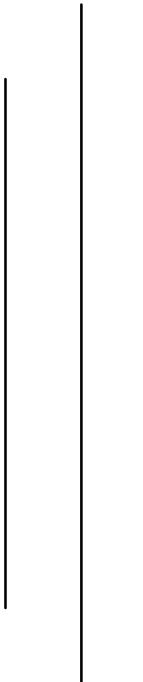

नेपालगंज राजपत्र

नेपालगंज उप-महानगरपालिकाद्वारा प्रकाशित

खण्ड-२, नेपालगंज, जेष्ठ ३ गते २०७६ साल (संख्या १३)

नेपालगंज उप-महानगरपालिका
स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण सम्बन्धी निर्देशिका
नगर कार्यपालिकाबाट स्वीकृत मिति : २०७६।०।०२।०२

नेपालगञ्ज उप-महानगरपालिका
स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नविकरण सम्बन्धी निर्देशिका
नगरकार्यपालिका बाट स्वीकृत मिति : २०७६०२०२
परिच्छेद-१
प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ : (१) यस दस्तावेजको नाम स्थानीय तहमा स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण सम्बन्धी निर्देशिका, २०७६ रहेको छ ।

२. **परिभाषा** : विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा :

- (क) “अनुगमन समिति” भन्नाले नेपालगंज उप-महानगरपालिकाले गठन गर्ने अनुसूची १ बमोजिमको समिति सम्झनुपर्छ ।
- (ख) “नेपालगंज उप-महानगरपालिका” भन्नाले दफा ३ मा उल्लिखित नेपालगंज उप-महानगरपालिका सम्फनु पर्छ ।
- (ग) “मन्त्रालय” भन्नाले नेपाल सरकार, स्वास्थ्य मन्त्रालय सम्झनुपर्छ ।
- (घ) “प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना” भन्नाले प्रदेशमा स्वास्थ्य हर्ने क्षेत्र मन्त्रालय वा विभाग सम्झनु पर्छ ।
- (ङ) “अस्पताल” भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कानून बमोजिम संस्थापित सरकारी अस्पताल, निजी अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, सामुदायिक अस्पताल, गैरसरकारी अस्पताल वा सहकारी अस्पताल सम्झनु पर्छ ।
- (च) “आयुर्वेद अस्पताल” भन्नाले आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतिमा आधारित भई स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्था सम्झनु पर्छ र सो शब्दले आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतिबाट चारउप गर्ने गरी सञ्चालन गरिएका नर्सिहोम, पोली क्लिनिक, पञ्चकर्म अस्पताल समेतलाई जनाउँछ ।
- (छ) “गैरसरकारी अस्पताल” भन्नाले मुनाफारहित उद्देश्यले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने प्रयोजनका लागि प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल सम्झनुपर्छ ।
- (ज) “डाईग्नोस्टीक सेन्टर” भन्नाले निदानात्मक सेवाहरु जस्तै: प्रयोगशाला सेवा, रेडियो ईमेजिङ्ग जस्ता सेवाहरु प्रदान गर्न कानून बमोजिम दर्ता भई स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन संस्थालाई गर्ने सम्झनु पर्छ ।
- (झ) “निजी अस्पताल वा नर्सिङ्ग होम” भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कम्पनी कानून बमोजिम स्थापना भई नेपालगंज उप-महानगरपालिका बाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त निजी अस्पताल वा नर्सिङ्ग होम सम्झनु पर्छ ।
- (ञ) “पोली क्लिनिक” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई एकै संस्थाबाट कम्तिमा पाँच वटासेवा जस्तै बहिरङ्ग सेवा, प्रयोगशाला, रेडियो ईमेजिङ्ग, फिजियोथेरापी, परिवारनियोजन, खोप सेवा आदि जस्ता बहुसेवा उपलब्धा गराउने संस्थालाई सम्झनु पर्छ ।
- (ट) “कन्सल्टेन्ट” भन्नाले सम्बन्धित विषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्नातकोत्तर उपाधि डिग्री वा डिप्लोमप्राप्त गरेका वा तोकिए बमोजिमका विशेषज्ञ तालीम प्राप्त गरी सम्बन्धित काउन्सिलमा दर्ता भएका विशेषज्ञ चिकित्सक सम्झनुपर्छ ।
- (ठ) “सरकारी अस्पताल” भन्नाले नेपाल सरकारको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व रहनेगरी सार्वजनिक हितका लागि स्थापना भएका वा हुनेस्वास्थ्य सेवा प्रदायक अस्पताल सम्झनु पर्छ ।
स्पष्टीकरण : यस खण्डका प्रयोजनका लागि आंशिक स्वामित्व भन्नाले नेपाल सरकारको कम्तिमा एकाउन्न प्रतिशत लगानीलाई सम्झनु पर्छ ।

- (ङ) “सहकारी अस्पताल” भन्नाले सहकारीकोसिद्धान्त बमोजिम सदस्य समेत लाई स्वास्थ्य सेवा दिने उद्देश्यले सहकारी ऐन, २०४८ बमोजिम दर्ता भई नेपालगंज उप-महानगरपालिकाल बाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल सम्झनुपर्छ ।
- (ङ) “सामुदायिक अस्पताल” भन्नाले सम्बन्धित सरकारी निकायमा संस्था दर्ता भई सामुदायिक लगानी र व्यवस्थापनमा सञ्चालन हुने गरी मुनाफारहित उद्देश्य लिई नेपालगंज उपमहानगरपालिका बाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल सम्झनु पर्छ ।
- (ण) “स्वास्थ्य क्लिनिक” भन्नाले कुनै पनिव्यक्तिलाई स्वास्थ्य सम्बन्धी जाँच गर्ने, उपचार सम्बन्धी आवश्यक परामर्श, एक स्थानबाट पाँचवटा भन्दा कम सेवा जस्तैबहिरङ्ग सेवा, प्रयोगशाला, रेडियो इमेजिङ, फिजियोथेरेपी, खोप सेवा, परिवार नियोजन जस्ता सेवा उपलब्ध गराउनका लागि प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भएका संस्थालाईनु सम्झपर्छ र सोशब्दले निजी क्लिनिक, आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवा समेतलाई जनाउँदछ ।
- (त) “स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई नेपालगंज उप-महानगरपालिका बाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल, पोली क्लिनिक, स्वास्थ्य क्लिनिक, प्रयोगशाला जस्तासेवाहरु सञ्चालन गर्नेसंस्था सम्झनु पर्छ र शब्दले सो आयुर्वेद अस्पताल समेतलाई जनाउँछ ।
- (थ) “संस्था दर्ता गर्नेनिकाय” भन्नालेयस निर्देशिका बमोजिम स्वास्थ्यसेवा संचलन अनुमति लिनुपूर्व प्रचलित कानून बमोजिम स्वास्थ्य संस्था दता गर्ने निकार्य सम्झनुपर्छ ।
- (द) “गैरसरकारी अस्पताल” भन्नालेमुनाफा रहित उद्देश्यले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने प्रयोजनको लागि प्रचलित कानून बमोजिम दर्ताभै नेपालगंज उप-महानगरपालिकाबाट स्वास्थ्यसेवासञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल सम्झनुपर्छ ।
- (ध) “भवन संहिता” भन्नालेभवन ऐन, २०५५ कोदफा ३ कोउपदफा(२) बमोजिम नेपाल सरकारबाट स्वीकृत राष्ट्रिय भवन संहिता सम्झनुपर्छ ।
- (न) “भवन निर्माण मापदण्ड” भन्नाले भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४ मा उल्लेखित मापदण्ड सो शब्दले स्वास्थ्य सम्बन्धी भवनकोलागि छुट्टैमापदण्डसम्झनुपर्छ र नभएकोस्थानकोहकमा अनुसूची २मा उल्लेखित भवन निर्माण मापदण्ड समेतलाईजनाउँछ ।

परिच्छेद-२

स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन अनुमति प्रक्रिया

- ३. स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्ने नेपालगंज उप-महानगरपालिका:** (१) देहाय बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाकोस्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्तति गर्न देहायकानिकायले अनुमति दिन सक्नेछ ।
- (क) स्वास्थ्य क्लिनिक, डाईग्नोष्टिक सेन्टर, पोली क्लिनिक तथा पच्चीसा शैयसम्मका जनरल अस्पतालका नेपालगंज उप-महानगरपालिकाकोनिर्णय अनुसार ।
- (ख) आयुर्वेद तथा अन्य वैकल्पिक चिकित्सासँग सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाहरुका हकमा दश शैया सम्मका अस्पतालका लागि नेपालगंज उप-महानगरपालिकाको निर्णय अनुसार ।
- (ग) पच्चस शैया देखि माथिका अस्पतालहरु र विशेषज्ञ अस्पताल दर्ता गर्नकोलागि नेपालगंज उप-महानगरपालिकाको कार्यपालिकाकोसिफारिसमा प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना वा मन्त्रालय बाट ।
- (घ) नेपालगंज उप-महानगरपालिकाको कार्यपालिकामा स्वास्थ्य संस्था दर्ता वा स्तरोन्तती भए पछिसो को विवरण तोकिएकते ढाँचामा प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनालाई दिनु पर्नेछ ।

- ४. पूर्वाधार निर्माण मनसाय पत्रका लागि निवेदन दिनुपर्ने :** (१) यस निर्देशिका बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाकोस्थापना, स्वास्थ्य सेवा विस्तार वा स्तरोन्तति गरीस्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न इच्छुक स्वास्थ्य संस्थाले आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने प्रयोजनका लागि अनुसूची ३ बमोजिमका ढाँचमा मनसाय पत्रका लागि निवेदन दिनुपर्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा नेपालगंज उप-महानगरपालिकाले निवेदन प्राप्त भएकोपन्थ कार्य दिनभित्र देहायका विवरणहरु परीक्षण गर्नेप्रयोजनका लागि अनुगमन समिति खटाउन सक्नेछ :
- (क) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्थाको व्यावसायिक कार्ययोजना,
- (ख) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्था रहने स्थानको उपयुक्तता र जग्गाकोपर्याप्तता,
- (ग) प्रारम्भक वातवारणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन,
- (घ) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्थाले सेवा पुऱ्याउनेक्षेत्र, सोक्षेत्र कोजनसंख्या/जनघनत्व,
- (ब) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्थाले सेवा पुऱ्याउने क्षेत्रमा अन्य अस्पतालहरुका अवस्थिति र प्रातावित अस्पतालले पुऱ्याउने थप योगदान,
- (३) अनुगमन समितिले उपदफा (२) मा उल्लिखित विषयहरुको विश्लेषण गरी स्पष्ट राय सहितकोप्रतिवेदन तीसकार्य दिनभित्र नेपालगंज उप-महानगरपालिकाको समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (४) उपदफा (३) बमोजिमका प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि सो प्रतिवेदनको आधारमा पूर्वाधार निर्माणका लागि अनुमति दिन उपयुक्त हुने देखिएमा प्रतिवेदनप्राप्त भएकोमितिलेपन्थ कार्य दिनभित्र नेपालगंज उप-महानगरपालिकाले बढीमा तीन वर्षसम्मको समयावधि दिई पूर्वाधार निर्माणका लागि निवेदकलाई मनसाय पत्र(**Letter of Intent**)प्रदान गर्न सक्नेछ ।
- (५) उपदफा (४) बमोजिमकोअवधिभित्र मनासिव कारण परी पूर्वाधार निर्माण गर्न नसकेको भनी समयावधि थपका लागि सम्बन्धित अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थाले अनुरोध गरेमा नेपालगंज उप-महानगरपालिकालेत्यस्ता अस्पताललाई बढीमा दुईवर्षमा नबढनेगरी पूर्वाधार निर्माणका लागि समयावधि थप गर्नसक्नेछ ।
५. **सञ्चालन अनुमति दिन सकिने :** (१) दफा ४ बमोजिम पूर्वाधारनिर्माण कार्यसम्पन्न भए पछि सोपूर्वाधारतयार भएको व्यहोरा सहित सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले सेवा सञ्चालन गर्ने आवश्यक कागजातहरु संलग्न गरी अनुसूची ४ बमोजिमकोढाँचामा नेपालगंज उप-महानगरपालिका समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।
- तर स्वास्थ्य क्लिनिक, रेडियो ईमेजिङ्डसेवा तथा पोलि क्लिनिक स्थापना तथा सञ्चालन अनुमतिका लागि अनुसूची ५ बमोजिमका ढाँचामा निवेदन दिनुपर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा नेपालगंज उप-महानगरपालिकाले निवेदन प्राप्त गरेकोमितिलेसात दिन भित्र अनुगमन समिति खटाउनुपर्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम खटिएकोअनुगमन समितिलेपन्थ कार्य दिन भित्र स्थलगत निरीक्षण गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गर्न उपयुक्त भए नभएको राय सहितको प्रतिवेदन नेपालगंज उप-महानगरपालिका समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ ।
- (४) उपदफा (३) बमोजिम अनुगमनको समितिको प्रतिवेदनकाआधार र यस निर्देशिकामा उल्लिखित अन्य मापदण्ड पूरा गरेका स्वास्थ्य संस्थालाई नेपालगंज उप-महानगरपालिकालेदुइ वर्षका लागि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति दिन सक्नेछ ।
- (५) यस दफा बमोजिम स्वास्थ्य संस्थालाई स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति दिनेनदिने सम्बन्धमा उपदफा (३) बमोजिम अनुगमन समितिको प्रतिवेदन प्राप्त भएको मितिले सात कार्य दिन भित्र निर्णय गरी सक्नुपर्नेछ र सो कोजानकारी सम्बन्धित संस्थालाई दिनुपर्नेछ ।
- (६) यो निर्देशिका प्रारम्भ हुँदाका बखत संस्था दता गर्नेनिकायमा दर्ता भएकोतर दफा (५) बमोजिम अनुमतिका लागि निवेदन नदिईसञ्चालन गरिरहेका स्वास्थ्य संस्थालेअनुसूची-६ मा उल्लेख भए बमोमिकादस्तुरको अतिरिक्त दुइगुणा बढी दस्तुर लिईएक पटककोलागि निर्देशिका बमोजिमको प्रकृया पूरा गरी सञ्चालन अनुमति दिन सकिनेछ ।
- (७) योनिर्देशिका प्रारम्भ हुँदाका बखत संस्था दर्ता गर्नेनिकायमा दर्ता भई अनुमतिका लागि निवेदन दिएका स्वास्थ्य संस्थालेअनुसूची-६मा उल्लेख भए बमोजिमको अतिरिक्त लाग्ने दस्तुरमा ५० प्रतिशत बढिदस्तुर बुझाएमा एक पटककोलागि निर्देशिका बमोजिमकोप्रकृया पूरा गरी सञ्चालन अनुमति दिन सकिनेछ ।

- (८) उपदफा (२) (३) र (५) बमाजिम तोकिएको म्याद भित्रनेपालगंज उप-महानगरपालिका वा अनुगमन समितिले कार्य सम्पन्न नगरेमा अनुमतिका लागि निवेदन दिनेस्वास्थ्य संस्थाले एक तह माथिल्लो निकायमा उजुर गर्न सक्नेछ । यसरी प्राप्त भएको उजुरी सम्बन्धमा सम्बन्धित माथिल्लो निकायले उपदफा (२), (३) र (५) मा तोकिएको म्यादमा नबढनेगरी शीघ्र अनुगमनको व्यवस्था मिलाई सञ्चालन अनुमतिको व्यवस्था गरिदिन सक्नेछ ।
६. **थप सेवा विस्तार गर्न वा शाखा स्थापना गर्न अनुमति लिनुपर्ने :** स्वास्थ्य संस्थाले आँफूले सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति पाएका सेवाको अतिरिक्त थप सेवा विस्तार गर्न वा शाखा स्थापना गरी सेवा सञ्चालन गर्न चाहेमा अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट यस निर्देशिका बमोजिमका प्रकृया पुरा गरी अनुमति प्राप्त गर्नुपर्नेछ ।
७. पुनः अनुमति प्राप्त गर्न निवेदादिन नुपर्ने: (१) यो निर्देशिका प्रारम्भ हुँदाका बखत सञ्चालन स्वीकृति लिएकत स्वास्थ्य संस्थाले यस निर्देशिका बमोजिम तोकिएको पूर्वाधार तथा मापदण्ड कार्यान्वयन प्रयोजनका लागि यो निर्देशिका प्रारम्भ भए पछि तोकिएको अवधि भित्र पूर्वाधार तयारी योजना (भवन प्रबलीकरण वा नयाँ निर्माण योजना) सहित नेपालगंज उप-महानगरपालिका समक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमाजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा नेपालगंज उप-महानगरपालिका त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थालाई यस निर्देशिका बमोजिम तोकेको पूर्वाधार पुरा गर्नका लागि तीन वर्ष र मापदण्ड कायम गर्नका लागि एक वर्षको समयावधि दिन सक्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम समयावधि थप भएका स्वास्थ्य संस्थाले प्रत्येक छ/छ महिनामा प्रगति प्रतिवेदन नेपालगंज उप-महानगरपालिका समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ ।
- (४) प्रबलीकरण हुने अस्पताल वा नया निर्माण गर्न अनुमति लिई साविकको भवनबाट सेवा दिईरहेका स्वास्थ्य संस्थाले निर्माण अवधि भरका लागि भवनको कारण वा अस्पतालको औजार उपकरणले हुन सक्ने दुर्घटनाको लागि शैया क्षमता बराबरका संख्यामा प्रति व्यक्ति एकलाख रुपैया बराबरका सामुहिक दुर्घटना बीमाको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।
- (५) यस दफा बमोजिमका प्रकृया पुरा गरेका स्वास्थ्य संस्थालाई दफा ५ बमोजिम स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गरिनेछ ।
- (६) यस दफा बमोजिम अनुमतिका लागि निवेदन नदिने, निवेदन दिए पनि अनुमति न पाउने वानिर्धारित अवधि भित्र पूर्वाधार वा मापदण्ड कायम न गर्ने स्वास्थ्य संस्थाको अनुमति नेपालगंज उप-महानगरपालिका रद्द गर्नेछ ।
८. **अनुमति दस्तुर बुझाउनुपर्ने:** स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गर्न अनुमति प्राप्त भएमा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले अनुसूची ६ मा उल्लेख भए बमोजिमको अनुमति दस्तुर नेपालगंज उप-महानगरपालिका लाई बुझाउनुपर्नेछ ।
९. **नवीकरण गराउनुपर्ने:** (१) यस निर्देशिका बमोजिम स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त स्वास्थ्य संस्थाले सेवा सञ्चालन अनुमतिको अवधि समाप्त हुनेमिति भित्र नेपालगंज उप-महानगरपालिका समक्ष नवीकरणका लागि निवेदन दिनुपर्नेछ नेपालगंज उप-महानगरपालिका ले अनुमतिको अवधि समाप्त भएको मितिले तीन महिना भित्र आवश्यक जाँच बुझ गरि नवीकरण गर्नुपर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा नेपालगंज उप-महानगरपालिकाले अनुसूची ६ मा उल्लेख भए बमोजिमको दस्तुर लिईएक वर्षका लागि स्वास्थ्य संस्थालाई सेवा सञ्चालन अनुमतिको नवीकरण गरिदिन सक्नेछ । तर यो निर्देशिका प्रारम्भ हुन अघि स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्न अनुमति पाएका स्वास्थ्य संस्थाको हकमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले यस निर्देशिका बमोजिम तोकिएको मापदण्ड तथा पूर्वाधार कायम न गरे सम्म तीन वर्षमा नबढाई प्रत्येक एक वर्षका लागि अनुमति न वीकरण गरि दिन सक्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिमका अवधि भित्र मनासिब कारण परी निवेदन पेश गर्न न सकेको भनी कारण खुलाई थप तीन महिना भित्र निवेदन पेश गरेमा दोब्बर नवीकरण दस्तुर लिई नेपालगंज उप-महानगरपालिकाले सेवा सञ्चालन अनुमति न वीकरण गरि दिन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (२) वा (३) बमोजिमकोअवधिभित्र नवीकरणका लागि निवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्यसंस्थाकोसेवा सञ्चालन अनुमतिपत्र स्वतः खारेज हुनेछ र सो जाकारी प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनामा समेतदिनुपर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) मा जुनसुकैकुरा उल्लेख गरिएकोभएता पनि योउपदफा प्रारम्भ हुँदाका बखत सम्म अनुमति नवीकरण नगरेका स्वास्थ्य संस्थाले तोकिएकोसमयभित्र अनुमतिका लागि निवेदन दिएमा अनुसूची (६) मा उल्लेख भए बमोजिमकोदस्तुरकोअतिरिक्त पाँच गुणा बढीनवीकरण दस्तुर लिई एक पटककोलागि निर्देशिका बमोजिमप्रकृया पुरा गरी त्यस्तोअनुमति नवीकरण गरिदिन सकिनेछ ।

१०. गुणस्तर तथा मापदण्ड अनुगमनसम्बन्धीव्यवस्था: (१) स्वास्थ्यसंस्थाले आफूले प्रदान गरेकासेवाहरूको यस निर्देशिकामा उल्लिखित मापदण्ड बमोजिमको गुणस्तर भए नभएकोसम्बन्धमा प्रत्येक वर्षसमाप्त भएकोमितिलेतीन महिनाभित्र नेपालगंज उप-महानगरपालिका समक्ष अनिवार्यरूपमा पेश गर्नुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएकोअवधिभित्र प्रतिवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्यसंस्थालाई सो प्रतिवेदन पेश गर्न नेपालगंज उप-महानगरपालिले निर्देशन दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) मा जुन सुकै कुरा लेखिएको भए नेपालगंज उप-महानगरपालिका, प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना र मन्त्रालयले आवश्यकता अनुसार जोखिम, भौगोलिक अवस्थिति, विरामीकोचाप, शत्यक्रियाको संख्या, वित्तीय लगानीका आधारमा नमूना छनौट गरी स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरेको सेवाको गुणस्तर तथा यस निर्देशिकाकोमापदण्ड पुरा गरे नगरेकोसम्बन्धमा निरीक्षण तथा अनुगमन गर्न वा गराउन सक्नेछ ।

(४) यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुन सुकै कुरा लेखिएका भए तापनि प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना तथा मन्त्रालयले जुन सुकै निकायबाट सेवा सञ्चालन अनुमति प्राप्त गरेकाअस्पताल वा स्वास्थ्य संस्था र नेपालगंज उप-महानगरपालिकोसमेत अनुगमन गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (३) वा (४) बमोजिम नियमित वा आकस्मिक अनुगमन गर्दा तोकिएका गुणस्तरवा पूर्वाधार पूरा नगरी सेवा सञ्चालन गरेकोपाईएमा त्यस्ता संस्थालाई तत्काल सुधारका लागि बढीमा तीन महिनाकोम्याद दिईसुधारकोमौका दिन सकिनेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम निरीक्षण तथा अनुगमनका क्रममा दिएकोनिर्देशन पालना नगर्ने, यस निर्देशिकाकाबमोजिमका गुणस्तर तथा पूर्वाधार मापदण्ड पूरा नगर्नेवा गुणस्तर परीक्षणकोवार्षिक प्रतिवेदन पेश नगर्नेस्वास्थ्य संस्थालाई नेपालगंज उप-महानगरपालिले त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरि आएकोसेवा पूर्ण वा आंशिकरूपमातत्काल बन्द गर्नआदेश दिन सक्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम स्वास्थ्य संस्थालाई कारबाही गर्नुपूर्व सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थालाई मनासिब माफिको सफाइ पेश गर्नेमौक दिनुपर्नेछ ।

(८) यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अन्य प्रचलित कानून बमोजिम गरिनेअनुगमनलाईवा व्यवस्थालेसीमित गर्नेछैन ।

(९) स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन सम्बन्धी अनुमति लिनेप्रक्रिया प्रारम्भ नगरेका स्वास्थ्य संस्थामा कुनै पनि चिकित्सक, नर्स वा स्वास्थ्यकर्मीले क्लिनिकल प्राक्टिस गर्न पाउने छैन । कुनैचिकित्सक, नर्स वा स्वास्थ्यकर्मीलेत्यस्तोसंस्थामा क्लिनिकल प्राक्टिस गरेमा निजलाईकारबाहीकोलागि सम्बन्धित परिषदमा लेखी पठाईनेछ ।

११. निवेदन दिन सक्ने: (१) दफा १० कोउपदफा (७) बमोजिम दिएका आदेश वा अनुगमन समितिलेयस निर्देशिका बमोजिम पेश गरेको अनुगमन प्रतिवेदन उपर चित्त नबुझ्नेस्वास्थ्य संस्थालेत्यस्तोप्रतिवेदन पेशभएकोमितिले १५ दिन भित्र चित्त नबुझ्नुकोस्पष्ट आधार र कारण सहित पुनरावलोकनकोलागि प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त भएकोनिवेदन नेपालगंज उप-महानगरपालिको प्रतिकृया समेत लिई प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचले छानविन गरी यथाशीघ्रनिर्णय गर्नेछ र सो सम्बन्धमाप्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनाले गरेकोनिर्णय अन्तिम हुनेछ ।

१२. स्वास्थ्य संस्था गाभिई सञ्चालन गर्न सक्ने : स्वास्थ्य सेवालाई गुणस्तरीय, प्रभावकारी तथा सुविधायुक्त बनाउन सञ्चालनमा रहेका एक भन्दा वढी स्वास्थ्य संस्थाहरु एक आपसमागाभिई सेवा सञ्चालन गर्न चाहेमा सेवा सञ्चालन गर्न नेपालगंज उप-महानगरपालिका समक्ष त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थाहरुले संयुक्तरूपमा निवेदन दिन सक्नेछ ।
१३. **अनुमति खारेजी तथा कारबाही सम्बन्धी व्यवस्था :** (१) यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुन सुकैकुरा लेखिएको भएता पनि नेपालगंज उप-महानगरपालिले स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन सम्बन्धी अनुमति लिन वा अनुमति नवीकरण गर्नकोलागि एक पटककोलागि निश्चित समय अवधि दिईसार्वजनिक सूचनाप्रकाशन गर्नसक्नेछ ।
(२) उपदफा (१) बमोजिमको अवधिभित्र स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन सम्बन्धी अनुमति नलिने स्वास्थ्य संस्थाको र दफा ९ को उपदफा (५) बमोजिमको अवधिभित्र अनुमतिनवीकरण नगर्नेस्वास्थ्य संस्थाको अनुमति स्वतः खारेज हुनेछ ।

परिच्छेद ३

स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन तथा गुणस्तर सम्बन्धी व्यवस्था

१४. **स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन :** (१) यस निर्देशिका बमोजिम अनुमति नलिई कसैल पनि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्नुहुदैन ।
(२) कसैलेयस निर्देशिका बमोजिम अनुमति नलिई स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरेकोपाइएमा सो कार्यरोक्त तथा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्था आवश्यक कानुनी कारबाहीकोलागि गृह मन्त्रालय मार्फत वा सोभै सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा लेखी पठाउनेछ र त्यस्ता संस्थाका सञ्चालक भविष्यमा स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन अनुमति प्रदान नगर्नेगरी अभिलेख समेत राखिनेछ ।
(३) स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नोउद्देश्य र क्षमता अनुसार नेपालगंज उप-महानगरपालिका बाट अनुमतिलिई देहायका सेवाको समुचित व्यवस्था गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्नसक्नेछ
:
- (क) आकस्मिक सेवा,
- (ख) बहिरंग सेवा,
- (ग) अन्तरंग सेवा,
- (घ) निदानात्मक सेवा (प्रयोगशाला, रेडियो ईमेजिङ आदि)
- (ङ) शल्यक्रिया सेवा,
- (च) सघन उपचार सेवा,
- (छ) प्रबद्धनात्मक तथा प्रतिरोधात्मक
- (ज) विशेषज्ञ सेवा,
- (झ) फार्मेसी सेवा,
- (ञ) रक्त सञ्चार सेवा,
- (ट) फिजियोथेरेपी सेवा,
- (ठ) शवगृह व्यवस्था,
- (ड) अस्पताल व्यवस्थापन,

- (द) वातावरण व्यवस्थापन,
- (ण) स्वास्थ्य संस्थाबाट निष्काशित फोहरमैला व्यवस्थापन।
१५. **गुणस्तर सुनिश्चितता सम्बन्धीमापदण्डः**(१) स्वास्थ्य संस्थालेदफा ३ बमोजिमका स्वास्थ्य सेवासञ्चालन गर्दा देहायकोगुणस्तरकोसुनिश्चितता गर्नुकासाथैदेहायका उल्लिखित मापदण्डहरूकोसमेतपालना गरेकोहुनुपर्नेछ :
- (क) बहिरंग विभागमा आउने विरामीको चापका आधारमा विरामी दर्ता, विशेषज्ञ परामर्श, निदानात्मक सेवाहरु र औषधी कक्षमा छिटोछरितोसेवा दिनेव्यवस्था मिलाउनुपर्नेछ।
- (ख) स्वास्थ्य संस्थामा नेपाल सरकारलेनिर्धारण गरेको मापदण्ड बमोजिम संक्रमण नियन्त्रण (Infection Prevention)कोव्यवस्था हुनुपर्नेछ र सोकोनियमित र प्रभावकारी अनुगमन गर्नुपर्नेछ।
- (ग) स्वास्थ्य संस्थाले विभिन्न ईकाईबाट प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवाहरु स्तरीय रूपमा सञ्चालन गर्ने कार्यसञ्चालन निर्देशिका(Standard Operating Manual)तयार गरी लागु गर्नुपर्नेछ।
- (घ) स्वास्थ्य संस्थाले बहिरड सेवा प्रदान गर्नेचिकित्सकहरु उपलब्ध हुनेसमय तालिका (दिन र बार खुल गरी) सबैलेदेख्न ठाउँमा राखिएकोहुनुपर्नेछ।
- (ङ) स्वास्थ्य संस्थाले उपलब्ध गराउने भनिएको विशेषज्ञ सेवा सम्बन्धित विशेषज्ञचिकित्सकबाटप्रदान गर्नेव्यवस्था मिलाउनुपर्नेछ।
- (च) विरामीले आफूले सेवा लिन चाहेको चिकित्सकबाट सेवा लिन पाउनेव्यवस्था सुनिश्चित गर्नुपर्नेछ।
- (छ) विरामी वा विरामीको रेख देख गर्ने व्यक्तिलाई रोग र उपचार पद्धतिबारे स्पष्टजानकारी दिनेव्यवस्था हुनुपर्नेछ।
- (ज) अस्पताल परिसर तथा सेवा दिनेकक्षहरु नियमित रूपमा सफा सुधर राखिएकोहुनुपर्नेछ।
- (झ) सबैलेदेख्नेस्थानमा उजुरी पेटिका राखिएकोहुनुपर्नेछ।
- (ञ) जनगुनासो व्यवस्थापनका लागि गुनासो सुन्ने अधिकारी तोकी जनगुनासो तथा पर्न आएका उजुरी समाधान गर्नेव्यवस्था मिलाएकोहुनुपर्नेछ। साथै समाधान हुन नसक्नेभएमा सोको कारण सम्बन्धित व्यक्तिलाई जानकारी गराउनुपर्नेछ।
- (ट) विरामीले संस्थाबाट सेवा प्राप्त गर्न लाग्नेशुल्क, प्रकृया तथा अवधि समेतखुलाएको विरामीबडापत्र (Patient Charter)अस्पतालमा नेपाल सरकारले अनुसूची ७ ढाँचामा तयार गरी सबैले देखिनेगरीराख्नुपर्नेछ, र सोही अनुरूप सेवाकोनिश्चितता गर्नुपर्नेछ।
- (ठ) अस्पतालमा आउनेविरामीलाई आवश्यक पर्ने जानकारी गराउन सोधपुछ वा सहायता कक्षको व्यवस्था गरी सेवाग्राहीलाई आवश्यक जानकारी दिन व्यवस्था गरेकोहुनुपर्नेछ।
- (ड) सेवा प्रदायक चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीहरूको सुरक्षाका लागि विभिन्न सरुवा रोग विरुद्धका खोप तथा व्यक्तिगत सुरक्षा व्यवस्था गरेकोहुनुपर्नेछ।
- (ढ) हरेक स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरूको सेवा शर्तसम्बन्धी विनिय बनाएकोहुनुपर्नेछ।
- (ण) स्वास्थ्य संस्थालेनेपाल सरकारबाट सञ्चालित सेवा वाकार्यक्रम सञ्चालन गर्दा नेपाल सरकारलेतोकेका प्रोटोकल /मापदण्ड /निर्देशिकारूपमाअनिवार्यपालना गरेकोहुनुपर्नेछ।
- (त) अस्पतालले चौबीसै घण्टा चिकित्सक तथा दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट आकस्मिक सेवा दिएको हुनु पर्नेछ।
- (थ) अस्पतालमा रहेको आकस्मिक शैया क्षमताको आधारमा चिकित्सकतथा अन्य स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गरेकोहुनुपर्नेछ र सोकोविवरण अनुसूची ८ बमोजिमकोढाँचामा सबैले देख्नेठाउँमा राख्नुपर्नेछ।
- (द) आकस्मिक विभागबाट विरामी भर्नागर्ने, रिफर गर्ने, विरामीकोरेफरल प्रकृया र विरामी सार्ने पद्धति स्पष्ट परिभाषित भएकोहुन पर्नेछ र सोकोव्यवहोरा बमोजिमकोढाँचामा सबैलेदेख्ने ठाउँमा राख्नुपर्नेछ।

- (ध) अस्पतालमा उपचारका लागि आउनेविपन्न, असहाय, बेवारिसे विरामीका लागि कुल शैयाकोदश प्रतिशत शैया छुट्याई निःशुल्क उपचार अनिवार्य रूपमा उपलब्ध गराउनुपर्नेछ ।
- (न) खण्ड (ध) बमोजिम उपलब्ध गराएका उपचार सेवाकोअभिलेख राखी सोकोप्रतिवेदन नेपालगंज उप-महानगरपालिको कार्यालयमा नियमित रूपमा पठाउनुपर्नेछ ।
- (प) अस्पतालहरुमा ज्येष्ठ नागरिकहरुलाई विशेष किसिमका सुविधाका व्यवस्था हुनपर्नेरआवश्यक मात्रामा शैया छुट्याउनुपर्नेछ ।
- (फ) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गरिनेभवन र अन्य पूर्वाधार भवन संहिता र सम्बन्धित क्षेत्र भवन निर्माणस सम्बन्धी मापदण्ड अनुरूप हुनुपर्नेछ । सोकार्यका लागिसम्पर्कव्यक्ति तोकी सोकोजानकारी नेपालगंज उप-महानगरपालिकोकार्यालय र जिल्ला समन्वय समितिमा दिनु पर्नेछ
- (भ) अस्पताललेसूचना अधिकारी तोक्नुपर्नेछ ।

परिच्छेद-४

अस्पताल सम्बन्धी मापदण्डहरु

१६. अस्पतालको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्डहरु(१): अस्पतालले सेवा सञ्चालन गर्दा देहाय बमोजिमकोपूर्वाधारसम्बन्धी मापदण्ड पूरा गरेको हुनु पर्नेछ :

- (क) अस्पताल रहने स्थान धुवाँ, धुलो, ध्वनि, जल तथा जमिन प्रदूषणबाट मुक्त भएको ।
- (ख) अस्पताल रहने क्षेत्र र हाताभित्र उपयुक्त सुरक्षाको व्यवस्था भएको ।
- (ग) अस्पताल स्थापना हुने स्थान सडक यातायातको पहुँच भएको ।
- (घ) पानी, बिजुली र सञ्चार सुविधा उपलब्ध भएको ।
- (ङ) सवारी साधन पार्किङ का लागि पर्याप्तव्यवस्था भएको ।
- (च) अस्पताल परिसरमा स्वस्थकर वातावरणका लागि बृक्षारोपण तथा बगैचाको व्यवस्था भएको ।
- (छ) जोखिमपूर्ण फोहरव्यवस्थापनका लागि उपयुक्त प्रविधिको व्यवस्था गर्नुका साथै फोहरमैलौ व्यवस्थापनऐन, २०६८ र फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७०बमोजिम फोहरव्यवस्थापनका लागि आवश्यक पूर्वाधारव्यवस्था मिलाएको ।
- (२) आकस्मिक सेवाका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ :
- (क) कुल शैया क्षमताको कमितमा दश प्रतिशतका दरले आकस्मिक कक्षमा शैयाहरु उपलब्ध हुनु पर्नेछ । आकस्मिक सेवाका लागि छुट्याएकोशैयालाई देहाय अनुरूपवर्गीकरण गरी सेवा दिने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ;
- (१) Red (R) = अति सिकिस्त विरामीको सेवा दिने शैया बराबर एक प्रतिशत,
- (२) Yellow (Y) = सिकिस्त विरामीको सेवा दिने शैया बराबर दुई प्रतिशत,
- (३) Green (G) = सामान्य विरामीको सेवा दिने शैयाबराबरतीन प्रतिशत,
- (४) Black (B) = मृत्यु भईसकेका विरामीलाई राख्ने शैया बराबर एक प्रतिशत,
- (५) Observation Room/Bed बराबर तीन प्रतिशत,

- दश प्रतिशतभन्दा बढी शैयाछुट्याएको सन्दर्भमा माथिउल्लेख भएका वर्गीकरणको अनुपातमा शैयाको बाँडफाड हुनु पर्नेछ ।
- (ख) आकस्मिककक्ष सञ्चालन गर्दा अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे इमेजिङ सेवा, प्रयोगशाला,ओ.पी.डी., ओ.टी. तथा अन्य वार्डहरुमा समेत सजिलै विरामी ल्याउन लैजान सकिने(व्हिलचेर(ट्रली,स्टेचर) गरी सञ्चालनमा ल्याएको हुनु पर्नेछ ।

- (ग) आकस्मिक कक्षमा प्रतिक्षालय, शौचालय, ट्रायज (Triage Room) चेन्ज़ रुम, Medico-legal Case जस्तै Rape victim आदिको लागि गोपनियता सुनिश्चित हुनेकोठाको समेत व्यवस्था भएकोहुनु पर्नेछ ।
- (घ) चौबीसै घण्टा आकस्मिक सेवा दिने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।
- (ङ) पच्चिस शैया क्षमताका अस्पतालमा आकस्मिक सेवाका लागि दक्ष स्वास्थ्यकर्मी चौबीसै घण्टा चिकित्सक अनकल (on call)मा उपलब्ध हुने व्यवस्था हुनु पर्नेछ । साथै पच्चीस शैया वा सोभन्दा माथिको क्षमता भएका अस्पतालहरुमा आकस्मिक सेवा कक्षमा चौबीसै घण्टा चिकित्सक सेवा उपलब्ध हुनुका साथै सम्बंधित विषयको कन्सल्ट्याण्ट चिकित्सक अनकलमा अनिवार्य रूपमा उपलब्ध हुनुपर्नेछ।
- (च) आकस्मिक विभागवाट विरामी भर्ना गर्न, रिफर गर्ने विरामीको रेफरल प्रकृया विरामी तथा सर्ने पद्धति स्पष्टरूपमा परिभाषित रहेको हुनु पर्नेछ ।
- (छ) प्रकोपजन्य रोगहरु, प्राकृतिक प्रकोप जस्ता पक्षहरूलाई विचार गरी आकस्मिकसेवाकाउपचार लागिसंस्थाले विपत(व्यवस्थापन योजन बनाएको हुनु पर्नेछ ।
- (ज) आकस्मिक सेवामा काम गर्ने जनशक्ति कम्तिमा Basic Life Support (BLS)/Primary Trauma Care(PTC)/Advance Cardiac Life Support (ACLS)/ Advance Trauma Life Support (ATLS) सम्बन्धी तालिम लिएको हुनु पर्नेछ ।
- (३) बहिरंग विभागका लागिदेहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनुपर्नेछ:
- (क) अस्पतालबाट प्रदान हुने प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाका लागि ओ.पी.डी. कक्षका व्यवस्थामिलाएको।
- (ख) अस्पतालका लागि सामान्यतया सामान्य चिकित्सा, वालरोग, सामान्य शल्यक्रिया, स्त्रीतथा प्रसुती सेवा हुनुपर्ने तथापूर्वाधारपूरा गरी हाड जोर्नी, नाक कान घाँटी, तथा छाला यौन रोग, आँखा, दन्त सेवा जस्ता सेवाको लागि स्वेच्छिक रूपमा सञ्चालन गर्न सक्ने ।
- (ग) उपलब्ध भएका चिकित्सकहरु मध्ये सेवाग्राहीले उपलब्ध भएसम्म रोजेको चिकित्सकसँग परीक्षण गर्न पाउने व्यवस्था भएको ।
- (घ) पचास शैयावा सो भन्दा माथिका अस्पतालले एम.सी.एच. क्लिनिकको अलगगै व्यवस्थागरेको ।
- (४) **अन्तरंग विभागका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ :**
- (क) अस्पतालमा शल्यक्रिया पश्चात पनि विरामीको अवस्था स्थिर नभएसम्म उक्त शल्यक्रिया गर्नेसमूह तथा सर्जनचिकित्सक र एनेस्थेसियोलोजिष्ट अस्पतालमारहरहनु पर्ने र तत्पश्चात पनि सर्जरीको प्रकृति हेरी आवश्यक परेको खण्डमातत्काल उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।
- (ख) नर्सिङ ड्यूटी स्टेशनबाट प्रत्येक विरामीको प्रत्यक्ष निगरानी हुने व्यवस्था गर्नु पर्ने । उक्त सुविधानभएमा प्रत्येक विरामीको शैयामा कल बेल राख्नु पर्ने ।

(ग) एक कन्सल्ट्याण्टको मातहतमा स्वास्थ्य सेवाको कुनैपनि युनिटमा पच्चीस शैया भन्दा बढी शैया राख्न नपाइने ।

(५) एलाइंड हेल्थ तथा निदानात्मक सेवाका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेकोहुनु –पर्नेछ :

- (क) प्रत्येक किसिमका परीक्षणको लागि राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला नीति अनुरूपकोप्रयोगशालाको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।
- (ख) रेडियो डाइग्नोसिस, अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे फिल्म लोडिङ, अनलोडिङतथा प्रेसेसिड लगायतका इमेजिङसेवा कक्षहरु ओ.पी.डी., ओ.टी. तथा वार्डहरूलाई समेत सजिलै विरामील्याउन लैजान सकिनेक्षीलचेयर(ट्रली,स्टेचर) गरी संचालनमा ल्याएकोहुनुपर्ने ।
- (ग) यस्ता सेवा प्रदान गरिने कोठाहरुमा प्रतिक्षालय, शैचालय, चेन्जिड रुमकोव्यवस्थासमेतभएको हुनुपर्ने ।
- (६) शल्यक्रिया गर्ने स्वास्थ्य संस्थामा सेवाको प्रकार हेरी पाँच देखि दस प्रतिशत सघन उपचार सेवाका High dependency Unit/ आई. सि. यु. शैयाहरु रहनु पर्नेछ ।
- (७) अस्पतालमापोषण, खोप, आमा र वच्चाको स्वाथ्य, परिवार नियोजन जस्ता सेवा हरुको सरकारको नीति बमोजिम प्रवर्द्धनात्मक तथा प्रतिरोधात्मक सेवा उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।
- (८) अस्पतालमा कम्तीमा वच्चा तथा आमाको लागि विशेषज्ञ सेवा र विशेषज्ञ अस्पतालमा सो अस्पतालको प्रकृति अनुसारको विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(९) औषधि पसल Pharmacyका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार मापदण्ड पुरा गरेकोहुनुपर्नेछ :

- (क) अस्पताल हाता भित्र औषधि पसलको व्यवस्था अस्पताल फार्मेसी सेवा निर्देशिका, २०७० बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।
- (ख) चौबिसै घण्टा फार्मेसी सञ्चालनका लागि फार्मेसी विषय अध्ययन गरेका दक्ष जनशक्तिकोव्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (ग) फार्मेसी कक्षमा औषधिको गुणस्तरमा हास नहुने गरीसुरक्षित भण्डारण गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने । साथै ताप संवेदनशील औषधक्षय तथा भ्याक्सिनको भण्डारण तोकिएको तापक्रममा भण्डारण हुनुपर्ने ।
- (घ) उपचारमा प्रयोग गरिने लागू औषधहरु(Narcotic drugs)लागू औषध(नियन्त्रण) ऐन, २०३२ बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाले चिकित्सकको लिखित प्रेस्क्रीप्शनअनुसार मात्र वितरणगर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ । साथै औषधिको आम्दानी तथा वितरणका अभिलेख राख्नु पर्नेछ ।
- (ङ) म्याद नाघेका औषधिहरु नियमित रूपमा नेपाल स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषदको Hospital Waste Management Guidelineमा उल्लेख भएकोमा सोही बमोजिमरनभएको खण्डमा विश्व स्वास्थ्य संगठनको निर्देशिका बमोजिमको विधि अपनाईनष्ट गर्नुपर्नेछ ।
- (च) आकस्मिकसेवाका लागि चाहिने आवश्यक औषधिहरु चौबिसै घण्टा उपलब्ध हुने व्यवस्था हुनु पर्ने ।
- (छ) अस्पतालले बाह्य व्यक्ति वा संस्थालाई फार्मेसी सेवा संचालन गर्न दिएकोसोअवस्थामा सो व्यक्ति वा संस्थाले पनि अस्पतालले पालना गर्नुपर्ने माथि उल्लेख भएकाशर्तहरुसम्पूर्ण अनिवार्य रूपमा पालना गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्ने ।
- (ज) औषधीको खुद्रा मूल्यमा छुटको व्यवस्था भएमा सबैले देख्ने गरी सूचना टाँस गर्नु पर्नेछ ।
- (झ) भवन सहितामा उल्लेखित मापदण्डअनुरूप औषधि पसल सञ्चालन हुने भवन निर्माण भएको हुनु पर्ने

(१०) रक्त सञ्चार सेवा (Blood Bank)का लागि देहाय बमावजिमको पूर्वाधार सम्बन्धीमापदण्डपुरा गरेको हुनु पर्नेछ :

- (क) अस्पताल हातामा ब्लड बैंकको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । सो नभएमा विरामीको लागि आवश्यक पर्ने ब्लड उपलब्ध हुने गरी व्यवस्था मिलाइएको हुनु पर्ने ।
- (ख) ब्लड बैंकको सम्बन्धमा राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयगशाला नीति अनुरूपको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।

- (११) पचास शैया भन्दा माथि क्षमताको अस्पतालमा फिजियोथेरेपि सेवा अनिवार्यरूपमा उपलब्धहुनु पर्नेछ ।
- (१२) अस्पतालमा रहेका विरामी तथा अन्य सेवाग्राहीलाई असहज नहुने गरी अलगै चिस्यान कक्ष वा शब्दगृहको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।
- (१३) अस्पताल व्यवस्थापन (**Hospital Management**)का लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधारसम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ :
- (क) सोधपूछ तथागुनासो सुनुवाई कक्ष :**
- (१) सेवाग्राहीहरुको सुविधाको लागि आवश्यक कर्मचारी सहितको सोधपूछव्यवस्थाकक्षको हुनुपर्ने ।
  - (२) अस्पतालले प्रदान गर्ने सेवाका विषयमा सेवाग्राहीको गुनासो सुनुवाइगर्ने उचितप्रवन्ध मिलाइएको हुनु पर्ने ।
- (ख) सूचना संप्रेषण :**
- (१) अस्पतालभित्र प्रभावकारी सूचना संप्रेषणका लागि आन्तरिक टेलिफोन(Intercom)को व्यवस्थाका साथै आवश्यक आधुनिक संयन्त्रको समुचितप्रयोग हुनुपर्ने ।
  - (२) अस्पतालहरुमा सार्वजनिक संचार सेवाको व्यवस्था हुनुपर्ने ।
  - (३) प्रहरी, एम्बुलेन्स, दमकल जस्ता सेवा लगायतका आकस्मिकसेवाटेलिफोन नम्बरहरुस्पष्ट देखिने गरी राख्नु पर्ने ।
- (ग) पानी वितरण :**
- (१) अस्पतालमा विरामी र अन्य व्यक्तिहरुका लागि चौबीसै घण्टा शुद्ध पानी विश्वस्वास्थ्य संघले तोकेअनुरूपको आपूर्ति हुनु पर्ने ।
  - (२) अस्पताल द्वारा वितरण हुने पानीको गुणस्तर परिक्षण ४/४ महिनामा गराईअभिलेखराखिएको हुनुपर्ने । बहिरंग, नर्सिङ्ग कक्ष, अन्तरंग, अपरेशन आपतकालीनथिएटरर कक्षहरुमा पानी व्यवस्था हुनु पर्ने ।
- (घ) विद्युत आपूर्ति :**
- (१) अस्पताल क्षेत्रभित्र र सबै विभागहरुमा चौबीसै घण्टा विद्युत आपूर्तिव्यवस्थाहुने मिलाएको हुनुपर्ने । साथ लोसोडसेडिकौ समयमा विद्युत आपूर्ति गर्नअटोमेटिक व्याक अप सिष्टम स्थापना गरेको हुनुपर्ने ।
  - (२) ओ.टी., आई.सि.यू., सि.सि.यू. इमर्जेन्सी कक्ष लगायतका संवेदनशीलकक्षहरुमा आपतकालीन विद्युत व्याक(अप सिष्टम राखेको हुनुपर्ने ।
- (ङ) सरसफाई तथा शौचालय व्यवस्था :**
- (१) अस्पतालको सम्पूर्ण क्षेत्रं सधै सफा राख्नु पर्नेछ ।
  - (२) अस्पतालमा देहाय बमोजिमको सेवा दिइने कक्षहरु वा क्लिनिकमा शौचालयकोव्यवस्था हुनु पर्नेछ :
    - (क) आकस्मिक कक्ष
    - (ख) लेवर रुम
    - (ग) प्याथोलोजी सेवा
    - (घ) बहिरंग विभाग(आवश्यकता अनुसार महिला र पुरुषका लागि अलगअलग)
    - (ब) प्रति छ बेडको जनरलसेवामा एक - (च) महिला तथा अपाउगाका लागि अलगै
    - (छ) क्याविन तथा डबल रुमका लागि (एटेच भएको(ज) डाक्टर तथा स्टाफका लागि (आवश्यकतानुसार) - (३) अस्पताल हाताभित्र सेवाग्राही तथा सेवाप्रदायकका लागि पर्याप्त पानीसाबुनर सहितको शौचालयको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
  - (४) शौचालयसधै सफा राख्ने व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (५) मर्मत सम्भार व्यवस्था :**

- (क) अस्पतालले प्रयोग गर्ने उपकरण तथा औजारहरु समयमानै मर्मतको व्यवस्थाहुनु पर्नेछ । साथै ठूला र गम्भीर प्रकृतीका औजारउपकरणहरुको कम्पनीले निर्दिष्ट गरेको मर्मत अवधि अनुसार मर्मतसम्भार कार्ययोजना बनाई सोही अनुसार मर्मत गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ख) अस्पतालको भवन, सवारी साधन, मेसिनरी औजार, यन्त्र, उपकरण, विद्युतीय उपकरण र अन्य विद्युतीय उपकरणहरुको नियमित मर्मतसंभार गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।

(६) **बिरामी कुरुवालाई सुविधा :** अस्पतालको वार्ड तथा उपचारअन्य दिने स्थानमा आवश्यकता अनुसार बिरामीको साथमा रहने एक जना कुरुवालाईबस्न सक्ने प्रवन्ध हुनु पर्नेछ ।

(७) **क्यान्टिन सुविधा :** स्वास्थ्य संस्था हाता भित्र खाना पकाउने(Kitchen) र खाना खाने (Dining) अलग- अलग ठाउँ सहितको सफा र सुविधायुक्तक्यान्टिनको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।

(८) लण्डी व्यवस्था :

- (क) अस्पतालमा प्रयोग हुने एप्रोन, पञ्जा, टोपी, जुत्ता, तन्ना, खोल, तकिया, रुमाल जस्ता लुगा कपडा धुनको लागि लण्डीका व्यवस्थाभएको हुनु पर्ने ।
- (ख) अस्पताल भर्ना भएका बिरामीको लुगा धुने सुविधाकोव्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।

(९) भण्डार (Store) व्यवस्था :

- (क) आपत्कालीन अवस्थामा प्रयोग हुने सामग्रीहरुको अलगै भण्डार कक्षहुनुपर्ने । यस्तोभण्डारमा कम्तिमा एक महिनाको लागि अत्यावश्यक सामग्री स्टक राख्ने व्यवस्था हुनुपर्ने ।
- (ख) अस्पतालको लागि आवश्यक लत्ताकपडा, सरसफाइ सामग्री, औजार, उपकरण तथा औषधिको न्यूनतम मौज्दत रहनु पर्ने सो सामग्रीहरुकोउपयुक्त भण्डारणकोRefrigerator, Venlilalion, A/C)आदि व्यवस्था गरेको हुनु पर्ने ।

(१०) सुरक्षा व्यवस्था:

- (क) अस्पतालमा सुरक्षा व्यवस्था मिलाउन सुरक्षा गार्डको व्यवस्था भएकोहुनुपर्ने ।
- (ख) आपत्कालीन अवस्थाको लागि तत्काल सेवा प्रदान गर्ने राज्यकासुरक्षा निकायसँग समन्वय कायम गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने ।

(११) **एम्बुलेन्स सञ्चालन :** अस्पतालमा मेडिकल एटेण्डेण्ट सहितकोएम्बुलेन्सप्रवाटा अनिवार्यहुनुपर्ने रअस्पतालले त्यस्ता मेडिकल एटेण्डेण्टलाईBasic Emergency Medicine Training दिनेव्यवस्था मिलाउनुका साथैएम्बुलेन्स सेवा सञ्चालन नीति, २०६० बमोजिम एम्बुलेन्स सेवासञ्चालन गर्नेव्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।

(१२) **यातायातको व्यवस्था :**अस्पतालले कम्तिमा रात्रीकालिन समयमा काम गर्नेकर्मचारीलाई आउन जान यातायाको व्यवस्था अनिवार्य रूपमा मिलाउनुपर्नेछ ।

(१३) स्थान तथा जग्गा पूर्वाधार :

- (क) अस्पताल रहने स्थान(Location): अस्पताल रहने स्थान छनौटगर्दा पायक पर्ने गरीप्रदूषणमुक्त क्षेत्रको छनौट गर्ने पर्नेछ । छनौट गरिएको स्थान त्यस्तै प्रकृतिको अस्पतालरहेको स्थानको कम्तिमाएक कीलोमीटर टाढा हुनु पर्नेछ । विशिष्ट प्रकृतिको बहुसेवा उपलब्ध गराउने अस्पताल, आयूर्वेद, होमीयोप्याथिक जस्ता फरक प्रकृतिकाअस्पतालको हकमा र जनघनत्वको आधारमा अस्पतालको शैयाआवश्यक देखिएमा यो बन्देज लागू हुनेछैन ।
- (ख) अस्पताल सञ्चालनको लागि आफ्नै स्वामित्वको पर्याप्तजग्गा हुनुपर्नेछ । आफ्नो जग्गा नभएको हकमा कम्तीमा पन्ध वर्षका लागिजग्गा भाडामा लिई सो जग्गामा पूर्वाधार निर्माण गरी सञ्चालनमाल्याउन सक्नेछ । पच्चिस शैया भन्दा माथि क्षमता विस्तार गर्दा वापचास शैया भन्दा माथिको अस्पताल सञ्चालन गर्नुपर्ने अवस्थामाआफ्नै भवन हुनुपर्नेछ ।

- (ग) आफ्नो जग्गा नभएका पच्चिस शैयाका अस्पतालले कमितमा पन्थबर्षका लागि घर जग्गा भाडा (लिज) मा लिई सेवा सञ्चालन गर्नसक्नेछ । तर भाडामा लिईएको भवन, भवन संहिताका मापदण्डअनुरूप निर्माण भएको हुनु पर्छ ।
- (घ) शिक्षण अस्पतालको हकमा मेडिकल काउन्सिलको मापदण्डअनुसारहुनु पर्नेछ ।

(१४) अस्पतालको भवन(Building):

- (क) अस्पताल सेवा सञ्चालन गरिने भवन नक्सा र डिजाइन भवनऐन, २०५५ को दफा ११ मा भएको व्यवस्था अनुरूप स्वीकृत भएकोहुनु पर्नेछ । नेपाल सरकारले अस्पतालका सम्बन्धमा छुट्टै मापदण्डतोको भएमा सोही बमोजिमा भवन संहिता तथा सम्बन्धित नेपालगंज उप-महानगरपालिका वा नगर विकास समितिले जारी गरेको मापदण्डबमोजिम सो भवन निर्माण भएको सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, डिभिजन कार्यालयबाट सिफारिस प्राप्त गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ख) भवनमा सर्वसाधारणको जानकारीका लागि **Disaster Management Plan** तयार गरीसुरक्षा सम्बन्धी संकेत चिन्हहरूउपयुक्त स्थानमा प्रस्तु देखिने गरी राखिएको हुनु पर्नेछ ।
- (ग) अस्पतालको कोठाहरु उपयुक्त भेन्टीलेसन वा वातानुकूलितयन्त्र राखिएकोहुनु पर्नेछ ।
- (घ) अस्पतालमा प्रशासनिक कार्यालय, ओ.पी.डी., प्रयोगशाला, फार्मेसी वार्ड, क्यान्टिनको व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।
- (ङ) अस्पतालमा व्हिलचेयर तथा ट्रिलिको सहज आवागमनको व्यवस्थाकालागि लिफ्ट / च्याम्पका व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ ।
- (च) प्रतिक्षालयमाआवश्यकता अनुसार बस्ने कुर्सीको व्यवस्था हुनुपर्ने र सूचना पाठी, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका लगायतका माध्यमबाट सूचनाप्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्नेछ ।
- (छ) अस्पतालको कुल निर्माण क्षेत्रफल, प्रति शैया ५५ वर्ग मीटरकादरलेहुनुपर्नेछ । उक्त क्षेत्र भित्र सोधपुछ, दर्ता कक्ष, प्रतिक्षालय, प्रवेश द्वारसहितको हलको क्षेत्र समावेश भएको हुनुपर्नेछ । सो बाहेकधर,भान्सालुगाधुने कोठा, जेनरेटर कक्ष, कर्मचारी आवास तथा भण्डार कक्ष, मर्मत सम्भार कक्ष आदिका लागि थप व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ ।
- (ज) आफ्नो जग्गा नभएका पच्चिस शैयाका अस्पतालले घर जग्गाभाडामा लिई सेवा सञ्चालन गर्दा सो घर भूकम्पीय जोखिम प्रतिरोधक्षमताभएको भनि सहरी विकास तथा भवन विभाग(डिभिजन कार्यालयबाट प्रमाणित भएको हुनु पर्नेछ । पच्चिस शैया भन्दा माथि क्षमता विस्तार गर्दा वा पचास शैया भन्दा माथिको अस्पताल सञ्चालन गर्नु पर्ने अवस्थामा भवन निर्माण स्विकृति लिदा प्रयोजनमाअस्पताल सेवा संचालनका लागि भनी स्पष्ट खुलेको हुनु पर्नेछ ।
- (झ) शिक्षण अस्पतालको हकमा कुल निर्माण क्षेत्रफल नेपाल मेडिकलकाउन्सीलले तोके बमोवजिम र तोकेको भएमा न्यूनतम प्रतिशैया नव्वेवर्गमीटरहुनु पर्नेछ ।
- (ञ) बहिरंग विभागको प्रत्येक कोठाको क्षेत्रफल कमितमाचौध वर्ग मीटरहुनुपर्नेछ । शैचालय, प्रतिक्षालय, विशेषज्ञको सहयोगी रहने कक्षकालागि पर्याप्त स्थान हुनु पर्नेछ ।
- (ट) विरामीको चापको अनुपातमा पर्याप्त र सुविधाजनक हुनगरीफर्निचरसहितको प्रतिक्षालयको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ ।
- (ठ) अस्पताल भित्र प्रवेश गर्नेरबाहिर निस्कने अलग-अलग प्रवेश द्वार बहिर्गमन द्वारहुनुपर्नेछ ।
- (ड) आपतकालीन सेवाका लागि प्रयोग हुने सवारी साधनहरुअस्पतालकोआपतकालीन कक्ष र अन्य अत्यावशक ठाउँमा सहज रूपमा जानसक्ने गरी अलगौ बाटो र गेटको व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ण) सेवाग्राही र अस्पताल कर्मचारीहरूले प्रयोग गर्ने सवारी साधनएम्बुलेन्सर दमकल जस्ता सवारी साधनका लागि पार्किङको व्यवस्थाहुनुपर्नेछ । न्यूनतम पार्किङ कूल जग्गाकापच्चीस प्रतिशत वा प्रति तीन शैयाका लागि एउटा कार पार्किङ गर्न मिल्ने स्थल मध्ये जुनबढी हुन्छ सोही अनुसार हुनु पर्नेछ ।
- (त) अस्पताल जेष्ठनागरिक, बालबालिका तथा अपांगमैत्री हुनु पर्नेछ ।

- (थ) क्लिंचेर, ट्रलि, स्ट्रेचरको पर्याप्त व्यवस्था हुनुपर्ने र यस्ता सामग्री राख्ने ठाँउ र चलाउन सकिने पर्याप्त ठाँउ र चलाउने मानिसको समेतको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।
- (१५) वातावरण व्यवस्थापनका लागि देहाय बमोजिमको मापदण्डरा पुगरेको हुनु पर्नेछ :**
- (क) पचास शैया र सो भन्दा माथिको अस्पतालले सेवा संचालन गर्नुपूर्व वातावरण संरक्ष ऐन, २०५३ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४ बमोजिम सम्बन्धितनिकायबाट प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन गरेको हुनु पर्नेछ।
  - (ख) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन गर्दाफोहरमैला व्यवस्थापनको सम्बन्धमा आवश्यक ध्यान दिनु पर्नेछ।
  - (ग) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकनमा प्रस्तावबमोजिमभए कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ।

(१६)फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार मापदण्ड पूरा गरेका हुनु पर्नेछ:

- (क) अस्पतालबाट निष्काशित फोहरमैलाको व्यवस्थापन फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन,र २०६८ फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७० ले तोके बमोजिम हुनुपर्ने ।
- (ख) अस्पतालबाट निस्कासन हुनेसामान्य तथा चिकित्साजन्य फोहरमैला प्रकृति अनुसार स्रोतमै अलग अलग छुट्टाउने, संकलन, दुवानी तथा उचित विसर्जन गर्ने व्यवस्थ मिलाउनु पर्ने ।
- (ग) अस्पतालबाट सृजित संक्रमणजन्य फोहरलाई निःसंक्रमण गरेर अन्तिम व्यवस्थापन गर्नुपर्ने
- (घ) अस्पतालमा मर्करीयुक्त उपकरणको सट्टाडिजीटल प्रविधियुक्त उपकरण प्रयोग गर्नु पर्नेछ।

१७. अस्पताल सम्बन्धी अन्य मापदण्डःदफा १६ मा उल्लिखित मापदण्डका अतिरिक्त देहायका शैया क्षमताका अस्पतालहरूले देहाय बमोजिमको मापदण्ड पूरा गरेको हुनु पर्नेछ :

- (क) पचास शैया भन्दा बढी एक सय क्षमता सम्मको अस्पतालको लागि :
- (१)भवन मापदण्ड :
- (क) भौगोलिक विषमताको आधारमा भवनको हरेक तलाको उचाई मानव स्वास्थ्यलाईअनुकूल हुने गरीबनाएको हुने पर्नेछ । सामान्यतः कोठाकोकमितमा उचाई तराईका लागि ३.६ मिटर र अन्य क्षेत्रका लागि ३ मिटर हुनु पर्नेछ ।
- (ख) अस्पतालको गुरुयोजना(Master Plan) तयार गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ग) अस्पतालको भवनमा एक तला भन्दा बढी तला भएको भवन वा अस्पतालसेवा प्रदानगर्नुपर्दाRamp/Lift को अनिवार्य व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।
- (घ) अस्पतालमा प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाको लागि छुट्टाछुट्टै विभाग हुनु पर्नेछ ।
- (ङ) प्रशासनिक कार्यालयमा बैठक कोठा र पुस्तकालयको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ ।
- (च) बहिरंग विभाग, अन्तरंग विभाग, प्रयोगशाला, अपरेसन थिएटर र प्रशासनिककार्यालय जस्ता सेवाग्राही र विरामीले हिँडुल गर्नुपर्ने क्षेत्रहरुमाआवागमनसहजगर्न सकिने गरी व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (छ) अस्पतालमा आउने विरामी, कुरुवा भिजिटर्सका लागि आवश्यक पर्ने सवारीसाधनहरु पार्किङका लागिअस्पतालले आवश्यक व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- (ज) आकस्मिक अवस्थामा बर्हिगमन द्वारको आवश्यक व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।
- (झ) आगलागी भएको बेलामा बारुणयन्त्रको लागि अस्पताल हाताभित्र पर्याप्तस्थानमा पानी भर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।
- (ञ) प्राकृतिक प्रकोपको अवस्थामा बारुणयन्त्र आवागमनमा सहज हुने गरीनिर्माणभवन भएको हुनुपर्ने, पर्याप्त संख्यामा अग्नि समनयन्त्र(FireExtinguisher) जडान भएकोहुनु पर्न सथै आकस्मिक संकेतकासाईरनकोलागि व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

(२) अन्तरंग सेवाIndoor service:

- (क) अस्पतालकोशैया क्षमताको आधारमा डाक्टरको ड्युटी रुम, पेन्ट्री दराज, च्याक, खाना राख्ने ठाँउ आदि), आइसोलेसन रुम, ट्रिटमेण्ड रुम, शौचालय आदिको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।
- (ख) शैया वीचको दुरीको सम्बन्धमा साधारण शैया (General) वीचको दुरी कमितमा ४ फिट हुनुपर्ने र साथै भित्ताबाट कमितमा एक फिटको दुरीमा शैया राख्नु पर्नेछ ।

- (ग) अस्पतलामा बच्चा, सुत्केरी, अब्जर्मेसन तथा सरुवा रोगका लागि छुट्टाछुट्टवार्डको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।
- (घ) जनरल शैयाको हकमा ४ देखि ६ शैयाको अनुपातमा १ स्टाफ नर्स भएकोव्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (ङ) लेवर रुमको छुट्टै व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ साथै लेवर रुमका लागि शैचालयकोछुट्टै व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।

(३) सघन उपचार सेवा आई.सि.यू., सि.सि.यू., एन. आई. सि.यू.:

- (क) चौबिसै घण्टा सघन उपचार सेवा दिने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।
- (ख) प्रत्येक अस्पतालमा आकस्मिक कक्षसँगै Observation Ward र MinorOT/MajorOTबाट सहज पहुँच पुग्ने आई. सि.यू.(इन्टेर्निव केयरयुनिट) कक्ष हुनु पर्नेछ ।
- (ग) कुल उपलब्ध वेडको पाँच प्रतिशतको अनुपातमा आई. सि.यू. वेड व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ ।
- (घ) आई.सि.यू.कक्षमा प्रति दूई शैयाका लागि एक भेन्टिलेटर हुनु पर्नेछ ।
- (ङ) तुरन्तै असर गरिहाल्ने(Acute)रोगीहरुको लागि आवश्यक मात्रामा अलगैशैयाछुट्ट्याउनु पर्नेछ ।
- (च) आई.सि.यू., सि.सि.यू., एन.आई.सि.यू. जस्ता सघन सेवा प्रदानगर्नेप्रतियुनिटमाशैयाका अनुपातमा एक जना स्टाफ नर्सको व्यवस्था हुनुपर्ने । सम्बन्धितक्षेत्रमा तालिम प्राप्त चिकित्सक चौबिसै घण्टा उपस्थित रहनु पर्ने र सम्बन्धित कन्सल्ट्याण्ट अनकलमा उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।
- (छ) मेजर ओ.टी. भएको जुनसुकै अस्पतालमा आई.सि.यू. अनिवार्य हुनु पर्नेछ ।
- (ज) आई.सि.यू. युनिटमा भर्ना भएका विरामीहरुको अवस्थाबारे चौबिस घण्टामाकम्तमा दुई पटक विरामीका आफन्तलाई विरामीको अवस्थाको जानकारीदिने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (झ) कडा सरुवारोग भएका विरामीलाई सघन उपचार आवश्यक परेका विरामीलाईछुट्टै आइसोलेशनमा उपचारको प्रवच्च मिलाएको हुनुपर्नेछ ।
- (ञ) सघन उपचार कक्ष वातानुकूलित हुनु पर्नेछ

(४) ओ. टी.(अपरेशन थिएटर)(Operation Theater):

- (क) प्रति पचास शैया क्षमता बराबर एउटा मेजर ओ.टी. र एउटा माइनरओ.टी.को व्यवस्था भएको हुनु पर्ने । सो को अतिरिक्त प्रत्येक पच्चीसशैया सर्जिकल वेडका लागि एक मेजर ओ.टी. र आवश्यक माइनर ओ.टी. कोथप व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (ख) प्रति पचास शैया क्षमता बराबर एउटा एनेस्थेसिक तयारी कक्षको व्यवस्थाभएके हुनु पर्नेछ ।
- (ग) ओ. टी., श्वास-प्रश्वास तथा हेमोडाइलाईसिस युनिटसँग पहुँच भएको हुनु पर्नेछ।
- (घ) अक्सिजन आपूर्तिको नियमित व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।
- (ङ) ओ. टी. वातानुकूलित गराईएको हुनु पर्नेछ ।
- (च) अत्यावश्यकीय सेवा तथा सामग्रीहरु उपलब्ध भएको हुनु पर्नेछ ।
- (छ) ओ. टी. को बाहिर विरामी कुरुवा बस्ने व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (ज)प्रत्येक मेजर ओ.टी. को लागि पोष्ट अपरेटिभ वार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ ।

(५)एलाइड हेल्थ सेवा(Allied Health Services):

- (क) एक्सरे मेशिनInstall गर्नको लागि कम्तिमा २२५ स्क्वायर फीटको कोठा हुनु पर्नेछ ।
- (ख)एक्सरे गर्ने कोठाकोwall thickness (१) ९इन्च with plaster of paris वा (२) ६Inches with 0.2 mm lead barrier वा (३) 2.0 mm lead Thicknessमध्य कुनै एक हुनु पर्नेछ । साथै भ्याल, ढोका तथा भित्ताबाट विकिरणको चुहावट नहुने गरी आवश्यक व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।
- (ग) X-ray Exposeगर्ने व्यक्तिको लागि एक्सरे कोठाभित्र0.5mmको lead AproneOrEquivalent Radiation Protective Materialप्रयोग गर्ने व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (घ) पचास वेड भन्दा माथिका अस्पतालमा कम्तिमा एक वटा मोवाइल एक्सरेमेसिन हुनु पर्नेछ ।
- (ङ) एन्टीनेटल, न्यूरोलोजी र नेफ्रोलोजी जस्ता विशेषज्ञ सेवाप्रदान गर्ने अस्पतालमा डिप्स्टिक जस्ता परिक्षण गर्ने व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (च) माइक्रो बायोलोजी सम्बन्धी प्रयोगशाला वातानुकूलित भएको हुनु पर्नेछ ।

(६) सूचना संप्रेषण :

- (क) आधुनिक सूचना प्रविधि सहितको अस्पताल सूचना केन्द्रको स्थापनाभएको हुनु पर्नेछ।
- (ख) अस्पताल प्रवेश गर्नासाथ अस्पतालको ले आउटले देखिने नक्सा द्वारा कुन सेवाकुन ठाउँमा प्राप्त गर्न सकिन्दू भनी देखिने बिरामी बढापत्रको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (ग) सूचना पाटी, टि.भि.स्क्रिन, वेभसाइट, ब्रोसियरजस्ता माध्यमबाट स्वास्थ्यसम्बन्धी जानकारी र अस्पतालबाट प्रदान गरिने सेवा र यसको लागि आवश्यक शुल्क सम्बन्धी जानकारी समेत दिने व्यवस्थाका लागि नागरिक बढापत्र सहजरूपमा देखिने ठाउँमा राख्नु पर्नेछ ।
- (घ) प्रयोगशालाबाट सेवाग्राहीहरूले पाउनुपर्ने सूचना व्यवस्थित रूपले प्रदान गर्न यस्तो सूचना प्रणालीलाई अस्पतालको सूचना प्रणालीसँग आवद्ध गरेको हुनु पर्नेछ।
- (ङ) वार्ड तथा अन्य सम्बेदनशील कोठाहरु जस्तै(लेवररुम, डेलिभरीरुम,आइ.सी.यू, सी.सी.यू अपरेशन थिएटर, आपतकालीन कक्षमा शीघ्र सूचनादिने पद्धति स्थापना भएको हुनु पर्नेछ ।

(ख) एक सय शैया भन्दा बढी क्षमताको अस्पतालको लागि :

(१) अन्तर्रंग विभाग : अन्तर्रंग विभागमा लागि देहायको मापदण्ड पुगेको हुनु पर्नेछ :

- (क) महिला र पुरुषको लागि अलग-अलग वार्डकोव्यवस्था हुनु पर्ने ।
- (ख) अस्पतालमा वार्डको सुविधा हुनेगरी ड्रेसिङ, TT Room, काउन्सिलिङ रुम आदिको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने ।
- (ग) अपांगहरुको व्यक्तिगत सरसफाई र लुगा फेर्ने प्रयोजनका लागि आवश्यक व्यवस्था हुनुपर्ने र अस्पताल भवन बालबालिका तथा अपाडमैत्री हुनुपर्ने ।
- (घ) एक जनरल वार्डमा अधिकतम पच्चीस शैया भन्दा बढी राख्न नपाईने ।
- (ङ) प्रत्येक कमन रुममा छ शैया भन्दा बढी राख्न नपाईने ।
- (च) प्रत्येक वार्डमा सिंगल, डबल र क्याबिन सहितको शैया भएका कोठाहरुकोसमेत व्यवस्था हुनुपर्ने ।
- (छ) ठूला र जटिल प्रकारका शल्यक्रिया(Major Surgery)सेवा प्रदान गर्ने अस्पतालमा कार्डियाक मनिटर भेन्टिलेटर समेतका पोष्ट अपरेटिभ रिकभरी शैया अनिवार्य रूपमा उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।
- (ज) प्रत्येक वार्डको लागि अलग-अलग नर्सिङ स्टेशन हुनुपर्ने ।
- (झ) अस्पतालमा आवश्यकता अनुसार चेन्जिब रुम, शौचालय, बाथरुम, नर्सिङ स्टोर, तथा ड्युटी रुमकोव्यवस्था गरिएको हुनुपर्ने ।
- (ञ) लेवर रुम र प्रसूति कक्षमा कार्डियो-टोकोग्राफी मेशिन जडान भएको हुनु पर्ने।

- (ट) यस्तो प्रविधि अस्पतालको सूचना प्रविधिमा जोडिएको हुनुपर्ने ।
- (२) **एलाइड हेल्प्सः एलाइड हेल्प्सको लागि दवहायको मापदण्ड पुगेको हुनु पर्नेछः**
 (क) बायोकेमेष्ट्री, माइक्रोबायोलोजी, हेमाटोलोजी, प्याथोलोजी सेवाहरु सञ्चालन भएको हुनुपर्ने
 (ख) कम्तिमा एक जना फिजियोथेरापिष्ट सहितको फिजियोथेरापी युनिट भएको हुनुपर्ने ।
 त्यसमा फिजियोथेरापी तथा स्पिच थेरापीको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।
 (ग) प्रयोगशाला परिक्षणको लागि कम्प्युटर प्रविधि प्रयोग गरी न्यूमेट्रिक ट्युबप्रणालीबाट नमुनाको संकेत र प्रतिवेदन दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने ।
 (घ) थेरापेटिक(Therapeutic)औषधि अनुगमनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने ।
 (ङ) नमुना संकलन, रिपोर्ट वितरण र सोधपुछ्को लागि अलग-अलगकोठाहरु भएको हुनुपर्ने ।
 (च) Radiologyमा कार्यरत कर्मचारीहरुको लागि Radiation Dose monitorगर्नेमोनिटर (ThermoLuminescent Dosimeters- TLD badges)उपलब्ध गराउनुपर्ने र समय समयमा Radiation survey Monitoringगर्नुपर्ने EYE, Gonadal, Thyroid glandआदिको protectionलागि, lead glass/ Gloves & lead Apronको व्यवस्था हुनुपर्ने ।
 (छ) X-ray expose गर्नेकोठा, डार्करुमर प्रतीक्षा कक्ष छुट्टाछुट्टे हुनुपर्ने ।
 (ज) Radiology विभागमा जनसाधारणले देख्ने ठाउँमाX-ray विकिरणलेस्वास्थ्यमाखराव असर पर्नसक्छ भन्नेवारे सूचना टाँस्ने साथै सूचनामा गर्भवती महिला तथा बालवालिकालाई अनावश्यक विकिरणबाट बच्न अनुरोधगर्ने ।
 (झ) एम.आर.आई.(सि.टी.स्क्यानराख्ने कोठाको साइज कम्तिमा १६ x २०फिटकोहुनुपर्ने ।
 (ञ) सि.टी.स्क्यानको लागि रेडियसन लिकेज हुन नदिनका लागि माथि एक्सरेको लागि उल्लेख भए बमोजिमव्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।
 (ट) एम.आर.आई को कोठाको लागि External Magnetic असर हुननहुनेव्यवस्थामिलाउनु पर्ने ।
 (ठ) कन्ट्रोल रुम कम्तिमा १०X १२ फीटको हुनु पर्ने ।
 (ड) सि.टी.स्क्यान मेशिन गुणस्तरयुक्तSpiral/ (Helical)हुनु पर्ने ।
 (ढ) एम.आर.आई 0.5 Tesla or 0.2 Teslaभएमा M.R. Angiography सुविधा भएको हुनु पर्ने ।
- (३) **रक्त बैंक (Blood Bank) :** एक शैया वा सो भन्दा वढीको अस्पतालमा रक्त सेवाको व्यवस्था उपलब्ध हुनुपर्नेछ साथै अर्थोपेडिक, कार्डियाक सर्जरी, गाइने तथा अब्सन्युरो सर्जरी, नेफ्रन्यूरोलोजी सेवा दिने एक सय शैयाभन्दा कम भएका अस्पतालले पनि आवश्यकता अनुसार रक्त सेवा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । नेपाल रेडक्स सोसाईटी बाट रक्त संचार सेवा उपलब्ध भएको ठाउँमा यो व्यवस्था अनिवार्य हुनेछैन ।

(४) शव गृह (Mortuary):

- (क) शवगृह अस्पताल कम्पाउण्डभित्र तर अलगै स्थानमा हुनु पर्ने ।
 (ख) शवगृहमाराखिने शव नसड्ने गरी राख्न सकिने खालको प्रविधियुक्त हुनु पर्ने ।
 (ग) अस्पतालमा रहेको शव गृहले छ्वर छिमेकमा असर नपुऱ्याउने व्यवस्थाकोग्यारेन्टी अस्पतालले गर्नु पर्ने ।

(५) फोहरमैला व्यवस्थापन(WasteManagement)

- (क) फोहरको सेग्रेशन, कलेक्सन, ट्रान्सपोर्टेशन, ट्रिटमेन्ट र अन्तिम बिसर्जन छुट्टे योजनातयार गरी उपयुक्त प्रविधिबाट फोहरव्यवस्थापन गर्नु पर्ने ।
 (ख) मर्करीयुक्त उपकरणहरुको सट्टामा डिजिटालाइज्ड उपकरण प्रयोगमा ल्याउनुपर्ने ।
 (ग) अस्पतालबाट निष्काशित फोहरमैलाको व्यवस्थापन फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८ र फोहरमैलाव्यवस्थापन नियमावली, २०७० ले तोके बमोजिमहुनु पर्ने ।
 (घ) एक सय शैया भन्दा माथिका अस्पतालमा चिकित्साजन्य फोहर व्यवस्थासम्बन्धी कार्यको नियमित अनुगमन गर्न जन स्वास्थ्य कक्ष/वातावरणविदसहितको स्यानिटेसन यूनिट र कर्मचारी व्यवस्था हुनु पर्ने ।

(६) सरसफाई व्यवस्था :

- (क) विरामी तथा कुरुवाको लागि नुहाउने घरको व्यवस्था हुनु पर्ने ।
 (ख) महिला तथा पुरुषकते लागि छुट्टाछुट्टै शौचालय तथा नुहाउने घरको व्यवस्था हुनुपर्ने ।
 (ग) अस्पताल परिसर तथा वार्डहरू हमेसा सफा राख्न पर्ने ।

(७) सुरक्षा व्यवस्था :

- (क) अस्पताल भवनमा चट्याड छल्ने (Anti-Lightening) प्रविधिको जडान, वैकल्पिक भन्याडको व्यवस्था, आगो निभाउने संयन्त्र, अटोफायर अलस्मोर्कर्म, डिटेक्टर जडान गरिएको हुनु पर्ने ।

(ख) अस्पतालका स्वास्थ्यकर्मी तथा अन्य जनशक्तिलाई विपद व्यवस्थापनका लागि (आगजनी, भुकम्प, हुलदंगा आदि) र आपत्कालीन उद्धार तथा उपचार गर्नेप्रभावकारी विधिको कार्य योजना बनाई सो सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिमकमितमा वर्षका दूई पटक र नमूना अभ्यास (Drill practice) कमितमा एक पटक गराउन् पर्ने ।

(d) **बहिरंग विभाग र अन्तरंग विभाग** : बहिरंग विभाग र अन्तरंग विभागमा आवश्यक विशेषज्ञ सेवा (Specialized Services)को लागि देहाय बमोजिम मापदण्ड पृगेकोहन पर्नेछ :

- (क) पच्चिस देखि पचास शैयासम्म क्षमताको अस्पतालमा सामान्य चिकित्सा, जनरल सर्जरी, बालरोग र प्रसुती तथा स्त्रीरोग सेवा अनिवार्य रूपमा हुनुपर्ने ।

(ख) एकाउन्न देखि एक सय शैया क्षमताका अस्पतालहरूमा खण्ड (क) मा उल्लिखि सेवाका अतिरिक्त अर्थोपेडिक्स, डेन्टल, नाक, कान तथा घाँटी, यैनतथा छालारोग, साइकियाट्रिक जस्ता विशेषज्ञ सेवाहरू मध्येबाट थप दुई सेवासमेत हुनुपर्ने ।

(ग) सय शैया देखि दुइ सय शैया क्षमताका अस्पतालहरूमा माथि (ख) मा समावेशभै बाँकी रहेका थप दुई सेवा हुनु पर्ने ।

(घ) दुइ सय देखि तीन सय शैया सम्मका अस्पतालमा माथि (ग) मा समावेश गर्नवांकी रहेका सेवा समेत थप तीन वटा विशेषज्ञ सेवाको व्यवस्था हुनु पर्ने ।

(ङ) तीन सय देखि पाँच सय शैयासम्मका क्षमताका अस्पतालका लागि खण्ड (घ) मा समावेश भएका बाहेक थप तीन वटा विशेष विशेषज्ञ सेवा (Super Speciality Service) हुनुपर्ने ।

(च) पाँचसय शैयाभन्दा माथिका क्षमताका अस्पतालहरूमा खण्ड (ङ) मा उल्लेख भएका सेवामा कम्तीमा थप पाँच विशेषज्ञ सेवा थप भएको हुनुपर्ने ।

(छ) दुई सय शैयाभन्दा बढीका अस्पतालको अन्तरंग विभागमा कुनै एक डायोलाइसिससेवा हुपर्ने ।

(ज) खण्ड (क) देखि (छ) मा जुन सुकै कुरा लेखिएको भए तापनि एकविशेषज्ञमात्र सेवा दिने गरी खोलिने अस्पतालको हकमा यो व्यवस्था बाध्यकारी हुने छैन ।

(ग) यस निर्देशिकामा उल्लिखित अन्य मापदण्डका अतिरिक्त अस्पतालले देहाय बमोजिमको मापदण्डहरू तथा पूर्वाधारहरूको व्यवस्था गर्न पर्नेछ :

(१) अस्पतालका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वधारः

सि.न.	जन शक्ति	२५ शैया सामान्य विशेषज्ञ सेवा	५० शैया सामान्य विशेषज्ञ सेवा	७५ शैया सामान्य विशेषज्ञ सेवा	१०० शैया सामान्य विशेषज्ञ सेवा	१०१-२०० शैया सामान्य विशेषज्ञ सेवा	२०१-३०० शैया सामान्य विशेषज्ञ सेवा	३०० शैया भन्दा माथी सेवा
-------	----------	-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------	---	---	--------------------------------

१	जग्गा क) ५५ वर्गमिटर प्रतिशैया ख) भुइतला जग्गामा कम्तिमा (१) भवन सहितामापदण्ड अनुसारखाली जग्गा हुनुपर्ने (२) २५ प्रतिशतजग्गा पार्किङ्कालागि छुट्याउनुपर्नेछ/ ३ शैयाको अनुपातमात्रकार पार्क हुनुपर्ने(फरक पर्नआएमा जुनलेबढी हुन्छ) सोहीलाईआधार मान्नुपर्नेछ। नोट:खाली जग्गामा निर्माण गर्ननपाइने
२	आकस्मिक सेवा र सामाग्री उपकरण यस निर्देशिकतमा उल्लेखभए बमोजिमहुनेछ।
३	औषधि सम्बन्धमा निर्देशिकामा उल्लेखभए बमोजिम २४ सैघण्टा हुनेछ।
४	बहिरड सेवा सम्बन्धी मतपदण्ड निर्देशिकामा उल्लेखभए बमोजिम हुनेछ।

+ प्रति ५० शैयाका लागि थप १ मेजर ओ.टी. हुनुपर्नेछ।

६	शल्यक्रिया कक्ष	१ माइनर१ मेजर	१ माइनर१ मेजर	१ माइनर१ मेजर+				
७	साइ.सि.यु	वैच्चिक		अनिवार्यकूलशैया को कम्तीमात्र प्रतिशत				
८	प्रतिकारात्मक प्रबंधनात्मक सेवा	खोप मृशिशुसेवा स्वास्थ्य शिक्षा, श्रव्यदृस्य, पोषण,परामर्श सेवा						
९	शब गृह	कोठा	कोठा	गृह	गृह	गृह	गृह	गृह
१०	क्यान्टिन सेवा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
११	मर्मत सेवा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

आकस्मिक सेवा सञ्चालन गर्न देहायको बमोजिमको मापदण्ड पुरा गरेको हुनुपर्नेछ ।

सि. न	विवरण	२५ शैया विशेषज्ञ सेवा	५० शैया विशेषज्ञ सेवा	७५ शैया विशेषज्ञ सेवा	१०० शैया विशेषज्ञ सेवा	१००-२००	२००-३००	२००-५००	५००भन्दा माथि
१	सवारी साधनजान सम्बन्ध सडक संग बाटो जोडिएको	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
२	सवारी साधनआवत जावत गर्नसम्बन्धित ठाउँ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
३	प्रवेशमार्गर बाहिर निस्क्तने मार्गअलगा अलग	वेच्छिक	वेच्छिक	अनिवार्य	अनिवार्य	अनिवार्य	अनिवार्य	अनिवार्य	अनिवार्य
४	प्रतिक्षालय	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
५	सोधपुछ सम्पर्क गर्ने कक्ष	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
६	क्लील चेयर,टली,स्ट्रेचरराले ठाउँकाम गर्ने व्यक्ति	१,१,१,१	२,२,२,२	३,३,३,३	४,४,४,४	५,५,५,५	६,६,६,६	७,७,७,७	८,८,८,८
७	विरामी छानौट गर्ने ठाउँ(TRIAGE)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
८	परीक्षण गर्नेकक्ष*	२*	३*	५*	५*	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
९	अबलोकन कक्ष शैया *	१(०) *	१(१) *	१(२) *	१(४) *	,	,	,	,
१०	आकस्मिक श्ल्यकृयाकक्ष	१	१	१	१	,	,	,	”
११	सञ्चार सुविधा(टेलीफोन, इन्टरनेट,आदि)	✓	✓	✓		✓		✓	✓
१२	शुद्धिनेपानीका व्यवस्था	✓	✓	✓		✓		✓	✓
१३	शैचालय र शैचालयमा पर्याप्त पानीको व्यवस्था								
१४	सावंजनिक टेलिफोनसेवा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
१५	आकस्मिक सेवाकालाग्र छुट्टे प्रयोगशालासेवा				✓	✓	✓	✓	✓
आवश्यक उपकरण:									
१	सक्सन मैसिनप्रत्येकउपचार कक्षमा	१	२	३	५	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
२	सुचरसेट(प्रत्येक उपचार कक्षमा)	१	२	३	५	,	,	,	,
३	एम्बुलायाग (Resuscitation bag with Laryngoscope)	१	२	३	५	,	,	,	,
४	आक्सिजन प्रत्येकउपचार कीमा)	१	२	३	५	,	,	,	,
५	ईसी जी मेशिन	१	१	१	२	,	,	,	,
६	Cardic Monitor	१	१	१	२	,	,	,	,

७	डीफीट्रीलेटर (Automatic Electric Defibrillator)	१	१	१	१	,	,	,	,
	भेन्टीलिटर (Portable)	१	१	१	२	,	,	,	,
	वी पी सेट(प्रत्येक उपचार कक्षमा)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	आइ भी स्टेण्ड(उपचार शैयाको अनुपातमा)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	प्लाष्टर गर्न सामग्री	१	१	१	२	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	डाईग्नोटिक सेट	१	२	२	४	,	,	,	,
	आकस्मिक कार्यकोलागि औपचारिकताको कार्ट(ट्रली)	१	१	१	२	,	,	,	,
	ट्राकियोस्टोमीसेट	१	१	१	१	,	,	,	,
	Intra ocious	१	१	१	२	,	,	,	,
	भेनस सेक्सन सेट	१	१	१	२	,	,	,	,
	CVP Line Set	१	१	१	२	,	,	,	,
	निवुलाईजर सेट	१	१	१	१	,	,	,	,
	वाटरसील ड्रेनेज सेट	१	१	१	२	,	,	,	,
	सूचनापाठी	१	१	१	१	,	,	,	,
	ट्वील चियर, ट्रली,स्ट्रेचर	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	Foot step	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	वैकल्पिक विद्युत	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	व्यवस्था								
	रयास्ट्रिकटयुव(६								
	N/G tube	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	Aspirationset								
	ड्रुससेट	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	(Enema)								

Red(R) = अति सिकिस्त विरामीको सेवा दिने शैया= 1%

Yellow (Y). = सिकिस्त विरामीको सेवा दिने शैया= 2%

Green (G) = सामान्यविरामीको सेवा दिने शैया= 3%

Black(B) = मृत्यु भईसकेका विरामीलाई राख्न= 1%

Observation Room /Bed = 3%

(३) बहिरंग सेवा सञ्चालनको लागि अस्पतालले देहायका पूर्वधार तथा मापदण्डहरुको पालना गरेको हुनुपर्नेछ ।

S N	Description	25 beds	50 beds	75 beds	100 beds	100-200 beds	200-300 beds	>300 beds
1	Inquiry counter/ Cash	1(28)	1(28)	1(56)	1(75)	*	*	*
2	Medical record(sq.m)	1(10.5)	1(10.5)	1(10.5)	1(10.5)	*	*	*
3	Janitor's closet(sq.m)	1(3.5)	1(3.5)	1(3.5)	1(3.5)	*	*	*
4	Waiting room(sq.m)	1(28.0)	1(29.0)	1(29.0)	1(50.0)	*	*	*
5	Public Telephone (Self Operating)	1	1	1	1	*	*	*
6	Toilets (Male and Female)	2(17.5) 1+1	2(28) 2+1	3(35) 2+2	4(42) 2+2	*	*	*
B	Medical Clinic							

	Consultation room (each 14 sq.m)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
2	Sub Waiting room	1(14.0)	1(21.0)	1(28)	1(35.0)	*	*	*
C	Surgical Clinic							
1	Consultation room (each 14 sq.m)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
2	Treatment and Dressing room	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
3	Sub Waiting room	1(14.0)	1(21.0)	1(28)	1(35.0)	*	*	*
D	Obs/Gyne.Clinic							
1	Consultation room (each 14 sq.m)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
2	Treatment room	1(17.5)	1(17.5)	1(17.5)	1(17.5)	*	*	*
3	Toilet com cleaning room (attached to treatment room)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
4	Waiting room	1(14)	1(14)	1(14)	1(14)	*	*	*
E	Pediatric Clinic							
1	Consultation room (each 14 sq.m)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2.	Treatment room ,	1(14) .	1(14) .	1(14) .	1(14) .	*	*	*
3	Immunization room	1(14)	1(14)	1(14)	1(14)	*	*	*
4	Recreation & Play room	1(14) .	1(14)	1(14)	1(14) .	*	*	*
5	Waiting room	1(14) .	1(14)	1(14)	1(14) .	*	*	*
F	Orthopedic Clinic	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
1	Consultation room (each 14 sq.m)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
2	Plaster and Splint storage room	1(14)	1(14)	1(14)	1(14)	*	*	*
3	Treatment room	1(14)	1(14)	1(14)	1(14)	*	*	*
4	Recovery & Plaster Cutting room	1(14)	1(14)	1(14)	1(14)	*	*	*

5	Waiting room	1(14)	1(14)	1(14)	1(14)	*	*	*
6	Physiotherapy room	1(28)	1(28)	1(28)	1(28)	*	*	*
G	ENT Clinic							
1	Consultation room (each 81sq.m)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
2	Treatment room	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
3	Audiometry room Speech	1(14)	1(14)	1(14)	1(14)	*	*	*
4	Waiting room	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
H	Dental Clinic							
1	X-ray room	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
2	Consultation room (each 8 sq.m)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
3	Workshop/Lab	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
4	Recovery room	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
	Skin & STD clinic							
1	Consultation room (each 8 sq.m)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
2	Treatment room	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
3	Skin lab	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
4	Waiting room	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
5	Counseling room	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*

(४) अन्तरंग सेवाको लागि देहायका पूर्वाधार तथा मापदण्डहरुको पालना गरेको हुनुपर्नेछ ।

		50	75	100	200	300	>300
SN	Inpatient (General Ward)	25 beds	beds	beds	Beds	beds	Beds
1	Ward Area (Per bed /7sqm))	✓	✓	✓	✓	✓	*
2	Nursing station	1(17.5)	1(17.5)	1(21)	1(21.0)	*	*
3	Nurse's changing room	✓	✓	✓	✓	✓	*
4	Treatment room	1(10.5)	1(14)	1(21)	1(21)	*	*
5	Clean Utility room	1(14)	1(14)	1(14)	1(14)	*	*
6	Ward Kitchen /Pantry	1(10.5)	1(14)	1(21)	1(21)	*	*
7	Sluice (घोई पखाली गर्ने ठाँउ	1(10.5)	1(14)	1(21)	1(21)	*	*
8	Ward store	1(10.5)	1(14)	1(21)	1(21)	*	*
	Dr.'s duty room with toilet	1(10.5)	1(14)	1(21)	1(21)	*	*
10	Sanitary facilities						
A	Water closets/toilet 1 to every 8 beds (male)	✓	✓	✓	✓	✓	*
B	Urinal/toilet 1 to every 6 beds (female)	✓	✓	✓	✓	✓	*
C	Wash basins: 1 for every 12 beds	✓	✓	✓	✓	✓	*
D	Sinks : 1 for each ward	✓	✓	✓	✓	✓	*
E	Kitchen sinks & dish washer : 1 for each ward	✓	✓	✓	✓	✓	*
11	Administrative Block	✓	✓	✓	✓	✓	*
A	Director's room	✓	✓	✓	✓	✓	*
B	Administrative unit	✓	✓	✓	✓	✓	*
C	Finance unit	✓	✓	✓	✓	✓	*
D	Library	✓	✓	✓	✓	✓	*
E	Meeting hall	✓	✓	✓	✓	✓	*
F	Training hall	✓	✓	✓	✓	✓	*
G	Record keeping unit	✓	✓	✓	✓	✓	*
H	Security unit	✓	✓	✓	✓	✓	*
I	Toilet male/Female	✓	✓	✓	✓	✓	*
J	House keeping	✓	✓	✓	✓	✓	*
12	laundary						
A	Dirty receive	✓	✓	✓	✓	✓	*

B	Clean store room	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
C	Staffs room with toilet	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
D	Cleaning area	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
E	kitchen	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
	CSSD	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
A	Dirty receiving	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
B	Cleaning room	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
C	Sterilization room	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
D	Clean storage room	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
E	Common storage	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
F	Drying & packing	✓	✓	✓	✓	✓	✓	*
G	Ambulance	✓	✓	✓	✓	✓	✓	

G Ambulance

* Patientload र सेवाको प्रकृति अनुसार थप गर्न सकिने

(स्वास्थ्य संस्था स्थापना, सञ्चालन तथा स्तरोन्नति मापदण्ड सम्बन्धी निर्देशिका, २०७५

परिच्छेद- ५
मानव संशाधन व्यवस्थापन

- १७. जनशक्ति विकास योजना :** अस्पतालको शैया क्षमताका आधारमा देहाय बमोजिमका न्यूनतम जनशक्तिको व्यवस्थत भएका हुनु पर्नेछ :
- (क) प्रति पच्चीस शैयाका लागि एक जना एम.डी.जी.पी. चिकित्सक हुनुपर्नेछ । तर एम.डी.जी.पी. चिकित्सक नपाईने अवस्थामा पच्चीस शैयाका अस्पतालमा प्रसुती तथा स्त्री रोग विशेषज्ञ र बाल रोग विशेषज्ञहुनु पर्नेछ ।
  - (ख) शल्यक्रिया प्रदान गर्नेकक्षमा प्रति शैया कम्तीमा एक जना शल्यचिकित्सक, एक जनाएनेस्थेटिक्स, एक जना ईन्च्यार्ज, एक जना शल्यक्रिया सहायक र एक जना नर्स हुनु पर्नेछा।
  - (ग) जनरल कक्षा (General Ward) मा प्रति चार देखि छ शैयामा एक जना स्टाफ नर्सकोव्यवस्था भएको।
  - (घ) ईमर्जेन्सी तथापोष्ट अपरेटिभ कक्ष (Post Operative Ward) मा प्रति दुई शैयामाएक जना नर्स ।
  - (ङ) सघन उपचार कक्षा (आई.सी.यू., एन.आई.सी.यू., सी.सी.यू., आदि) मा प्रति शैयामाएक जना स्टाफ नर्सका व्यवस्था ।
  - (च) प्रसुती कक्षका लेवर वेडमा प्रति वेडदुईएस.बी.ए. (Skill Birth Attendants) तालिम प्राप्त नर्स वा मीडिवर्फीको व्यवस्था ।
  - (छ) अस्पतालमा कम्तीमा एक जना मेडिकल रेक्ड
  - (ज) अस्पतालमा चौबीसै घण्टा सेवा उपलब्ध गराउनेगरी फर्मासिष्ट लगायत आवश्यक संख्यामा जनशक्तिको व्यवस्था ।
  - (झ) अस्पतालमा कम्तीमा दुई तिहाइ पूर्णकालीन स्वास्थ्यकर्मी ।
  - (ञ) सरकारी स्वास्थ्यकर्मीहरुबाट सेवा लिनुपर्नेअवस्थामा सम्बन्धित निकायको स्वीकृति पत्र ।
  - (ट) हरेक स्वास्थ्यकर्मीले सम्बन्धित व्यवसायिक काउन्सिलवाट दर्ता नम्बर लिएको।
  - (ठ) विदेशी स्वास्थ्यकर्मी वा स्वयम्भूतकले मन्त्रालयको सिफारिसमा सम्बन्धित काउन्सिलवाट स्वीकृति लिएको ।

१८. जनशक्ति सम्बन्धी विस्तृत विवरण: जनशक्ति सम्बन्धी विस्तृत विवरण: (१ शिक्षण अस्पतालको हकमा नापल मेडिकल काउन्सिलले तत्क्षणमा प्राप्त बमोजिम र बाकीका हकमा द्रहायको शैया क्षमताको अस्पतालले येहाय उल्लिखित जनशक्ति भन्दा कम नहुने गरी जनशक्तिकोव्यवस्था गर्नु पर्नेछ

सेवा/समुह	पदनाम	२५शैया	३०शैया	७५शैया	१००
1	फिजिसियन	1*	1+1#	2	2+1#
2	सर्जन	1*	1	1+1	2+1#
3	बाल रोग विशेषज्ञ	1*	1	1+1#	2+1#
4	हाड तथा जोर्नी विशेषज्ञ	1*	1*	1	1 + 1#
5	स्त्रीरोग विशेषज्ञ	1*	1	2	2+1#
6	यौन तथा छाला रोग विशेषज्ञ	1*	1*	1*	1 + 1*
7	च्याथोलोजिष्ट बायोकेमिस्ट माइक्रोबायोलोजिष्ट	1*	1*	1	1 + 1*
8	मार्फिकलटिनोलोजिष्ट	1#	#	1	1 + 1#
9	त्याव टेक्निसियन	1	1+1#	1+2#	2+2#
10	त्याव असिस्टेन्ट	1	1+1#	2+1#	3+1#
11	रडियोलोजिष्ट	1*	1#	1	1+1*

12	रडियोग्राफीटेक्नोलोजिष्ट /रेडियोग्राफीअधिकृत/वरिष्ठ रडियोग्राफर	1	3+1#	4+2#	5+2#
13	नाक,कान, घाटीरोगसर्जन	1*	1*	1*	1#
14	नेफोलोजिष्ट	1*	1*	1*	1'
15	अप्पत्मोलोजिष्ट	1*	1*	1*	1#
16	एनेस्थेटिष्ट	1*	1	1 + 1'	1+1#
17	डेन्टलबिंडि.इस.	1*	1#	1	1
18	मुटुरोगविशेषज्ञ	1*	1*	1*	1^
19	स्नायूरोगविशेषज्ञ	1*	1*	1*	1*
20	मानसिक रोगविशेषज्ञ	1*	1*	1*	1#
21	एम.डि.जी.पि.	1*!	1*!	1 + 1*	1+2*
22	मेडिकलअधिकृत(एम.बी.बी.एस)	4	3	7	9
23	मे.सू / निर्देशक	1*	1*	1	1
24	मेट्रोन	1*	1	1	1@
25	सहायक मेट्रोन	1*	1*	1	2
26	सिष्टर(ज्व.एन.	1	2	3	4
27	स्टाफ नर्स	5	10	15	25
	पद /नाम	२५श	५०शै	७५शै	१०० शैया
28	अनमी	5	7	7	7
29	हे.असिअहेव	2	3	3	4
30	अहेव	3	4	4	5
31	फिजियोथेरापिष्ट	1*	1*	1*	1
32	दन्त सहायक	1*	1*	1	1+1*
33	हाउस किपर	1	1	1	2
34	अस्पताल प्रशासक	1*	1	1	1
35	सहायक प्रशासक	~	~	~	~
36	लेखाअधिकृत		1	1	1

37	मेडिकलरेकर्डर	1	1	2	2
38	लेखापालंस.लखापाल	1	~	~	~
39	रिसेप्सोनिष्ट	~	~	~	~
40	स्टोरकिपर	~	~	~	~
41	फर्मासिष्टफार्मसि सहायक	1#	1	1	2
42	इसिजी टेक्निसियन	1*	1*	1+1*	1+1#
43	डाइटिसियन	1*	1*	1*	1+1*
44	वार्डएटेन्डेन्स महिला/पुरुष	~	~	~	~
45	सुरक्षागार्ड	~	~	~	~
46	अडियोलोजीअसिस्टेन्ट	1*	1*	1*	1*
47	स्पच थेरापिष्ट	1*	1*	1*	1*
48	एनेस्थेसियाअसिस्टेन्ट	1*	1	1+1*	2
49	ईमर्जन्सीफिर्जीसियन		1*	1+1*#	1+2*#
50	ईमर्जन्सीप्यारामेडिक्स	1+1#	2+2#	3+2#	3+3#
51	ईमजेन्सीनर्स	1+1#	2+2#	3+2#	3+3#

* =Desirable

= Part time

=If ICU with ventilator

!=If other (at least Gynaecologist and Pediatrician) specialist are not available then mandatory

@ = Masters inNursing

~ = As per need

नोट : २५शैयाक्षमता अस्पतामा अन्य विशेषज्ञ उपलब्ध नभएतापनि एक जना एम. डी. जी. पी. अनिवार्य

(२) पचास शैया देखि एक सय शैया सम्मको क्षमता भएको (विशेषज्ञ अस्पताल) अस्पतालले देहायमा उल्लिखित जनशक्ति भन्दा कम नहुने गरी जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

	पदनाम	५०-७५	१०० शैया
1	फिजिसियन	2	3
2	सर्जन	2	3
3	वालरोगविशेषज्ञ	2	3
5	स्वीरोगविशेषज्ञ	2	3
7	प्याथोलाजिष्ट / बायोकेमिष्ट / माइक्रोबायोलिजिष्ट	1	1
8	मेडिकलटेक्निकालिजिष्ट	1	1
9	त्याव टेक्निसियन	2	2
10	त्याव असिस्टेन्ट	2	2
11	रडियोलोजिष्ट	1	1
12	रेडियोग्राफर / रेडियोग्राफिक अधिकृत	1+2	1+3
18	एनेस्थसिष्ट	1	2
19	मुटुरोगविशेषज्ञ	2	2+1#
20	स्नायूरोगविशेषज्ञ	2	2+1#
21	मेडिकल अफिसर	10	12
22	मे.सू/निर्देशक	1	1

सेवा/समुह	पदनाम	५०-७५	७५- १००
23	मेट्रोन	1	1
24	सहायक मेट्रोन	2	2
25	सिप्टर	4	5
26	स्टाफ नर्स	18	25
27	अनमी	1~	1~
28	हेअ सि अहेव	5	8
29	अहेव	1~	1~
30	फिजियोथेरापिष्ट	1	2
31	दन्त सहायक	2	3
34	हाउस किपर	1	2
35	मेडिकलरेकर्डर	2	2
36	अस्पताल प्रशासक	1	1
37	सहायक प्रशासक	~	~
38	लेखापाल	~	~
39	लेखापाल / स.लेखापाल	~	~
40	रिसेप्सोनिष्ट	~	~
41	स्टाथकिपर	~	~
42	फर्मासिष्ट	3	4

43	सिसी टेक्निसियन	2	3
44	डाइट्रिसियन	1	1
45	वार्डकुलीमहिला(पुरुष)	~	~

*= Desirable

= part time

^ = If ICU with ventilator

! = If other (at least Gynaecologist and Pediatrician) specialist are not available then mandatory

@= Masters in Nursing

~ = As per need

नोट: माथि उल्लेखितविशेषज्ञ सेवाकाहकमा अस्पतालले जुनविषयको विशेषज्ञ सेवाप्रदानगर्न हो सो बाहेककाविशेषज्ञ सेवा स्वैच्छिक हुनेछ।

(३) एक सयएक शैयादेखि एक हजार शैयासम्मको जनरलअस्पतालले देहायमा उल्लिखित जनशक्ति भन्दा कमनहुनेगरी जनशक्तिको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ :

सेवा/ समुह	पदनाम	१०१ देखि २००	२०१ देखि ३००	३०१ देखि ५००	५०१ देखि ७५०	७५० देखि
मेडिकल डाक्टर	अस्पताल सुपरिटेन्डण्ट	1	1	1	1	
	सहायक अस्पताल सुपरिटेन्डण्ट			1	2	3
	फिजिसियन	3+1*	5+1*	6+2#	7+3#	10+5#
	सर्जन	3+1*	5+1*	6+2#	7+3#	10+5#
	एनेस्थेसिष्ट	2	4+1#	5+1#	6+1#	7+2#
	रेडियोलोजिष्ट	2	2	3	4+1#	6+1#
	प्याथोलोजिष्ट	2	3	4	5+2#	7+3#
	माइक्रोबायोलोजिष्ट	1	1	2	2+1#	2+2#
	बायोकेमिष्ट	1	1	2	2+1#	2+2#
	बालरोग विशेषज्ञ	2+2#	4+1#	5+1#	6+2#	8+2#
	हाड तखा जोर्नी विशेषज्ञ	2+1#	3+1#	4+1#	6+2#	8+2#
	स्त्री रोग विशेषज्ञ	4	3	7	3+2#	10+2#
	यौनतथा छाला रोग विशेषज्ञ	1	2	3	4	5
	मुटुरोग विशेषज्ञ	1	2	3	3+1#	3+2#
	स्नायुरोग विशेषज्ञ	1	2	2+1#	2+2#	2+3#
	मानव्यक रोग विशेषज्ञ	1	2	3	3+1#	4+1#
सेवा/समुह	पदनाम	देखि २००	२०१ देखि	३०१ देखि ५००	५०१ देखि ७५०	७५० देखि ९०००
प्यारामेडिकल र प्रार्थिक	अन्य विषयगत विशेषज्ञ	1	2	3	4	5
	ईमजेन्सीफार्जीसियन	2+1#	2+2#	3+2#	4+2#	5+2#
	मेडिकल अधिकृत	10+2#	12+2#	15+7#	20+14#	30+20#
	ईमजेन्सीप्यारामेडिक्स	4+1#	4+2#	5+2#	6+2#	7+2#
	ल्याव टेक्नोलोजिष्ट	4	5	8	10	15
	ल्याव टेक्निसियन(ल्याव, ब्लड बैंक)	5	7	11	14	21
	ल्याव सहायक टेक्निसियन	4	6	9	12	18
	रेडियोथेरापी टेक्नोलोजिष्ट	1	1+1*	2+1#	3+1#	4+2#
	रेडियोथेरापी टेक्निसियन	1+	2+	3+	4+	5+
	मेडिकल फिजिसिष्ट	1*	1#	1+1#	1+1#	1+2#
	सहायक मेडिकल फिजिसिष्ट	2	3	4	5	6
	रेडियोग्राफीक अधिकृत	3	4	6	7	9
	रेडियोग्राफर	5	6	10	12	14
	फिजियोथेरापीष्ट	1	1	2	2	2+1#
	फिजियोथेरापी टेक्निसियन	1	2	3	3+1#	4+1#
	फिजियोथेरापीसहायक	2	2	3	5	7
	अप्थलमोलिजिष्ट	1	2	3	3+1#	4+1#

फुड एण्ड न्यूट्रीटिविस्ट	1	2	2+1#	3+1#	4+1#
फुड एण्ड न्यूट्रीटिविस्ट सहायक	1	2	3	4	5
अनुसन्धानतथा परामर्शअधिकृत(जन स्वास्थ्य)	1	2	3	4	5
फार्मेसिप्ट	2	4	6	7	8
साइटोटेक्निसियन	1	2	3	4	5
ईसिजि टेक्निसियन	2	2	3	4	5+1#
ईको टेक्निसियन	2	2	3	4	6
ओ.टी.सहायक	3	5	8	10	12
मेडिकल रेकर्ड अधिकृत	1	1	1	2	2
मेडिकल रेकर्ड सहायक					
सुचना प्रविधिक अधिकृत	1	1	2	2	2
सुचना प्रविधिक सहायक					
एटेन्डेण्ट (ल्याव, ब्लड वैक, वार्ड, ओ.पी.डी.)					
सरफाई सहायक					

	वायोमेडिकल इंजिनियर	1*	1	1 + 1*	2	2+1*
	वायोमेडिकल टेक्निसियन	1	1 + 1*	3	4	4+2*
	इलेक्ट्रिसियन					
	लिट अपरेटर					
	प्लम्बर					
	बर्गैचे					
नर्सिंड	मेट्रोन	1	1	1	2	2
	सहायक मेट्रोन	2	2	3	4	6
	नर्सिंड सुपरभाईजर	1	2	3	5	7
	नर्सिंड अधिकृत	5	10	15	23	34
	स्टाफ नर्स(इमर्जेंसी)	50+25#	100+25#	150+50#	200+50#	300+100#
प्रशासन तथा मानव संसाधन व्यवस्थापन	अस्पताल प्रशासक / व्यवस्थापक	1	1	1	1	1
	सहायक अस्पताल प्रशासक / व्यवस्थापक			1	1	1
	प्रशासकीय अधिकृत	1	2	2	3	3
	प्रशासन सहायक					
	रिसेप्शनिष्ट					
	ड्राइमर					
सेवा/ समुह	पदानाम	१०० देखि २०१	२०१ देखि ३००	३०१ देखि ५००	५०१ ७५० देखि	७५० देखि १०००+
	सुरक्षागार्ड	~	~	~	~	~
	सहयोगिरएटेन्डेन्ट	~	~	~	~	~
	लेखा अधिकृत	1	1	1	1	1
	सहायक लेखा अधिकृत	~	~	~	~	~
	लेखापाल	~	~	~	~	~
	सहायक लेखापाल	~	~	~	~	~
	स्टोर अधिकृत	1	1	1	1	1
	स्टोर सहायक	~	~	~	~	~

*=Desirable

= Part time

+ = If oncologist service available

~ = As per need

परिच्छेद- ६

औजार तथा उपकरणहरु

१९. उपकरण सम्बन्धी मापदण्डः शिक्षण अस्पतालको हकमा नेपाल मेडिकलकाउन्सिलले ताकिंको मापदण्ड बमोजिम र अस्पतालमा रहनेप्रयोगशालातथा उपकरणकोहकमा देहायमा उल्लेखभए बमोजिम व्यवस्था गर्नुपर्नेछः

(क) प्रयोगशालाका औजारतथा उपकरणहरु (Laboratory Instruments):

SN	Name of Instruments	Unit	Bed capacity and number of instruments							
			25 bed	50 bed	75-100 bed	101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000+
1.	Microscope	pcs	1-3	3	3	4	5	3	7	3
2.	Microtome	pcs	-	1	1	2	2	2	2	3
3.	Tissue processor	pcs	-	1	1	1	1	1	1	2
4.	Slide Stainer (Histo)	pcs	-				1	1	1	1
5.	Tissue Floating water bath	set	-	1	1	1	1	1	1	1
6.	Immuno histo-chemistry set	set	-						1	1
7.	Auto Analyzer (Bio Chemistry)	set	-	-	-				1	1
8.	Semi Auto Alalyzer (Bio Chemistry)	set	1	1	1	1	2	3	3	4
9.	Elisa reader with Washer	set	-	-	-	1	1	2	2	2
10.	Incubator	set	1	1-2	2	5	5	5	5	6
11.	Chemical Balance	set	1	1	1	1	1	2	2	2
12.	Electrolyte Analyzer	set	1	1	1	2	2	2	2	3
13.	Colorimeter	Set	3	1-3	1-3	2-3	2-3	2-3	2-3	2-3
14.	Hot air Oven	Set	1	2	2	3	3	3	5	5
15.	Autoclave	Set	1	2	2	3	3	3	3	3
16.	Refrigerator	Set	2	2-4	2-4	4	4	6	6	8
17.	Coagulometer for coagulation profile	set			1	1	1	2	2	2
18.	Blood cell counter(18 parameters or above)	pcs	1*	1	1	2	2	2	2	2
19.	Blood gas analyzer	Set	-	-	1	1	1	1	1	1
20.	Generator	set	1	1	1	1	1	1	1	1
21.	Centrifuge	pcs	2	4	4	6	6	6	3	3
22.	Laminar hood			-	-	1	1	1	1	1

23.	Counting Chamber	pcs	1-2	1-2	1-2	1-2	1-2	1-2	1-2	1-2	
24.	DLC counter	pcs	1-2	2	2	2	2	2	2	2	
25.	Pipettes, Glassware/kits /Consumables	pcs	As per need								

26.	Biosafety Cabinet (Class II)		-	-	-		-		2	2
27.	Incinerator	set	1	1	1	1	1	1	1	1
28.	Glassware/kits/reagent consumables	as per need								
29.	Computer with printer	set		1	1	1	2-4	2-4	4	4
30.	Adequate number of Furniture should be available.									

(x) Imaging Equipments:

SN	Name of the Equipment	No. of Beds							
		25	50	75	100	201-300	301-500	501-750	751 - 1000+
1	500 ma X-ray with image intensifier	-	1*	1*	1*	1*	1 + 1*	1+2*	2+1*
2	300 ma X-ray machine	1	1	1	1	1	2*	3	4
3	100 ma X-ray machine	1	1	1	1	1	2*	2*	3*
4	100 ma X-ray machine (MOBILE)	1	1	1	1	1	2	2	3
5	Dry View Processer (CR System)	स्वैच्छक	स्वैच्छक	स्वैच्छक	1	1	2	2-3	2-3
6	Dental X-ray machine	स्वैच्छक	स्वैच्छक	स्वैच्छक	1	1	1	1	1
7	Ultra-sound machine with color droppler and guided biopsy	1	1	1	1	2	2	3	4
8	Spiral C. 1. Scan	-	स्वैच्छक	स्वैच्छक	*	1	1	1	1
9	MRI machine	-	स्वैच्छक	स्वैच्छक	*	k	1	1	1
10	Mammography Unit	-	-	-	1	1	1	1	1
11	Echocardiogram	स्वैच्छक	1	1	1	1	2	2	3

*As per nee

(T) Cardiac Equipments:

SN	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000+
1	Computerized ECG machine	1	1	2	3	5
2	Ordinary ECG machine	2	3	4	6	8
3	12 Channel stress ECG test equipments Tread Mill *	1	1	2	2	2
4	Cardiac Monitor	3	4	6	8	11
5	Cardiac Monitor with defibrillator	2	2	3	5	8
6	Ventilators (Adult)	2	2	3	5	8
7	Ventilators (Pediatrics)	1	1	3	5	8
8	Pulse Oximeter	3	4	6	9	13
9	Pulse Oximeter with NIB.P*	1	1	2	3	5
io	Infusion pump	1	2	3	5	8
11	B.P.apparatus table model	10	15	20	30	45
12	B.P.apparatus stand model	10	15	20	30	45
13	Stethoscope	15	20	30	40	55
<i>Note: * To be available as per need.</i>						

(E) Operation Theatre Equipments

SN	Name of the Equipment	No. Of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501- 750	51- 1000+
1	Auto clave HP Horizontal	2	3	5	6	6
2	Auto Clave HP Vertical (2 bin)	*	*	*	*	*
3	Operation Table Ordinary Paediatric	*	*	1	1	2
4	Operation Table Hydraulic Major	2	4	8	8	10
5	Operation Table Hydraulic Minor	2	4	8	8	10
6	Operating table non-hydraulic field type	2	4	1	6	9
7	Operating Table Orthopedic	1	1	2	3	4
8	Autoclave with burners 2 bin	*	*	*	*	*
9	Autoclave vertical single bin	*		*	*	*
10	Shadowless lamp ceiling type major	**	**	**	**	**
11	Shadowless lamp ceiling type minor	1	1	2	2	2
12	Shadowless lamp stand model	**	**	**	**	**
13	Focus lamp ordinary	1	1	2	2	3
14	Sterilizer big(Instrument)	*	*	*	*	*
15	Sterilizer Medium (Instrument)	*	*	*	*	*
16	Sterilizer Small (Instrument)	3	5	7	10	12
17	Bowl Steriliser-big	*	*	*	*	*

18	Bowl steriliser-medium	*	*	*	*	*
19	Diathermy machine (Electric Cautery)	6	7 '	21 '	23	25
20	Suction Apparatus- Electircal	3	5	16	20	25
21	Suction Apparatus (foot operated)	*		*	*	*
22	Dehumidifier	*		*	*	*
23	Ultra Violet Lamp	*		*	*	*
24	Ethylene Oxide Sterilizer	*		*	*	*
25	Microwave sterilizer	*		*	*	*

Note: * To be available as per need

** To be available as per no.of OT need.

(ड) सय शैया भन्दा माथिको अस्पतालमा Pathology Equipments देहाइ वर्गोजिम हुनु पर्नेछ :

(१) Microbiology,Bacteriology:

SN	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000+
1	Incubator	1	1	2	3	3
2	Hot Air Oven	1	1	2	2	2
3	Microscope	2	2	2	3	3
4	Centrifuge	2	2	2	2	2
5	CO2 Incubator	1	1	1	1	1
3	Anaerobic Incubator	1	1	1	1	1
7	Biosafety Cabinet		-		1	1
8	Refrigerator	2	2	2	3	3
9	Auto pipette			As per need		
10	Glassware/kits/ reagent consumables			as per need		

(२) Biochemistry

SN	Name of the Equipment	No. of beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000+
1	Auto Analyzer	-		1	1	2
2	Semi Auto Analyzer	1	1	2	2	3
3	Chemical Balance	1	1	2	2	3
4	Electrolyte Analyzer	2	2	2	2	3
5	Centrifuge	1	1	2	2	3
6	Colorimeter	1	1	1	1	2
7	Hot air oven	1	1	1	1	2
8	Refrigerator	1	1	2	2	3
9	Micro pipettes			(as per needs)		
10	pH meter	1	1	2	2	3
11	Blood Gas Analyzer	1	1	1	1	1
12	Glassware/kits/ reagent consumables			as per need		

(၃) Hematology:

SN	Name of the equipment	No. of beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000+
1	Microscope (Binocular)	1	2	2	3	3
2	Blood cell counter (18 parameters or above)	1	1	2	2	3
3	Centrifuge	1	1	2	2	3
4	Colorimeter	1	1	2	2	3
5	Hot air oven	1	1	2	2	2
6	Refrigerator	1	1	2	2	3
7	Counting Chamber	2	3	4	5	3
8	Computer with Printer	1	1	2	3	3
9	Micro pipette	(As per need)				
10	Coagulometer for coagulation Profile	1	1	2	3	4
11	Hb Electrophoresis set				1	1
12	Distilation Plant	1	1	1	1	2
13	CT coagulometer	1	1	2	2	3
14	Glassware/kits/ reagent consumables	as per need				
15	Water bath	1	1	2	2	3

(၄) Histopathology

SN	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000+
1	Microscope	1	2	2	5	5
2	Microtome (Sliding/Rotatory)	1	1	1	1	2
3	Tissue processor	1	1	1	1	2
4	Stainer (Histo/Cyto)	1	1	1	2	2
5	Incubator	1	1	1	2	2
3	Chemical Balance	1	1	1	1	2
7	Centrifuge	1	1	1	1	1
8	Hot air Oven	1	1	1	1	2
9	Autoclave	1	1	1	1	1
10	Refrigerator	1	1	1	1	1
11	Counting Chamber	1	1	1	1	1
12	Generator	1	1	1	1	1
13	Computer with Printer	1	2	3	3	4
14	Micro pipettes	As per need				
15	Cytocentrifuge	1	1	1	1	1
16	Slide Cabinet	1	2	4	5	5
17	Block Cabinet	2	3	5	6	6
18	Tissue Tek-II Embedding Centre	1	1	1	1	1
19	Immunohisto chemistry				1	1
20	Glassware/kits/ reagent consumables	as per need				

(x) Microbiology, Virology, Serology:

SN	Name of the Equipment	No. of beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000+
1	Binocular Microscope	1	1	1	2	3
2	ELISA reader with Washer)	1	1	2	2	3
3	Water Bath	1	1	2	3	3
4	Hot air oven	1	1	2	2	3
5	Refrigerator	2	3	5	6	6
6	Refrigerated Centrifuge	1	1	1	1	2
7	Multi channle micro pipette	2	2	3	4	4
8	Variable Micro pipette (As per need)					
9	Micro Mixer	1	1	2	2	3
10	Incubator	1	1	2	2	3
11	Centrifuge	1	1	3	3	4
12	Weighting balance	1	1	1	1	1
13	Autoclave vertical	1	1	2	2	2
14	Deep freezer -20°C	1	1	1	1	1
15	Deep freezer -80°C	-	-		1	1
16	Laminar hood	1	1	1	1	1
17	Biosafety Cabinet Class-2				1	1
18	Vortex mixture	1	1	2	3	3
19	Stop watch	2	2	4	5	6
20	Clean bench hood	1	1	1	1	1
21	Computer with printer	1	1	3	3	4
22	Glassware/kits/ reagent consumables			as per need		
23	Adequate furniture shood be available					

(xi) Anaesthesia Equipments

SN	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000+
1	Anaesthetic laryngoscope magills with four blades a) Adult b) Paediatric	25 25	30 30	40 40	50 50	50 50
2	Endo Tracheal tube sets	25	30	as per needed	50 (each size)	50
3	Magills forceps (two sizes)	25	30	40	50 (each size)	50
4	Connector set of six for E.T.T. (Circuit)	25	30	40	50	50
5	Tubes connecting for ETT (T-Piece)	25	30	40	50	50
3	Air way (Female)	40	60	as per needed	100	120

7	Air way (Male)	40	60	as per needed	100	120
3	Mouth Prop	40	60	80	100	120
9	Tongue Depressors	40	60	80	100	120
10	O2 cylinder for boyles	40	40	60	80	100
11	N2O Cylinder for Boyls	20	25	30	40	45
12	PFT machine	2	3	4	5	7
13	Boyles Apparatus with Fluotec and circle absorber	20	25	20	20	25
14	Ventilators	15	20	25	30	35
15	Monitors ECG, NIBP, SPO2 with IBP	25	40	50	60	30
13	Monitors ETCO2 / Gas Analyzer IBP	10	15	20	25	30

SN	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000+
17	Transport Monitor ECG, SPO2, NIBP	10	10	12	15	20
18	Transport Ventilator	1	3	4	5	7
19	Fibreoptic Bronchoscope c) Adult d) Paediatric	1 1	2 2	1 1	2 2	4 4
20	Portable USG for Regional Anesthesia	1	2	1	2	4
21	Portable Echocardiography for ICU/CCU/OT	1	2	2	2	4
22	Mac Coy Laryngoscope	4	5	8	10	15
23	Intubating LMA 3,4	4	5	8	10	12
24	Video Laryngoscope	4	5	8	10	12
25	Double Lumen Tube	10	15	20	25 (each size)	28
26	AMBU bag / Mask	25	50	80	100 sets	110
27	GAS analyser	1	2	2	2	3
28	Defibrillator	5	8	8	10	10

(e) Teaching Equipments :

SN	Name of the Equipment			No. of Beds		
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000+
1	Slide Projector	x	x	X	X	X
2	O.H.P.	1	1	2	2	2
3	Screen	1	1	2	4	4
4	White / colour boards	1	1	2	2	3
5	Telivision colour	1	1	2	2	3
3	Tape recorder (2 in 1)	1	1	2	2	3
7	VCD Player	1	1	2	2	3
8	Radio	*	*	*	*	*
9	LCD Projectors	1	2	3	3	4
10	Computer	1	2	3	3	4

Note: * To be available as per need

XNot required

(f) Labour ward, Neonatal and Special Newborn Care Unit (SNCU) Equipment

SN	Name of the equipment	101-200 bedded	201-300 Bedded	301-500 Bedded
1	Baby Incubators	1	3 (1 for labour room & 2 for neonatal room)	2
2	Phototherapy Unit	2	3	4
3	Emergency Resuscitation Kit-Baby	2	4	4
4	Standard weighing scale	1 each for the labor room & OT	1 each for the labor room & OT	1 each for the labo r room & OT
5	newborn Care equipment	1 set each for labo r room & OT	1 set each for labor room & OT	1 set each for labo r room & OT
6	Double-outlet Oxygen Concentrator	1 each for the labor Concentrator	1 each for the labor Concentrator	1 each for the labor Concentrator
7	Radiant Warmer	2	3 (1 for labour room & 2 for neonatal room)	5
8	Room Warmer	2	2	2
9	Foetal Doppler	2	2	2
10	Cardio Toco Graphy Monitor	2	3	3 (Desirable)
11	Delivery Kit	10	15	20
12	Episiotomy kit	2	10	10
13	Forceps Delivery Kit	2	2	3
14	Craniotomy	1	2	1
15	Vacuum extractor metal	2	2	2
16	Silastic vacuum extractor	2	2	3
17	Pulse Oxymeter baby & adult	1 each	2 each	2 each
18	Cardiac monitor baby & adult	1	2	2 each
19	Nebulizer baby	2	4 (for ICU & wards)	2
20	Weighing machine adult	3	6	4

21	Weighing machine infant	3	4	4
22	CPAP Machine	-	-	1
23	Head box for oxygen	4	6	8
24	Haemoglobinometer	1	1	2
25	Glucometer	1	1	2
26	Public Address System	1	1	1
27	Wall Clock	1	1	2
28	BP Apparatus & Stethoscope	2+2	3+3	4+4

(F) Equipment for Eclampsia Room (for 300-500 Bedded Hospital)

SN	Equipment	No.
1	ICU Beds	2
2	Emergency Resuscitation Tray (Adult) including intubation equipment	3
3	BP Apparatus	3
4	Cardiac Monitor	2
5	Pulse oximeter	2
6	Airway (Female)	2
7	nebuliser	1
8	Oxygen Supply (Central)	2
9	Suction Apparatus (Electrical)	2
10	Suction Apparatus (Foot)	1
11	Wall Clock	1
12	Torch	1
13	Emergency Call Bell	2
14	Stethoscope	2

(G) Special Newborn Care Unit (SNCU) Equipment

General Equipment for SNCU :

SN	Equipment	No.
1	Electronic weighing scale	5 (essential)
2	Infantometer	5 (essential)
3	Emergency drugs trolley	5 (essential)
4	Procedure trolley	5 (essential)
5	Wall clock with seconds hand	1 for each room
6	Refrigerator	1 for the unit
7	spot lamp	5 (essential)
8	Portable x-ray machine	1 for the unit (essential)
9	Basic surgical instruments e.g. fine scissors, scalpel with blades, fine artery forceps, suture material & needles, towel, clips etc.	1 set per bed (essential)
10	Nebulizer	1 for the unit
11	Multi-channel monitor with non-invasive BP monitor (3 size: 0, 1, 2-disposable in plenty-reusable neonatal probe, at least 4)	4 (desirable)
12	Room Thermometer	4 (essential)

(R)Equipment for disinfectionof Special Newborn Care Unit

SN	Equipment	No.
1	Electric heater/boiler	2 (essential)
2	Washing machine with dryer (separate)	1 (essential)
3	electronic fumigator	2 (essential)
4	Vacuum Cleaner	1 (essential)
5	Gowns for doctors, nurses, neonatal aides, Group D staff & mothers	Adequate number of each size (essential)
6	Washable slippers	Adequate number of each size (essential)
7	Vertical Autoclave	1 (essential)
8	Autoclave drums (large & medium & small sizes)	At least 6 of each size (essential)
9	Disinfectant Sprayer	1 (essential)
10	Container for liquid disinfectant	2 (essential)
11	Formalin Vaporizer	1 (essential)
12	Hot Air oven	1 (desirable)
13	Ethylene oxide (ETO) Sterilizer	1 (desirable)

(E) Administration Equipments :

SN	Name of the Equipment	No of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000+
1	Computer with Modem with UPS, Printer with Internet Connection**	5	5	7	10	20
2	Xerox Machine	1	1	2	4	6
3	Typewriter (Electronic)*					
4	Intercom (15 lines)*					
5	Intercom (40 lines)*					
6	Fax Machine	1	2	3	3	4
7	Telephone	2	2	4	8	10
8	Paging System*					
9	Public Address System*	1	1	2	2	2
10	Library facility*					

* Note: * To be available as per need.

** At least one for Medical Records and one for IDSP

(3) Refrigeration & ACM

SN	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000+
1	Refrigerator 165 liters	10	12	20	22	25
2	Blood Bank Refrigerator	1	1	3	4	3
3	ILR	1	2	3	3	5
4	Deep Freezer		*	*	*	*
5	Coolers		*	*	*	*
6	Air Conditioners	9	10	12	14	16
7	Central A/C for OT	*■*	**	**	**	**

Note: * To be available as per need

** To be available as per no. Of Operation Theater

(4) Hospital Plants :

SN	Name of the Equipment	No of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000+
1	Generator 40 / 50 KV					
2	Generator 75 KV	1				
3	Generator 125 KV		1 +	1 +	1 +	1 +
4	Portable 2.5 KV	1	2	2+	2+	2+
5	Solar Water heater *					
6	Incinerator*					
7	Central supply of O2, N2O, Vacuum *					
8	Cold storage for mortuary *					

Note: * To be provided as per need

+ additional as per need

(5) Transport:

SN	Name of the Equipment	No. of Beds				
		101-200	201-300	301-500	501-750	751-1000
1	Ambulance	2	2+	2+	2+	2+
2	Van (Family Welfare)	*	*	*	*	*
3	Pickup vehicle	*	*	*	*	*
4	Mortuary Van	1	2	2+	2+	2+

5	Administrative vehicle	*	*	*	*	*
6	Minidor 3 wheeler	*	*	*	*	*
7	Bicycle	*	*	*	*	*
8	Staff Bus	*	*	*	*	*
9	Programme vehicle	*	*	*	*	*
10	Motorcycle	*	*	*	*	*

Note: * To be provided as per need. + additional as per need

(v) List of emergency and essential Drugs/ Instruments

¶List of emergency and essential drugs:

SN	Name of Drugs
1	Ranitidine, Omeprazole, Pantoprazole (Inj)
2	Adrenaline (Inj)
3	Chlorpheniramine (Inj)
4	Aminophylline (Inj)
5	Atropine (Inj)
6	Hyoscine Bromide (Inj)
7	Calcium Gluconate (Inj)
8	Ciprofloxacin, Ampicillin, Ampiclox, Ceftrizone, etc. (Inj)
9	Deriphylline (Inj)
10	Dexamethasone (Inj)
11	Dextrose 5% Saline (Inj)
12	Dextrose 10% Saline (Inj)
13	Dextrose 25% (Inj)
14	Dextrose 50% (Inj)
15	Diazepam, Lorazepam, Amdazolam (Inj)
16	5 % Dextrose Saline (Inj)
17	Dopamine (Inj)
18	Pentazocine (Inj)
19	Hydrocortisone (Inj)
20	Frusemide (Inj)
21	Mannitol (Inj)
22	Metronidazole (Inj)
23	Morphine (Inj)
24	Nitroglycerine, Labetolol (Inj)
25	Normal Saline (Inj)
26	Paracetamol (Inj)
27	Metachlopramide (Inj)
28	Pethidine (Inj)
29	Phenergan (Inj)
30	Potassium Chloride (Inj)
31	Phenobarbitone (Inj)
32	Phenytoin (Inj)
33	Naloxone (Inj)
34	Vitamin 'K' (Inj)
35	Ringer's Lactate (Inj)
36	Sodium Bicarbonate (Inj)
37	Diclofenac (Inj)
38	Dobutamine (Inj)
39	Noradrenaline (Inj)
40	Isoprenaline (Inj)
41	Aminodarone (Inj)
42	Magnesium Sulphet (Inj)
43	Digoxin (Inj)

44	Adenosine, Verapamil (Inj)
45	Tramostate (Inj)
46	Antacids (Tab)
47	Aspirin (Tab)
48	Diclofenac (Tab)
49	Paracetamol Tablet, gel
50	Ibuprofen (Tab)
51	Codeine Phosphate (Tab)
52	Prednisolone (Tab)
53	Antidiotics Oral (Tab/Cap)
54	Povidineiodine (Sol)
55	Antidiotics Ointments
56	Others as per necessary

(2)List of essential instruments for Emergency:

SN	Equipment
1	Ambu bag with mask
2	Artery Forceps
3	Salbutamol Inhaler
4	Povidone Iodine
5	Blood Transfusion Set
6	BP Instrument
7	Clinwax ear drop
8	Crepe Bandage 4"
9	Crepe Bandage 6"
10	Dissection Forceps non tooth
11	Dissection forceps tooth
12	Disposable Syringe 3cc, 5cc, 10cc, 20cc
13	Endo tracheal tube(Pediatric and Adult) 3.0-8.5
14	Laryngeal Mask airway 3.0-8.5
15	Foley's catheter 6f-20f, 3way
16	Gloves No.6, 6.5, 7, 7.5
17	I.V. Cannula 14G-24G
18	I.V. Set + Pediatric Burret
19	I.V. Infusion Set
20	C.V.P. line Set
21	Chest Tube (Different Sizes)
22	Ipratropium bromide inhaler + Solution
23	Knee hammer
24	Laryngoscope with blade (Adult, Pediatric sizes)
25	Leucoplast
26	Oxymetazoline Nasal drop
27	Needle holder
28	Ryle's tube (N/G Tubes)
29	Scissors (different types)
30	Silver sulphadiazine cream
31	Stethoscope
32	Suction Machine with tubes
33	Thermometer
34	Sphygmomanometer
35	Tongue depressor

36	Torch Light
37	Uro bag
38	Wooden Splint Different sizes
39	Spinal Board-1
40	Cervical Collor 1-5
41	Antibiotic Injection (Different)
42	Pulse Oxymeter -1
43	Otoscope-1
44	Ophthalmoscope-1
45	Glucometer -1
46	Digital clock

परिच्छेद-७
सेवा सम्बन्धी व्यवस्था

२०. विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने अस्पतालका पूर्वाधार तथा मापदण्डहरू:

(क) मुटुरोग :

(१) मुटुरोग सम्बन्धी विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने अस्पतालमा यस निर्देशिकामा उल्लिखित कुराहरुका अतिरिक्त देहाय बमोजिमको पूर्वाधारहरूको व्यवस्था हुनु पर्नेछ :-

विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५०० शैया
१. आकस्मिक सेवा :	10	14	20
<ul style="list-style-type: none"> Observation ward (Should have direct access to cath lab) Equipment : Monitors Defibrillators Ventilator Intubation Set & Emergency Drug Counter IABP (IntraAorticBalloon Pump) 			
२. अन्तर्रंग सेवा			
<ul style="list-style-type: none"> SICU CCU Intermediate / Monitored Beds Medical Intermediate / Monitored Beds Surgical अन्य शैया साधारण Operating Rooms (Lauminar Flow & Air Filter) 	10 10 30 30 - 3	12 12 40 40 - 5	14 14 50 50 - 4
३. कार्यगत विभागहरू(Functional Departments)			
क. कार्डियोलोजी विभाग :			
Non-Invasive Invasive / Interventional Cardiology Electro-physiology <ul style="list-style-type: none"> Preventive Rehabilitation 	√ √ Optional Optional	√ √ √ √	√ √ √ √
ख. कार्डियाक सर्जरी (Cardiovascular)	√ √ Optional √	√ √ √ √	√ √ √ √

ग. Radiology Imaging Services	√ √ √ Optional Optional √	√ √ √ √ √ √ √ √ √ √	√ √ √ √ √ √ √ √
घ. Anesthesia	√	√	√
ड. Pathology :			
● Hematology	√	√	√
● Bio-chemistry			
● Micro-Biology			
च. नर्सिङ : सामान्य सेवाका अस्पताल सरह	√	√	√
छ. अस्पताल प्रशासन : सामान्य सेवाका अस्पताल सरह	√	√	√
ज. Blood Bank	√	√	√

यस परिच्छेदमा उल्लेख भए वर्गोजिमका विशेषज्ञ सेवा बाहेक अन्य सेवा जस्तैः श्वासप्रश्वास, अर्वुदरोग, प्लाष्टिक सर्जरी आदिका हकमा भौतिक पूर्वाधार र आकस्मिक सेवा कम्तिमा जनरल अस्पताल सरह र अन्य विशेष स्वास्थ्य सेवासुविधाका हकमा प्रचलित WHOमापदण्ड अनुसार हुन पर्नेछ ।

विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५०० शैया
फ. Hospital Pharmacy (own/outsourced)	√	√	√
ज. अन्य विभागहरू सामान्य सेवाका अस्पताल सरह	-	-	-
ट. Additional / Specialty Services : In form of experts	Optional	√	√
● Pediatrics			
● Infectious Diseases	Optional	√	√
● Nephrology	√	√	√
● Neurology	√	√	√
● General Medicine Survey	√	√	√
४. Key Human Resources :			
Cardiologist : (Full Time + Part Time)	5	5	5
General / Adult /Pediatric Cardiologist			
Specialist in Intervention			
Specialist in Non Invasive			
Rehab/Preventive		√	√
Cardiac / Vascular Surgeons (F/P)	Optional F/P 5	5	7
- Adult			
- Pediatric			
- Vascular			
Intensivist :	2	4	6
- Anesthesiologist : Full Time / Part Time	5	5	7
- Radiologist	4	5	6
- Pathologist : Histopathologist	1	2	3
Biochemist Micro Biologist Hematologist	1	2	3
- Pharmacologist / Pharmacist	1	2	3
- Dietician: (Nursing/ Paramedics / Technicians): सामान्य सेवाका अस्पताल सरह	1	2	3
Appropriate Skill mix of Admin/Nursing/Auxiliary Services/Medical Officers/ Registrars and other relevant personnel (at least the ratio as per general hospitals)	Optional	Optional	Optional
24 hours coverage by other specialists :			
- Pediatrician			
- Infectious diseases Specialist			
- Nephrologists			
- Neurologist			
- General Surgeon			
- General Medicine / Physician			
Full Time Preferable but part time 24 hrs on call mandatory			

५. Key Equipment (Minimum ECG machines 12 Level)	10	15	20
X-Ray machine 500 MA	1	2	3
Portable X-Ray machine	2	3	4
USG machine – (as per general hospital)	2	2	3
Echocardiography with color doppler and TEE(Transesophageal Echocardiogram)	3	5	8
Cardiac monitors with SPQ2, Temp, IBP, NIBP, CO2, etc	15-25	25-35	35-55
Continuous Cardiac output monitor	1	2	3
Monitor with gas analyzer : Anesthesia Machine	4	6	10
Blood Gas Analyzer	2	3	4
Holter Recorder & analyzer	2	4	6
Intraaortic Balloon Pump (ABP)	2	5	8
Ambulatory BP recorder	3	5	8
TMT	2	2	2
Auto processor for X-Rays	1	2	3
Defibrillator with internal paddles	2	3	4
Defibrillator with External Pacing function	13	15	17

विवरण	१०९-२०० शैया	२०९-३०० शैया	३०९-५०० शैया
Ventilator (adult & Pediatric)	10	20	30
Infusion Pump	50	75	100
Syringe Pumps	50	75	100
Heart lung machine	2	4	6
Heater Cooler	2	4	6
CT Scan (Multislice= >16)	1	1	2
MRI (with cardiac functions)	Optional	Optional	1
Nuclear medicine system		Optional	1
Lab Equipment (as per general hospital guideline) (as per NTSC of BTA guideline)			
Blood Bank Equipment (component Separator is a must)	As per Guideline	As per Guideline	As per Guideline
Rehab / Physiotherapy Equipment (Set)	1	2	3
Bronchoscopy	1	2	3
Spirometry	1	2	3
Extra corporeal membrane oxygenation machine (ECMO)	Optional	Optional	1
ECCP device [Extra corporeal (compression) counter-pulsation device]	Optional	Optional	Optional
Equipment for Endoscopic Thoracic / cardiac surgery	Optional	Optional	Optional

अन्य उपकरणहरू जनरल अस्पतालमा भए सरह हुनुपर्ने

- (२) मुटु रोगको विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने अस्पतालमा नर्स र विरामीको अनुपात **SICUमा १:१ / CCUमा १.५-२:१ हुनु पर्नेछ ।**
- (३) यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मुटुरोग अस्पताल पाँच सय शैया भन्दा बढीको हुने छैन ।

(ख) युरोलोजी / नेफ्रोलोजी :

सि.नं	विवरण	१०० शैया भन्दा कम	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया
१	भौतिक सुविधाहरू (जनरल अस्पतालको पूर्वाधार सरह)			
२	आक्रिमिक सेवा (जनरल अस्पतालको पूर्वाधार सरह)			
३ बहिरंग सेवा				
	युरोलोजी (नेफ्रोलोजी अनिवार्य)	१	२	२
	नेफ्रोलोजी (युरोलोजी अनिवार्य)	१	२	२
	गाइनोकोलोजी -अनिवार्य)	१	२	२
	जनरल सर्जिकल (स्वैच्छिक)	१	२	२
	पिडियाट्रिक (स्वैच्छिक)	१	२	२
	जनरल मेडिसिन (स्वैच्छिक)	१	२	२
	कार्डियाक (अनिवार्य)	१	२	२
४ अन्तरंग सेवा				
	न्युरोलोजी (नेफ्रोलोजी अनिवार्य)	१	२	२
	नेफ्रोलोजी (युरोलोजी अनिवार्य)	१	२	२
	गाइनोकोलोजी (अनिवार्य)	१	२	२
	जनरल सर्जिकल (स्वैच्छिक)	१	२	२
	पिडियाट्रिक (स्वैच्छिक)	१	२	२
	जनरल मेडिसिन (स्वैच्छिक)	१	२	२
	कार्डियाक (स्वैच्छिक)	१	२	२
	विवरण	१०० शैया भन्दा कम	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया
	अपरेशन थिएटर मेजर	१	२	२
	अपरेशन थिएटर इन्टरमिडिएट	१	२	२
	अपरेशन थिएटर माइनस	१	२	२
	सर्जिकल वार्ड		१	
	आइ.सी.यु.-Ventilator, syringe Pump, Infusion Pump, Defribilator Monitor सहित)	२	४	४
	सक्सन युनिट(Electric & non Electric)	२	४	४
	अक्सिजन कन्सन्ट्रेटर	२	२	२
	Day Care Center	२	२	२
५. निदानात्मक उपकरणहरू				
	एक्स-रे जनरल अस्पताल सरह	✓	✓	✓
	सी.टी.स्क्यान	स्वैच्छिक	१	१
	MRI	स्वैच्छिक	१	१
	हेमोडाइलासिस सम्पूर्ण सेट विस्तृत विवरण (नेफ्रो)	५	१०	२०
	अल्ट्रासाउण्ड मेशिन Regular TRUS US Guided Needle Biopsy	१	२	२
	Gama Camera: DTPA, DMSA:	स्वैच्छिक	१	१
	Renal Angiography	स्वैच्छिक	१	
	Immobilization	स्वैच्छिक	१	
	Bone Scan	स्वैच्छिक	१	१
	Radioisotope	स्वैच्छिक	१	१
	युरोलोजी विशेष अस्पतालाम TURS RPCNL Cystometry & Urodynamic Studies	स्वैच्छिक	✓	✓
६. शाल्यक्रियाका लागि उपकरण				
	भेन्टिलेटर	१	२	२
	युरो सर्जरी सेट	१	२	२

कार्डियाक मनिटर	१	२	३
ब्वाइल्स एपरेट्रस	१	२	३
एनेस्थेटिक मनिटर	१	२	३
माइक्रो सर्जिकल इन्स्ट्रुमेन्ट	१	२	३
रिसस्टेशन सेट	२	३	४
अप्रेटिभ इन्सुमेन्ट माइक्रोस्कोप	स्वेच्छक	२	२
*URS Set, PCNL Set** (Urology)	स्वेच्छक	२	२
अपरेटिभ टेबुल (व्याक-रेष्ट भएको)	१	२	३
Endo Urology Set	स्वेच्छक	२	२
अटोक्लेभ मेशिन	१	२	२
डायर्थर्मिक मेशिन Under water cutting (Urology)	१	२	३

विवरण	१०० शैया भन्दा कम	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया
Lithotripsy(ESWL)(Urology)	स्वेच्छक	२	२
अक्सिजन कन्सनट्रेटर	१	४	६
हाइपोथर्मिया	१	२	४
उच्च सेवाहरू: सम्बन्धित सेवा अनुसारका आवश्यक उपकरणहरूको व्यवस्था:			
Uro Flowmetry	सेवा अनुसार		सेवा अनुसार
Cystometry		स्वेच्छक	
Uro dynamic studies	स्वेच्छक	१	१
फिजियोथेरापी	अनिवार्य	अनिवार्य	अनिवार्य
रिट्याविलिटेशन	स्वेच्छक	स्वेच्छक	अनिवार्य
ल्यावोरेटोरी : जनरल अस्पताल सरह			
हिस्टोप्याथोलोजी, Renal Function Test, PSA	१	२	२
८. जनशक्ति:			
युरोलोजी विशेषज्ञ : अस्पतालमा युरोलोजिष्ट	२	४	५
नेफ्रोलोजी विशेषज्ञ : अस्पतालमा नेफ्रोलोजिष्ट	२	४	६
रजिष्ट्रार	२	४	५
मेडिकल अफिसर	१०	१२	१६
सम्बन्धित विशेषज्ञहरू पार्ट-टाइमको प्रावधान	२	४	६
प्रशासनिक कर्मचारी: जनरल अस्पतालको अनुसार			
नर्सिङ स्टाफ : जनरल अस्पतालको अनुसार			
एनेस्थेसिस्ट	४	६	८
कार्डियोलोजिष्ट	२	२	३
हेमोडाइलाइझिस नर्स			
नोट :			
☐ **PCNL = Per Cutaneous Nephrolithotomy			
☐ URS = Urethro Renoscopy Set			
☐ सम्बन्धित विशेषज्ञ आफै वा पार्ट-टाइमको व्यवस्था मिलाउने।			
☐ Uro Surgery को लागि आवश्यक उपकरणहरू तथा Endourological surgeryको सुविधा पनि हुनुपर्छ। (जस्तै TURP, TURBT, IOU, Cystoscopy इत्यादि।			
☐ Renal Transplantation: ऐनले व्यवस्था गरे बमोजिम हुने।			
☐ ESWL = Extra Corporeal Shockwave Lithotripsy			
☐ PSA = Blood test for Prostate Specific Antigen			

(ग) सामान्य आँखा अस्पताल :आखाँ सेवा सञ्चालनको लागि मन्त्रालयले बनाएको मापदण्डका अतिरिक्त देहायका मापदण्डहरूको समेत पालना गर्नु पर्नेछ :-

विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया
१ भौतिक संरचनाहरू :जनरल अस्पतालको पूर्वाधार सरह		
२ उपकरणहरू :		
भिजन ड्रम	६	७
रिफ्रेक्शन सेट	६	७
डाइरेक्ट अफथलमोस्कोप अफथलमोस्कोप / इनडाइरेक्ट	५	७
Slit lamp	७	७
टोनोमिटर(Schiotz)Appalanation Tonometer	७	७
अपरेटिङ माइक्रोस्कोप	६	६
अपरेटिङ टेबुल	७	७
केराटोमिटर	५	५
अल्ट्रासाउण्ड मेशिन(A scan/B scan)	५	५
लेन्स मिटर	५	५
याग लेजर	५	५
अटोक्लेम मेशिन	६	६
सर्जिकल इन्स्ट्रुमेन्ट सेट	१५	१८
३ .जनशक्ति		
आई सर्जन	७	८
एनेस्थेटिक	२	२
अफथल्मिक पारामेडिक	१५	१८
नर्सिङ स्टाफ (जनरल अस्पतालको स्टाफ अनुसार)	१५	१८

(घ) आँखा विशेषज्ञ सेवा अस्पताल: आखाँ सेवा सञ्चालनको लागि मन्त्रालयले बनाएको मापदण्डका अतिरिक्त देहायका मापदण्डहरूको समेत पालना गर्नु पर्नेछ :-

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५०० शैया	५०१-७५० शैया
१ भौतिक सुविधाहरू : जनरल अस्पतालको पूर्वाधार जस्तै					
२ उपकरणहरू :					
भिजन ड्रम	१०	१५	२०	३०	
रिफ्रेक्शन सेट	५	८	१२	१८	
डाइरेक्ट अफथलमोस्कोप	१५	२०	२५	३५	
Slit lamp	५	८	१२	१८	
टोनोमिटर	५	८	१२	१८	
अपरेटिङ माइक्रोस्कोप	३	६	१०	१५	
अपरेटिङ टेबुल	६	७	१०	१५	
केराटोमिटर	२	२	३	४	
अल्ट्रासाउण्ड मेशिन	२	२	३	४	
लेन्स मिटर	५	८	१२	१८	
याग लगर	१	२	२	२	
अटोक्लेम मेशिन	३	५	६	७	
सर्जिकल इन्स्ट्रुमेन्ट सेट	२०	३०	४५	६०	
Opticle coherence Tomograph	१	२	३	४	
Prisms, GDX,					

सि.नं	विवरण	१०९-२०० शैया	२०९-३०० शैया	३०९-५०० शैया	५०९-७५० शैया
	Goldmann perimetry, Humphrey Visual Field, Indirect Ophthalmoscope, Vitrectomy Machine, Fundus Camera, synaptophore, Steropsis set, Hertel set, Auto Refractor*				
३		जनशक्ति			
	आई सर्जन(Fachro surgeon, vitriol - ratinal surgeon, Occuloplastic surgeon)	१२	२०	३०	५०
	एनेस्थेटिक	१	२	२	३
	अप्थल्मिक पारामेडिक	१५	२५	३८	६०
	नर्सिङ्ग स्टाफ (जनरल अस्पतालको अनुसार)	११	२०	३५	५०

* as per need.

- (ङ) मानसिक अस्पताल: (१) दुई सय शैया सम्मको मानसिक अस्पताललाई मात्रै अनुमति प्रदान गरिनेछ।
 (२) एक सय शैयाको क्षमता भन्दा माथिको अस्पताल वा विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने अस्पतालहरूमा मानसिक रोग विभाग हुनु पर्नेछ।
 (३) मानसिक अस्पतालमा Half way home तथा पुनर्स्थापन सेवा प्रदान गर्ने केन्द्रहरूको प्रावधान हुनु पर्नेछ।
(४) मानसिक अस्पतालको लागि देहायको मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ :-

सि.नं	विवरण	१०९-२०० शैया सामान्य सेवा
१	भौतिक सुविधाहरू : जनरल अस्पताल सरह विशेष प्रावधान हुनु पर्ने	
२	वहिरंग सेवा	
	परीक्षण	
	उपचार	
	दिवा स्याहार केन्द्र	प्रावधान हुनुपर्ने
	बाल वार्ड	प्रावधान हुनुपर्ने
३	अन्तर्रंग सेवा:	
	महिला वार्ड	प्रावधान हुनुपर्ने
	पुरुष वार्ड	प्रावधान हुनुपर्ने
	बाल वार्ड	प्रावधान हुनुपर्ने
	एक्युइट वार्ड	प्रावधान हुनुपर्ने
४	साइक्रोइटिक इमर्जेन्सी : २४ सै घण्टा साथै CPRको लागि प्रावधान	प्रावधान हुनुपर्ने
५	निदानात्मक सेवा	
	प्रयोगशाला र एक्स-रे जनरल अस्पतालका पूर्वाधार सरह	
	E.E.G. मेशिन	३
	C.T. Scan	१
	MRI	१

सि.नं	विवरण	१०९-२०० शैया सामान्य सेवा
Modified ECT		
६	जनशक्ति	
	साइक्रोटिक	५
	फिजिसियन पार्टटाइम	२
	क्लिनिकल साइकोलोजिष्ट (फूलटाइम)	२ +२ #
	साइक्रोटिक सोसल वर्कर (प्रति १०० शैया २ का दरले)	४
	इयुटी मेडिकल ऑफिसर	१२
	अक्युपेशनल थेरापिष्ट	१ +१ #
	एनेस्थेटिक पार्टटाइम	२
	न्युरोलोजिष्ट पार्टटाइम	२
	मेट्रोन (मानसिकमा तालिम प्राप्त)	२
	सुपरभाइजर र नर्सिङ्ग सिस्टर	६
	स्टाफ नर्स	३०
	प्रशासनिक कर्मचारी : जनरल अस्पतालको पूर्वाधार सरह	

(च) अर्थोपेडिक विशेषज्ञ सेवा अस्पताल :

सि.न	विवरण	१०९-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५०० शैया
१	भौतिक सुविधाहरू - जनरल अस्पतालको पूर्वाधार सरह			
२	आक्रिमिक सेवा : जनरल अस्पतालको पूर्वाधार सरह			
३	डिजास्टर व्यवस्थापन+ मासक्याजुअल्टी व्यवस्थापन + पोलीट्रमा व्यवस्थापन	१०	२०	३०
४	बहिरंग सेवा:			
कार्डियोथेरासिक		२	२	२
युरोलोजी		२	२	२
गाइने अव्स		२	२	२
आइसर्जन		२	२	२
जनरल सर्जिकल		२	२	२
अर्थोपेडिक सर्जरी		२	२	२
डेन्टल र फेसियो म्याक्रिस्लरी		२	२	२
इ.एन.टी. सर्जरी		२	२	२
फिजियोथेरापी : सम्बन्धित सामग्री सहित		२	२	२
५	अन्तरंग सेवा:			
अपरेशन थिएटर मेजर		४	४	५
अपरेशन थिएट्रर माइनर		४	४	५
फिजियोथेरापी		३	३	४
आइ.सी.य. मनिटर सहित	आवश्यकता अनुसार			
सक्सन युनिट, ब्लड ग्यास एनालाइजर, सोडियम एण्ड पोटासियम एनालाइजर, अक्सिजन कन्सन्ट्रेटर	आवश्यकता अनुसार			
६	निदानात्मक उपकरणहरू:			
एक्स रे : जनरल अस्पताल सरह	आवश्यकता अनुसार			
सी.टी. स्क्यान	आवश्यकता अनुसार			
एम.आर.आइ.	आवश्यकता अनुसार			
अल्ट्रासाउन्ड मेशिन		२	२	२
C. Arm		२	२	२
७	शल्यक्रियाका लागि उपकरण			
मेन्टेनेटर		६	१०	१२
कार्डियाक मनिटर		१६	१८	२२
ब्वाइल अपरेटस		२	२	२
एनेस्थेटिक मनिटर		२	२	२
माइको सर्जिकल इन्स्ट्रमेन्ट		२	२	२
रिसीस्टेशन सेट		२	२	२
अपरेटिभ इन्स्ट्रमेन्ट माइक्रोस्कोप		३	३	४
स्पाइल सेट		२	२	२
एयरपावर ड्रिल सेट		२	२	२
अपरेटिभ टेवल र वेड रेस्ट		२	२	२
अटोक्रोम मेशिन		२	२	२
डायर्थर्मिक मेशिन		२	२	२
सक्सन युनिट		२	२	२
अक्सिजन कन्सन्ट्रेटर		२	२	२
Isotope Scan	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक	
८	अन्य सेवाहरू : सम्बन्धित सेवा अनुसारका आवश्यक उपकरणहरूको व्यवस्था गर्ने			
अर्थोपेडिक	✓	✓	✓	
फेसियोम्यार्जेलरी	✓	✓	✓	
फिजियोथेरापी	✓	✓	✓	
रिहायाविलिटेशन	✓	✓	✓	
ल्यावोरेटरी: जनरल अस्पताल सरह	✓	✓	✓	
हिस्टोप्याथोलोजी	✓	✓	✓	
९	जनशक्ति:			
कन्सल्ट्यान्ट (१:२५ शैया)		६	१२	२०
रजिस्ट्रार		५	५	६
मेडिकल अफिसर		१०	१२	१४
सम्बन्धित विशेषज्ञहरू (पार्टटाइमको प्रावधान)		२	२	२
प्रशासनिक कर्मचारी	जनरल अस्पताल अनुसार			
नर्सिङ्ग स्टाफ	जनरल अस्पताल अनुसार			
एनेस्थेसिस्ट		५	६	६
अर्थोपेडिक		२	२	२
फिजियोथेरापिष्ट		✓	✓	✓

(छ) न्यूरोलोजी अस्पताल : दुई सय शैया सम्मको न्यूरोलोजी अस्पताललाई मात्रै अनुमति प्रदान गरिनेछ । न्यूरोलोजी अस्पतालले देहायका मापदण्डहरूको पालना गर्नु पर्नेछ :-

सि.नं.	विवरण	१०९-२०० शैया सामान्य सेवा
१	भौतिक सुविधाहरू	अस्पतालको मापदण्डमा उल्लेख भए अनुसार
२	आकस्मिक सेवा	अस्पतालको मापदण्डका अतिरिक्त निम्नानुसार हुनुपर्ने कार्डियाक मनिटर डिफिब्रिलेटर अन्य आकस्मिक न्यूरो सेवाका लागि आवश्यक उपकरणहरू
४	बहिरंग सेवा : (OPD)	
मेडिकल न्यूरोलोजी		✓
सर्जिकल न्यूरोलोजी		✓
अर्थोपेडिक सर्जरी		✓
डेन्टल र फेसियो म्याक्रिसलरी सर्जरी		✓
इ.एन.टी.सर्जरी		✓
फिजियोथेरेपी: सम्बन्धित सामग्री सहित		✓
५	अन्तरंग सेवा :	
आइ.सी.यु. मनिटर सहित		१०
सक्सन युनिट		१०
ब्लड ग्रायस एनालाइजर		१
सोडियम एण्ड पोटासियम एनालाइजर		१
अक्सिन कन्सन्ट्रेटर		१
सर्जिकल वार्ड		५०
मेडिकल वार्ड		५५
अपरेशन थिएटर मेजर		३
अपरेशन थिएटर इन्टरमिडियट		आवश्यकता अनुसार
अपरेशन थिएटर माइनर		४
६	निदानात्मक उपकरणहरू:	
एक्स रे : जनरल अस्पतालको पूर्वाधार जस्तै		
सी.टी. स्क्यान		१
इ.सी.जी. मेशिन		१
इ.एम.जी.		१
एम.आर.आइ.		१
एन्जियोग्राम		१
अल्ट्रासाउन्ड मेशिन		१
C. Arm Portable X-Ray		१
शल्यकियाका लागि उपकरण		
भेन्टिलेटर		८
कार्डियक मनिटर		१५
ब्वाइल्स अपरेटस		५
एनेस्थेटिक मनिटर		३
इलेक्ट्रिक झील सिस्टम (Air Powered)		२
माइक्रो सर्जिकल इन्स्ट्रुमेन्ट		२
रिसास्टेशन सेट		२
अप्रेटिभ इन्स्युमेन्ट माइक्रोस्कोप		३
क्र्योअनियोटोमी सेट		२~
स्पाइनल सेट		२~
न्यूरोअपरेटिभ टेवल र हेडरेस्ट		२
अपथाल्मिक इन्स्ट्रुमेन्ट		२
अटोक्रेब मेशिन		२
डायथर्मिक मेशिन		३
सक्सन युनिट		४
७	अन्य सेवाहरू : सम्बन्धित सेवा अनुसारका आवश्यक उपकरणहरूको व्यवस्था गर्ने :	
अर्थोपेडिक		स्वैच्छिक
फेसियो म्यापिजलरी		स्वैच्छिक
अपथलमोलोजी		स्वैच्छिक
फिजियोथेरेपी		आवश्यक
रिट्याविलेटेशन		स्वैच्छिक
ल्याबोरेटरी : जनरल अस्पताल सरह		आवश्यक
हिस्टोपाथोलोजी : जनरल अस्पताल सरह		स्वैच्छिक
८	जनशक्ति	
न्यूरो कन्सल्ट्यान्ट (१:२५ शैया)		४
रजिस्ट्रार		३

मेडिकल अफिसर	८-१०
सम्बन्धित विशेषज्ञहरू पार्टटाइमको प्रावधान	२
प्रशासनिक कर्मचारी : जनरल अस्पतालको अनुसार	
नर्सिङ्ग स्टाफ :	
मेट्रोन	१
सिस्टर	१०
स्टाफ नर्स	१००
एनेस्थेसिस्ट	१ ~
अथोपेंडिक	१

~ = as per need

(ज) स्त्रीरोग तथा प्रसूति विशेषज्ञ अस्पताल

सि.नं	विवरण	१०९-२०० शैया	२०९-३०० शैया	३०९-५०० शैया
१	भौतिक संरचना	जनरल अस्पताल सरह		
२	बहिरंग सेवा:			
	अन्य पूर्वाधारहरू जनरल अस्पताल जस्तै			
	पूर्व प्रसूति सेवा	✓	✓	✓
	सुत्केरी सेवा	✓	✓	✓
	खोप सेवा	✓	✓	✓
	परिवार नियोजन	✓	✓	✓
	गाइनोकोलोजी साधारण उपचार सेवा	✓	✓	✓
३	विशेष क्लिनिक सेवा (कुनै २ अनिवार्य)			
	क्यान्सर स्किनिङ	✓	✓	✓
	सबफर्टिलिटी	✓	✓	✓
	अडोलेसन्ट हेल्प(Adolescent Health)	✓	✓	✓
४	STD/STI	✓	✓	✓
५	Post Abortion Care & CAC	✓	✓	✓
६	Family Planning	✓		
७	इमेर्जेन्ची	✓		
८	अन्तरंग सेवा			
	प्रसूति सेवा कक्ष (सम्पूर्ण शैयाको ७%)	५ %	६ %	७ %
	जनरल वार्ड	५ %	६ %	८ %
	शल्यक्रिया सेवा शैया	४	५	७
	एम.आइ.सी.यु. (सम्पूर्ण शैयाको ३	५	७	८
सि.नं	विवरण	१०९-२०० शैया	२०९-३०० शैया	३०९-५०० शैया
	प्रतिशत)			
	एन.आइ.सी.यु. (सम्पूर्ण शैयाको १० प्रतिशत)	५	७	८
	CTG Rooms (4% of the total beds)			
	नियोनेटल युनिट	✓	✓	✓
	फिजियोथेरापी युनिट	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक
९	निदानात्मक सेवा			
	प्रयोगशाला	१	१	१
	एक्स- रे (अल्ट्रासाउण्ड अनिवार्य)	२	२	३
	Colposcopy	✓	✓	✓
	Hysteroscopy	✓	✓	✓
	Laparescopy	✓	✓	✓
१०	युनिट	✓	✓	✓
	गहन मातृ सेवा (MICU)	✓	✓	✓
	नवजात शिशु स्याहार युनिट (NICU)	✓	✓	✓
	ट्रिचिङ्ग र तालिम युनिट	✓	✓	✓
	रिसर्च युनिट	✓	✓	✓
	अंकोलोजी युनिट	✓	✓	✓
	रेडियोलोजी युनिट (Imaging Unit)	✓	✓	✓
	X-Ray	✓	✓	✓
	U.S.G.	✓	✓	✓
	CT/MRI	स्वैच्छिक		

त्यावोरेटोरी (with Blood Transfusion)	✓	✓	✓
फिजियोथेरापी		स्वैच्छिक	
नर्सिङ्ग	✓	✓	✓
हाउस किपिङ्ग	✓	✓	✓
गाइनो अब्स युनिट	✓	✓	✓
जनरल गाइनो अब्स	✓	✓	✓
गाइनो अंकोलोजी	✓	✓	✓
सव - फर्टिलिटी	✓	✓	✓
युरोगाइनोकोलोजी	✓	✓	✓
● सोसल सर्भिस	✓	✓	✓
११	जनशक्ति		
गाइनो अब्स कन्सल्ट्यान्ट (१:२५ शैया)	८	१२	१६
सिनियर : (रेजिस्ट्रार लेभल) १:२५	५	७	८
मिड लेभल (मेडिकल अफिसर लेभल) ५:२५	१२ ३०	१४ २४	१८ ३०
एनेस्थेटिक्स	६	८	८
पिडियट्रिसियन (नियमित)	३	३	४
प्याथोलॉजिष्ट	३	३	३
फिजिसियन (नियमित)	आवश्यकता अनुसार नियमित उपलब्ध हनु पर्ने		
जनरल सर्जन (नियमित)	आवश्यकता अनुसार नियमित उपलब्ध हनु पर्ने		
ल्याव टेक्निसियन	१०	१२	१२
ल्याव असिष्टेन्ट	१०	१२	१२
मेट्रोन	२	३	३

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५०० शैया
	सुभरभाइजर नर्सिङ्ग	६	८	१०
	सिस्टर	१२	१६	२२
	स्टाफ नर्स	६०	१००	१५०
१२	उपकरण			
	शल्यक्रिया: जनरल अस्पताल सरह			
	अन्कोलोजी युनिट (Coloposcopope, Hysteroscope, Cryotherapy Unit)		आवश्यकता अनुसार	
	हिस्टोरोस्कोप			
	इन्डोस्कोपी			
	लेप्रोस्कोपी			
	Labor room मा चाहिने सम्पूर्ण सामानहरू			

(भ) बालरोग अस्पताल :

सि.नं	विवरण	१०१-२०० शैया	२०१-३०० शैया	३०१-५०० शैया
१	जग्गा (क) ५० वर्गमिटर एकभर्ड एरिया प्रतिशैया	✓	✓	✓
	(ख) भूईतल्ला जग्गापामा कपितमा : १) १/३ जग्गा खाली हनुपर्ने २) ३ शैयाको अनुपातमा	✓	✓	
२	आक्रिमिक सेवा र सामग्री उपकरण			
३	औषधि सम्बन्धी विवरण	२४सै घण्टा सेवा	२४सै घण्टा सेवा	२४सै घण्टा सेवा
४	बहिरंग सेवा सम्बन्धी विवरण (मेडिकल, सर्जिकल, अर्थोपेडिक, इएन्टी, डेन्टल, छाला, आखा)	थप ५ विशेषज्ञता सेवा	थप ७ विशेषज्ञता सेवा	थप १० विशेषज्ञता सेवा
५	अन्तरंग सेवा (मेडिकल, सर्जिकल, अर्थोपेडिक, इएन्टी, डेन्टल, छाला, आँखा)	१०० शैयामा थप सेवा	२०० शैयामा थप सेवा	३०० शैयामा थप सेवा
६	शल्यक्रिया कक्ष	(१) मेजर २ (२) माइनर २	(१) मेजर २ (२) माइनर ३	(१) मेजर ३ (२) माइनर ३
७	आइ.सी.यु.	अनिवार्य	अनिवार्य	अनिवार्य
८		रोग निदान: रेडियोलोजी	सम्बन्धित मापदण्डमा उल्लेख भए वर्मोजिम	

		विस्तृत विवरण अस्पताल	
९		जनशक्ति	
१०		प्रयोगशाला विवरण	
११	एम्बुलेन्स : नीति अनुसार	२	३
१२	प्रतिकारात्मक तथा प्रवर्द्धनात्मक सेवा	अनिवार्य	अनिवार्य
१३	शवगृह	अनिवार्य	अनिवार्य
१४	क्यान्टिन सेवा	अनिवार्य (आवश्यकता अनुसार ठेकामा दिन सकिने)	अनिवार्य
१५	मर्मत सेवा	अनिवार्य (आवश्यकता अनुसार ठेकामा दिन सकिन)	अनिवार्य

(न) रेडियोलोजी सेवा : रेडियोलोजी सेवा सञ्चालन गर्दा दफा २३ को उपदफा (२) को खण्ड -च मा उल्लिखित मापदण्डहरूको पालना गर्नु पर्नेछ ।

(ट) दन्तरोग :Dental Hospital, Specialized Dental Service Center, Dental Clinic -6 and Dental Department for General Hospital (INGOS, NGOs and Public)

Category of Hospitals

- Genera Dental Hospital- to provide Dental Services under one roof.
- Specialized Dental service Center- to provide spacialized dental service by NMC registered specialist.
  - I. Ora and Maxillofacial Center
  - II. Orthodontic Center
  - III. Prosthodontic Center
  - IV. Periodontic Center
  - V. pedodontic Center
  - VI. Restorative Center
  - VII. Dental Implant Center

Dental Clinic/Polyclinic- to provide general dental services.

Dental Dept. of General Hospital- to provide general dental services.

- Dental Hospital and Specialized Center should be registered as per as the Governments rules and regulation in four types as
  - I. Private Limited Company
  - II. Public Limited Company
  - III. NGO
  - IV. ING

General Dental Hospital - 15 Dental Chair

The basic aim of the general dental hospital should be to provide all basic general dental services under one roof. The general dental hospital should have the following facilities:

Infrastructure

Administrative

Reception, Waiting Room, Account Room, Maintenance Room, Store, Doctor's Meeting Room, Changing Room, Ambulance, Director's Room, Library Room

Clinical

Capacity of minimum 15 dental chairs should have at least five separate dept, namely-

1. Oral Surgery: Minor OT with 2 beds and 2 dental chairs (Oral Surgeon visit on call and twice a week regular visit)
2. Orthodontic Dept-1 dental Chairs (Specialist's visit at least twice a month)

3. PostodonticDept- 2 dental Chairs (Specialist's visit at least once a week)
4. Conservative Dept - 2 dental chairs (Specialist's visit at least once a week)
5. Periodontics Dept - 2 dental chairs (Specialist's visit at least once a week)

General- 10 dental chairs (Integrated system) 24 hrs Emergency Dental services

Other facilities

Sterilization room, Radiology- OPG and CEPH, Dental Laboratory, Pharmacy, Pathology-Routine test Waste disposal System, Water Storage, Toilets (Male/Female), Canteen (Space= One dental chairs should have Minimum 50 sqft. and total hospital should have minimum 5000 sqft. Hospital complex may be rented, leased or own house, One should have minimum of five years of agreement with the house owner)

For Minor OT

- Anesthetist Service- On call Minor
- OT Equipment Operating table
- Operating lights Suction Units
- Electro-cautery Unit Instrument
- holdingtables
- Infusion Stands X-ray viewers
- weighing machines (swabweighing)

Staffs

• Graduate dental surgeons-	10
• Staff Nurses-	2
• Dental Hygienist-	3
• Dental Assistant-	8
• x-ray Technician-	1
• Lab Technician-	1
• Maintenance Technician-	1
• Manager-	1
• Receptionist-	1
• Accountant-	1
• Store Keeper-	1
• Guard-	1
• Sweeper-	3

General Dental Hospital 25 Dental chairs :

The basic aim of the general dental hospital should be to provide all basic general dental services under services under one roof.

Infrastructure

Administrative

Reception, Waiting Room, Account Room, Maintenance Room, Store, Drs. Meeting Room, Changing Room, Ambulance, Director's Room, Library Room

Clinical

Capacity of minimum 25 dental chairs should have at least five separate departments namely-

1 Oral and Maxillofacial Surgery Unit/Oral Medicine Radiology

- Minor and Major OT with ICU
- 5 general beds, 2ICU
- 5 Dental chairs

Major equipments for OT and ICU.

- Boyle's Anesthesia Machine
  - Pulse Oxymeter
  - Ventilator
  - ECG Monitor
  - Defibrillator
  - Laryngoscope
  - Endo-tracheal Tube for nasal and oral intubation
  - IV fluid warmer
  - operating table
  - operating Light
  - Suction unit
  - Electri-cautry Unit
  - Instrument holding table
  - Infusion stand
  - X-ray viewer
  - Weighing machines (swab)
- 2 Team of graduates' dental surgeons headed by Oral and Maxillofacial (regd. with NMC as) Specialist) visit every day and on call.
- 3 Orthodontic Dept.- 2 dental chairs (specialist's visit at least twice a month)
- 4 Postodontic Dept.- 2 dental chairs (specialist's visit at least once a week)
- 5 Restorative/Pedo. dept -2 dental chairs (specialist's visit at least once a week)
- 6 Perio/CommunityDept – 2 dental Dental Chairs (specialist's visit at least once a week)
- 7 General– 2 dental Dental Chairs(General Integrated System))

Other Facilities

- Sterilization Room
- Radiology- OPG and CEPH and IOPA
- Dental Laboratory
- pharmacy
- pathology- routine test
- Waste disposal system
- Water storage
- Toilets (Male/ Female)
- canteen

- 24 hrs Ambulance Service
- 24 hrs emergency services

Space : One dental chair should have minimum 50 sqft. and total hospital should have minimum 12,000 sq.ft. Hospital Complex may be in rented, leased or own house; should have minimum of five years of agreement with the house owner. The building must have sufficient open space to cater the need of parking, emergency escape , rescue in case of emergency etc.

Staff

Graduates dental surgeons-	15
Anesthetist -on call	
Nursing staff-	5
Quality Manager-	1
Dental Hygienist-	3
Dental Assistant-	10
X-ray Technician-	2
Lab Technician-	2
Maintenance-Technician-	1
Receptionist-	2
Store Keeper-	1
Guard-	1
Sweeper-	4
Infection control and Waste disposal system expert- 1	

General Dental Hospital 50 Dental chairs

The basic aim of the general dental hospital should be to provide all basic general dental services under one roof.

Infrastructure

Administrative

1. Reception
2. Waiting Room
3. Account room
4. Administration Room
5. Maintenance Room
6. Store
7. Doctor's Meeting Room
8. Changing Room
9. Seminar Hall
10. Ambulance Garage
11. CEO Room
12. Library Room

Clinical

Capacity of Minimum 50 dental chairs, should have at least 7 separate departments namely

- 1 Oral and Maxillofacial Surgery Unit/ Oral Medicine Radiology Minor and Major OT with ICU-10 general beds 2 ICU, 7 Dental chairs Major equipment for OT and ICU
  - Boyle's Anesthesia Machine
  - Pulse Oxymeter
  - Ventilator
  - ECG Monitor
  - Defibrillator

- Laryngoscope
  - Endotracheal Tube for nasal and oral intubation
  - IV fluid warmer
  - operating table
  - operating Light
  - Suction unit
  - Electri-cautry Unit
  - Instrument holding tables
  - Infusion stand
  - X-ray viewer
  - Weighing machines (swab weighing)
- 2 Team of graduates' dental surgeons headed by Oral and Maxillofacial (regd. with NMC as Specialist) visit every day and on call.
- 3 Orthodontic Dept.- 4 dental chairs (specialist's visit at least twice a month)
- 4 Postodontic Dept.- 5 dental chairs (specialist's visit every day)
- 5 Restorative-5 dental chairs (specialist's visit everyday)
- 6 Pedo. dept-3 dental chairs (specialist's visit everyday)
- 7 Perio-3 dental chairs (specialist's visit everyday)
- 8 Community Dept- 2Dental Chairs (specialist's visit everyday)
- 9 General -22 dental chair (General Integrated System)

Other Facilities

- Sterilization Room
- Radiology- OPG and CEPH and IOPA
- Dental Laboratory
- pharmacy-24 hrs
- pathology- routine test,oral pathology/ General pathology
- Waste disposal system
- Water storage
- Toilets (Male/ Female)
- canteen
- 24 hrs Ambulance Service
- 24 hrs emergency services
- Parking areas

Staff

- Graduates dental surgeons- 15
- Anesthetist – on call
- Nursing staff- 5
- Quality Manager- 1
- Dental Hygienist- 3
- Dental Assistant- 10
- Radiographer 2
- Dental Lab Technician- 2
- Maintenance-Technician- 1
- Receptionist- 2
- Store Keeper- 1
- Guard- 1
- Sweeper- 4
- Infection control and Waste disposal system expert- 1

Specialized Services Center

Any hospital or clinic can convert its department or unit to a specialized center once it fulfills the following criteria of that particular service requirement. They should provide only specialized treatment of their field.

Oral and Maxillofacial services center- only Surgical Dental Treatment

- Minimum 3 dental chairs (1 complete set, dedicated for minor oral surgery)

Major equipment for OT and ICU

- Boyle's Anesthesia Machine
- Pulse Oximeter
- Ventilator
- ECG Monitor
- Defibrillator
- Laryngoscope
- Endotracheal Tube for nasal and oral intubation
- IV fluid warmer • operating table
- operating Light
- Suction unit
- Electri-cautery Unit
- Instrument holding tables
- Infusion stand
- X-ray viewer
- Weighing machines (swab weighing)

Infrastructure

- Reception
- Waiting Room
- Radiology-OPG,IOPA-X-ray and CEPH
- Pathology Lab.
- Toilet
- Ward
- Patient Record Keeping System
- Infection control and waste disposal system/Protocol
- Library Room

Staff

- Oral and maxillofacial surgeon- 1 everyday
- Graduates Dental surgeon- 3
- Nursing Staff- 6
- General Anesthetic - On call

2. Orthodontic service center- Work Only Orthodontic

- Minimum 3 dental chairs(1 complete set, dedicated for orthodontics)
- separate clinic for orthopatient
- Sterilization Room/Area
- Consultation room
- Waiting room
- Reception

- Toilet
- Intra Oral camera + computer
- Patient Record Keeping System
- Infection Control and waste disposal system/ Protocol
- Library Room
- Orthodontic laboratory

Equipments

Dental Chair with Halogen light spittoon and water supply

- High Vacuum Suction
- Micromotor or Air motor
- Airotor Handpiece
- Light cure unit
- Ultrasonic Scaler Unit/ Pisoscaler
- Oil free Medical Grade Compressor
- IOPA-X-Ray and OPG and CEPH
- Separate Lab Micromotor
- Orthodontic Pliers/Materials
- Spot welder
- X-Ray viewer
- Autoclave/Hot air oven
- Needle destroyer with cutter

Staff

- Orthodontic specialist service - everyday
- Graduates Dental Surgeon- 2
- Receptionist- 2
- Trained Assistant- 2
- Cleaner- 1

3. Prosthodontic Service Center- Work Only Prostho

- Minimum 3 dental chair (1 complete set, dedicated for Prosthodontia)
- separate clinic for Prostho patient
- Sterilization Room/Area
- Consultation room
- Waiting room
- Reception
- Toilet
- Intra Oral camera + computer
- patient Record Keeping System
- Infection Control and waste disposal system/ Protocol
- Library Room
- Prosthodontic laboratory

Equipments

Dental Chair with Halogen light spittoon and water supply

- High Vacuum Suction
- Micromotor or Air motor
- Airotor Handpiece
- Light cure unit
- Ultrasonic Scaler Unit/ Peizo scaler

- Oil free Medical Grade Compressor
- IOPA-X-Ray
- Separate Lab Micromotor
- X-Ray viewer
- Autoclave/Hot air oven
- Needle destroyer with cutter
- Generator

Staff

- Prosthodontic Specialist service everyday
- Receptionist
- Trained assistant cleaner
- Waste disposable System
- Sterilization Room/Area and Protocol

4. Periodontic Service Center- Work Only Perio (Gum Disease)

- Minimum 3 dental chair (1 complete set, dedicates for Perio)
- separate clinic for Perio patient
- Sterilization Room/Area
- Consultation room
- Waiting room
- Reception
- Toilet
- Intra Oral camera + computer
- patient Record Keeping System
- Infection Control and waste disposal system/ Protocol
- Library Room

Equipments

- Dental Chair with Halogen light spittoon and water supply
- High Vacuum Suction
- Micromotor or Air motor
- Airotor Handpiece
- Light cure unit
- Ultrasonic Scaler Unit/ Peizo scaler
- Oil free Medical Grade Compressor
- Electrocuaty
- IOPA-X-Ray
- Separate Lab Micromotor
- X-Ray viewer
- Autoclave/Hot air oven
- Needle destroyer with cutter
- Generator

Staff

- Perio Specialist service everyday
- Receptionist
- Trained assistant cleaner
- Waste disposable System
- Sterilization Room/Area and Protocol

Pedodontic (Child) Service Center- Work Only with Pedo patients

- Minimum 3 dental chair (1 complete set, dedicates for Pedo)
- separate clinic for Pedo patient

- Sterilization Room/Area
- Nitrous oxide System
- Consultation room
- Waiting room
- Reception
- Toilet
- patient Record Keeping System
- Infection Control and waste disposal system/ Protocol
- Library Room

Equipments

Dental Chair with Halogen light spittoon and water supply

- High Vacuum Suction
- Micromotor or Air motor
- Airotor Handpiece
- Light cure unit
- Ultrasonic Scaler Unit/ Peizo scaler 55
- Oil free Medical GradeCompressor
- IOPA-X-Ray
- Separate Lab Micromotor
- Orthodontic Pliers/Materials
- Spot welder
- X-Ray viewer
- Autoclave/Hot air oven
- Needle destroyer with cutter
- Generator
- Dental Lab
- Intra Oral Camera+ Computer

Staff

- Pedo Specialist service everyday
- Receptionist
- Trained assistant
- cleaner
- Waste disposable System expert

Sterilization Room /Area and Protocol Recovery
Room + One bed

6. Restorative & Endodontic Service Center-

- Minimum 3 dental chair (1 complete set, dedicates for Restorative and Endodontics)
- separate clinic,
- Sterilization Room/Area
- Consultation room
- Waiting room
- Reception
- Toilet
- patient Record Keeping System
- Infection Control and waste disposal system/ Protocol
- Library Room

Equipments

Dental Chair with Halogen light spittoon and water supply

- High Vacuum Suction Micromotor or Air motor

- Airotor Handpiece
- Light cure unit
- Ultrasonic Scaler Unit/ PisoScaler
- Endodontic Microscope
- Oil free Medical Grade Compressor
- IOPA-X-Ray
- Separate Lab Micromotor X-Ray viewer
- Autoclave/Hot air oven
- Needle destroyer with cutter
- Generator
- Intra Oral Camera+ Computer

Staff

- Endo Specialistservice everyday
- two graduates dental surgeons
- Receptionist
- Trained assistant
- cleaner
- Waste disposable System

7. Implant service center – Implant and general

- Minimum 3 dental chair (1 complete set, dedicates for Implant)
- separate clinic ,
- Sterilization Room/Area
- Consultation room
- Waiting room
- Reception
- Toilet
- patient Record Keeping System
- Infection Control and waste disposal system/ Protocol
- Library Room

Equipments

- Electric Dental Chair with Halogen light spittoon and water supply
- High Vacuum Suction
- Implant Surgical and Prosthetic kit
- Physio Dispenser (Implant Micromotor)
- Fiber Optic Airotor Handpiece Light
- cure unit
- Ultrasonic Scaler Unit/ Peizo scaler Oil
- free Medical Grade Compressor IOPA-
- X-Ray
- Separate Lab Micromotor
- X-Ray viewer
- Autoclave/Hot air oven
- Needle destroyer with cutter
- Ultrasonic cleaner
- Intra Oral Camera+ Computer
- Generator
- Patient Record keeping system

Staff

- Oral Implant trained Dental Surgeons (Oral Implantologist) with the Minimum 5 years experienced graduate or 2 years experienced post graduate dental surgeons having official training on Oral implantology from University or the Original Implant Manufacture about the system
- Receptionist
- Trained assistant
- cleaner
- Waste disposable System expert Sterilization Room/ Area and Protocol

Dental Clinic

The aim of the clinic is to provide general dental service in a clean and hygienic environment. Any graduate dental surgeons having permanent reg. from NMC can open dental clinic. The dental clinic should have minimum following facilities.

Infrastructure

- Reception
- Waiting
- Clinic
- Toilet
- Cleaning and Sterilization area

Equipment

- Electric Dental Chair with Halogen light spittoon and water supply
- High Vacuum Suction
- Micromotor or Air motor
- Airotor Handpiece
- Light cure unit
- Ultrasonic Scaler Unit/ PisoScaler
- Oil free Medical Grade Compressor
- IOPA-X-Ray
- X-ray viewer
- Autoclave/Hot air oven
- Needle destroyer with cutter
- Generator

Dental Dept. for General Medical Hospital

The aim of the dental department of any general hospital is to provide general dental service in an clean and hygienic environment. The dental department should have minimum following facilities.

Infrastructure-

Reception , Waiting ,Clinic ,Toilet ,Cleaning and Sterilization area

Equipment

Three dental chairs (two for Drs and one for Hygienist) with Halogen light Halogen light spittoon and water supply

- High Vacuum Suction
- Micromotor or Air motor
- Airotor Handpiece
- Light cure unit
- Ultrasonic Scaler Unit/ PisoScaler
- Oil free Medical Grade Compressor .electrocautry
- IOPA-X-Ray ,X-ray viewer
- Autoclave/Hot air oven
- Needle destroyer with cutter
- Generator

Dental Hospital

SN	Details	15D. Chairs (DC)	15D.Chairst	50 D. Chairs
	Infrastructure (administrative)			
	Reception	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)
	Waiting room	1(14 Sq.M)	1(14 Sq.M)	1(14 Sq.M)
	Account room	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)
	Store	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)
	Maintenance room	1(14 Sq.M)	1(14 Sq.M)	1(14 Sq.M)
	Drs. meeting room	1(16 Sq.M)	1(16 Sq.M)	1(16 Sq.M)
	Changing Room	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)
	Directors Room	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)
	Linrary Room	1(14 Sq.M)	1(14 Sq.M)	1(14 Sq.M)
	CEO Room	0	1(14 Sq.M)	1(14 Sq.M)
	Seminar Room	0	1(16 Sq.M)	1(16 Sq.M)
	Clinical			
	Oral and maxillofacial surgery	(oral surgeon visit on call and twice a week regular visit) Minor OT-2 Beds-2 DC-2	Minor OT-2 Major OT-1 General Beds -5 DC-5 ICU beds-2	Minor OT-2 Major OT-1 General Beds -10 DC-7 ICU beds-2
	Orthodenntic Department	(specialist's visit at least twice a month) DC-1	(specialist's visit at least twice a month) DC-2	(specialist's visit at least twice a month) DC-4
	Prosthodeontic Department	(specialist's visit at least twice a month) DC-1	(specialist's visit at least twice a month) DC-2	(specialist's visit at least twice a month) DC-5
	General	(Integrated system) DC-10	(Integrated system) DC-12	(Integrated system) DC-22
	Periodontic Department	Specialist visit at least once a week	Specialist visit at least once a week	Specialist visit at least once a week

			DC-2	DC-5
	Restorative/pedo Dept.	Specialist visit at least once a week	Specialist visit at least once a week DC-2	Specialist visit at least once a week DC-5
	24 hrs Emergency Dental service			
	Staff			
	Graduate dental surgeon	10	15	25
	Staff Nurses	2	5	7
	Anesthetist	on call	on call	on call
	Dental Hygienist	3	3	5
	Dental Assistant	3	10	20
	Radiographer	1	2	2
	Lab Technician	1	2	2
	Maintenance Technician	1	1	1
	Receptionist	1	2	2
	Store Keeper	1	1	1
	Security Guard	1	1	2
	Sweeper	3	4	4
	Accountant	1	2	2
	Manager	1	1	1
	Other Facilities			
	Sterilization room	1(14 Sq. m.)	1(14 Sq. m.)	1(14 Sq. m.)
	radiology-OPG,IOPA and CEPHDental laboratory			
	dental Laboratory	1(14 Sq. m.)	1(14 Sq. m.)	1(16 Sq. m.)
	Pharmacy-24hrs			
	Pathology-oral pathology			
	General Pathology			
	Waste Disposal System			
	Water storage			
	Toilets (male/female)	2	2	4
	Canteen			
	24hr ambulance service			
	Parking areas	1/3 open space	1/3 open space	1/3 open space

Specialists are those who are registered with Nepal Medical Council under Specialist criteria

२२. स्वास्थ्य क्लिनिक/पोलीक्लिनिक सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरु:

स्वास्थ्य क्लिनिक/पोली क्लिनिक सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरु : (१) स्वास्थ्य क्लिनिक/पोली क्लिनिकमा स्वास्थ्य जाँच गर्न चिकित्सक कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कम्तीमा पनि द्वयक वा सो सरहको चिकित्सा सम्बन्धी उपाधि प्राप्त गरी सम्बन्धित काउन्सिलमा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ ।

(२) परामर्श सेवा दिने व्यक्ति स्वास्थ्य विज्ञानमा प्रमाणपत्र तह उत्तीर्ण गरी परामर्श सेवा तालीम प्राप्त हुनुपर्नेछ ।	
(३) पोली क्लिनिकमा रेडियोलोजी इमेजिंग सेवा, प्रयोगशाला तथा औषधी उपचार सेवा सञ्चालन गर्नु परेमा छुट्टाछुट्टै सेवा सम्बन्धी निर्धारित पूर्वाधार पुरा गर्नु पर्नेछ ।	
(४) स्वास्थ्य क्लिनिक/पोली क्लिनिकमा स्वास्थ्य सेवा संचालनका लागि देहाय बमोजिमका आवश्यक न्यूनतम भौतिक सुविधाहरु हुनुपर्नेछ :-	
(क) विरामीको जाँच गर्न Ventilated वा AC कोठा	१
सेवा अनुसारको छुट्टाछुट्टै (कम्तीमा १४ वर्ग मिटरका)	
(ख) विरामी बस्न ठाउँ (कुर्ने ठाउँ)	१
(ग) विरामी जाँच्ने टेबुल	१
(घ) चिकित्सकका लागि टेबुल	१
(ङ) चिकित्सकका लागि कुर्सी	१
(च) विरामी बस्ने टुल	१
(छ) शौचालयको व्यवस्था (अपाङ्ग मैत्री सहित)	२
(ज) टेलिफोन, इन्टरनेट र web page	
(झ) स्वास्थ्य शिक्षा सम्बन्धी सूचनामूलक पोस्टर तथा अन्य सामग्री	
(ञ) स्वच्छ पानीको आपूर्ति	
(ट) निरन्तर विधुत आपूर्ति	
(५) सेवा र विषय अनुसारका आवश्यक औजार तथा उपकरणहरुको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।	
(६) विरामीको सम्पूर्ण विवरण राख्नको लागि कम्यूटर वा रजिस्टर गर्नु पर्नेछ ।	
(७) क्लिनिकमा प्रयोग हुने सम्पूर्ण औजारहरुको अनिवार्य निर्मलीकरणको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।	
(८) क्लिनिकमा काम गर्ने सम्पूर्ण कर्मचारीको योग्यताको प्रमाणपत्रको प्रमाणित प्रतिलिपि साथै प्रविधिक कर्मचारीहरुको सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको प्रमाणपत्रको प्रमाणित प्रतिलिपि राख्नु पर्नेछ ।	
(९) सेवा शुल्क र आयकर प्रमाणपत्र सबैले देख्ने ठाउँमा राख्नु पर्नेछ ।	
(१०) पालिकाबाट तोकिएको एकीकृत स्वास्थ्य सूचना व्यवस्थापन प्रणालीको ढाँचा अनुसार नियमित रूपमा मासिक प्रतिवेदन पालिकाको कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ ।	
२२. रेडियोलोजी वा डाईग्नोष्टिक एण्ड इमेजिङ सेवा सञ्चालनका लागि आवश्यक पूर्वाधार तथा शर्तहरु :	
१) यस निर्देशिकाको प्रयोजनको लागि रेडियोलोजी वा डाईग्नोष्टिक सेवा अन्तरगत देहायका प्रविधिहरु समावेश गरिएको छ :-	
<ul style="list-style-type: none"> ● X-ray (300 mA सम्म) ● Ultrasonogram (USG) 	
(२) उपदफा (१) मा उल्लेख गरिएको बाहेका थप प्रविधिको लागि माग भएमा पालिकाको सिफारिसमा प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनाले स्वीकृती दिनेछ ।	
(३) रेडियोलोजी डायग्नोष्टिक तथा इमेजिङ सेवाबाट पर्ने विकिरणका दूष्प्रभावलाई कम गर्नका लागि उक्त सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति दिदा वा सिफारिस गर्दा निम्न मापदण्डलाई आधार मानिनेछ :-	
(क) एक्सरेकोलागि :	
(१) एउटा एक्सरेमेसिन Installगर्नकोलागि कम्तीमा २२५ स्क्वायर फिटकोकोठा उपलब्ध हुनु पर्ने ।	
(२) एक्सरे गर्ने कोठाका wall Thickness(क) ९ इन्च With Plaster of Parisवा (ख) ६ Inch with with .20 mm lead barrier वा (ग) २.० एम एम lead thickness हुनु पर्ने । साथै भयाल, ढोका तथा भित्ताबाट हुने विकिरणको चुहावट हुन नसक्ने गरी आवश्यक व्यवस्था भएको हुनपर्ने ।	
(३) X-rayसेवा प्रदान गर्ने व्यक्तिकालेलागि एक्सरे कोठा भित्र ०.५mmको एप्रोन तथा radiation protective measuresको व्यवस्था हुनपर्ने ।	
(४) Radiologyमा कार्यरत कर्मचारीहरुको लागि radiation dose monitorउपलब्ध हुनु पर्दछ र समय समयमा Radiation Survey Monotoringगर्नुपर्ने ।	
(५) Eye, Gonadal, Thyroid Gland आदिको Protectionको लागि Lead glass/gloves/lead apronको व्यवस्था हुनपर्ने ।	

- (६) X-rayएक्स्पोज गर्ने कोठा डार्करुम र प्रतिक्षा गर्ने कक्ष छुट्टाछुट्टै हुनुपर्ने ।
- (७) Radiologyविभागमा जनसाधारणाले देख्ने ठाउँमा X-ray विकिरणले स्वास्थ्यमा खराव असर पर्न सक्छ भन्नेबार सूचना गर्ने । साथै सूचनामा गर्भवती महिला तथा बालबालिलाई अनावश्यक विकिरणबाट बच्च अनुरोध गर्ने ।

(ख)रेडियोलोजी सेवाको लागि आवश्यक जनशक्ति तथा योग्यता : रेडियोलोजी सेवाको लागि आवश्यक जनशक्ति तथा योग्यता देहाय बमोजिम हुनु पर्नेछ :-

- (१) **रेडियोलोजिष्ट** : मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट चिकित्सा शास्त्रमा स्नातक तह उतिर्ण गरी रेडियोलोजी विषयमा एम डी, डी एम आर डी, एफ आर सी आर वा सो सरह कोर्ष उतीर्ण गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (२) रेडियोलोजी एण्ड इमेजिङ्गको रिपोर्टिङ्ग रेडियोलोजिष्टहरूले मात्र गर्न पाउने साथै Radiological Interventional Procedureहरू पनि यथासम्भव रेडियोलोजिष्टले गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (३) रेडियोलोजी सेवाको लागि आवश्यक जनशक्ति वा योग्यता निम्न बमोजिम हुनु पर्नेछ
- (क) Medical Physicist M. Medical Physics विषयमा Bscवा Mscउतीर्ण गरको
- (ख) वायोमेडिकल इंजीनीयर, वायोमेडिकल इंजीनीयरिङ्ग विषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्नातक तह उतीर्ण गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ग) सिनियर रेडियोग्राफीक टेक्नोलोजिष्ट-सम्बन्धितविषयमा MSc.Radiographyगरी कम्तिमा स्नातक तहमा ३ वर्ष काम गरेको हुनुपर्छ ।
- (घ) रेडियोग्राफिक अधिकृत (रेडियोग्राफिक टेक्नोलोजिष्ट) - चिकित्सा शास्त्र अध्ययन संस्थान वा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त अन्य संस्थान यस रेडियोग्राफीक विषयमा (BSc. MIT, Bsc. RT स्नातक तह उतीर्ण गरेको हुनु पर्ने । साथै NHPC (Nepal Health Professional Council)मा दर्ता हुनु पर्ने ।
- (ङ) रेडियोग्राफर: चिकित्सा शास्त्र अध्ययन संस्थानबाट वा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त अन्य संस्थाबाट रेडियोग्राफी विषयमा प्रमाण पत्र तह उतीर्ण गरेको हुनुपर्ने ।
- (ग) Radiation Measurement and Protectionसम्बन्धी व्यवस्था:Radiation Protection व्यवस्थित गर्न र X-ray Unit हरूको गुणस्तर नाप गर्नलाई चाहिने आवश्यक उपकरण खरीद गरी स्वास्थ्य मन्त्रालयले तोकेका निकायमा राख्ने र अनुगमन तथा निरीक्षणमा प्रयोग गर्ने र गुणस्तर, Dose Monior गर्ने । विश्व स्वास्थ्य संगठनका मापदण्ड अनुसार कुनै काम गर्ने व्यक्तिमा radiation का dose 20 Milisievert per year (WHO) को सन् २००२ को मापदण्ड अनुसार देखिएमा उपयुक्त क्षतिपूर्तिका व्यवस्था सम्बन्धित संस्थाले मिलाउन पर्नेछ ।
- (ङ) Ultrasonogram (USG) USG : Ultrasonogram (USG)को प्रयोग सम्बन्धमा रेडियोलोजिष्टहरू बाहेक आफनो क्षेत्रमा मात्र प्रयोगमा ल्याउने गरी मान्यता प्राप्त संस्थाबाट कम्तीमा ३ महिनाको USGतालिम प्राप्त गरेको स्त्री तथा प्रसूति रोग सम्बन्धी विशेषज्ञहरूले गर्न पाउनेछन् । सेवा सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने निम्न बमोजिमका उपकरणहरूका व्यवस्था हुनु पर्नेछ :-
- (१) इमर्जेन्सी सेवामा चाहिने औषधी लगायत औजार उपकरणहरूको व्यवस्था हुन पर्ने ।
- (२) स्ट्रेचर, ह्वील चियरको व्यवस्था हुनु पर्ने ।
- (३) शौचालयको राम्रो व्यवस्था हुन पर्ने ।
- (४) रेकर्डिङ्ग तथा रिपोर्टिङ्गका लागि छुट्टै कोठाको व्यवस्था हुन पर्ने ।
- (५) वैकल्पिक विद्युतका लागि जेनेरेटरका व्यवस्था हुनु पर्ने ।
- (६) विरामीका लागि र विरामी कुरुवा बस्नको लागि कोठा लगायत बेच्चको व्यवस्था हुनु पर्ने ।
- (७) स्टोर, रिपोर्ट डिस्ट्रीब्यूसनका लागि छुट्टाछुट्टै कोठाको व्यवस्था हुनु पर्ने ।

- (९) Medical Equipment repair & maintenance गर्दा वायोमेडिकल ईन्जिनीयर वा रेडियोलोजिकल उपकरण सम्बन्धी विशेष तालिम प्राप्त व्यक्ति हुन पर्ने
 (१०) विकिरण क्षेत्रमा काम गर्नेलाई अनिवार्य रूपमा रेडिएसन भत्ताको व्यवस्था हुनुपर्ने ।

(च) रेडियोलोजी सेवाको लागि न्यूनतम उपकरण तथा जनशक्ति पूर्वाधारहरु :

सि.नं	उपकरण	क्लीनीक	२५ शैया
१	एक्सरेमेशन	१०० एम ए - १	३०० एम ए - १
	एक सरेमेशनपोर्टेवल मोवाईल	स्वच्छक	१०० एम ए - १
३	अल्ट्रासाउण्डमेशन	स्वच्छक	स्वच्छक
४	जनशक्ति रडियोलोजिष्ट	आशिंकसमय	आशिंकसमय
	सिनियर रडियतेग्राफिक टेक्नोलोजिष्ट		
	रडियोग्राफिकअधिकृत	१	१
	रडियोग्राफर	दूई	दूई
	रडियोग्राफिकअधिकृत	एक	एक

(च) स्वास्थ्य मन्त्रालयको स्वीकृति विना Radiology सम्बन्धी मशिन नेपालमा पैठारी गर्न पाइने छैन ।

२३. प्रयोगशाला सेवा: (१) प्रयोगशाला सेवा सञ्चालनका लागि प्रयोगशालाहरुको स्तर, विभाजन र जनशक्ति देहाय बमोजिम हुनु पर्नेछ :-

- (क) जनरल प्याथोलोजी: योग्यता: मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट एम. वि. वि. एस. वा सो सरह उत्तीर्ण गरी MD Path, MRC Path, DCP वा सो सरह उत्तीर्ण गरको हुनु पर्नेछ ।
  - (ख) माईक्रोबायोलोजी: योग्यता: मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट MD Microbiology उपाधि प्राप्त ।
  - (ग) हेमाटोलोजी : योग्यता: मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट MD Hameatology उपाधी प्राप्त
  - (घ) MD Biochemistry: योग्यता: मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट MD Biochemistry उपाधि प्राप्त ।
  - (ङ) मेडिकल टेक्नोलोजिष्ट: मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट मेडिकल ल्याव टेक्नोलोजी विषयमा स्नातकBMLTउपाधी प्राप्त । गर्न पाउने परिक्षणहरु: Histopatholoty, Cytopathology & Bone Marrow Studyबाहेका सबै परीक्षणहरु ।
  - (च) विशेषज्ञ मेडिकल टेक्नोलोजिष्ट: मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाटमेडिकल ल्याव टेक्नोलोजी विषयमास्नातकोत्तर उपाधि MMLT प्राप्तMMLT/M.Sc.Microiology, MMLT/M.Sc.Haematology, MMLT/M.Sc.Bio chemistry, MMLT/M.Sc. Cytology गरेकोहरुल जुन विषयमा आफुले उपाधप्राप्त गरेका छ सोही विषयमा मात्र प्रयोगशाला सञ्चालन गरी विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्न पाउने छन ।
  - (छ) ल्याव टेक्नीशियन: मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट सम्बन्धित विषयमा प्रमाण पत्र तह वा सो सरह उत्तीर्ण । गर्न पाउने परिक्षणहरु:२५ शैया सम्मका सरकारी अस्पताल स्तरमा प्रदान गरिने प्रयोगशाला सम्बन्धी परिक्षणहरु ।
  - (ज) ल्याव असिष्टेण्ट: मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कम्तीमा एक वर्ष वा १५ महिनाको ल्या.अ तालिम पुरा गरी प्रमाण पत्र प्राप्त गरेका गर्न पाउने परीक्षणहरु:२५ शैया सम्मका सरकारी अस्पताल स्तरमा प्रदान गरिने प्रयोगशाला सम्बन्धी आधारभूत परिक्षणहरु ।
- नोट:** माथि उल्लेखित जनशक्तिहरुले योग्यता हासिल गरेको विषयको पाठने क्रममा उल्लेखित सम्बन्धित परीक्षण गर्न पाउनेछन ।

(२) उपदफा (१) मा उल्लिखित जनशक्तिले आफूले प्राप्त गरेका प्रमाणपत्रका आधारमा व्यवसाय गर्न नेपाल सरकारले तोकेका परिषदमा दर्ता हुनु पर्नेछ ।

२५. **प्रयोगशाला सञ्चालन सम्बन्धी न्यूनतम मापदण्डः** देहायमा उल्लेख भए बमोजिम सरकारी स्तरमा सञ्चालित प्रयोगशालाहरूको स्तर अनुसारको मापदण्ड निजी क्षेत्रमा सञ्चालित प्रयोगशालाहरूको न्यूनतम मापदण्ड हुनेछ :-

- (क) प्रयोगशालामा कार्यरत जनशक्ति अनुसार देहायमा लेखिए बमोजिमका परीक्षणहरु मात्र गर्न पाईनेछ ।
- (ख) आकस्मिक सेवा प्रदान गर्ने हरेक अस्पतालमा शैया अनुसारका आवश्यक पर्ने आकस्मिक परीक्षणहरु गर्नुपर्नेछ । आइ सी यु सेवा प्रदान गर्ने अस्पतालहरूमा Blood gas Analyzer हुनुपर्नेछ ।
- (ग) राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला वा अन्य सम्बद्ध निकायबाट सञ्चालन हुने गुणस्तर नियन्त्रक सम्बन्धी कार्यक्रममा अनिवार्य रूपमा भाग लिनुपर्नेछ ।
- (घ) राष्ट्रिय जन स्वास्थ्य प्रयोगशालाबाट पठाईने गुणस्तर सम्बन्धी परीक्षण निर्देशन बमोजिम अनिवार्य रूपमा गर्नु पर्नेछ ॥
- (ङ) प्रत्येक कोठामा पर्याप्त प्रकास र भेन्टीलेशनको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (च) विजुली र पानीको राम्रो व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (छ) प्रयोगशालाले फोहर व्यवस्थापन नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड अनुसार गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ज) प्रयोगशालामा रगत तान्ने कोठा, सफा गर्ने कोठा, आकस्मिक कोठा, नमुना परिक्षण गर्ने कोठा र शैचालयको अनिवार्य व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (झ) प्रयोगशालामा आवश्यक पर्ने टेवुल, कुर्सी लगायतका आवश्यक फर्निचरहरु पर्याप्त मात्रामा हुनुपर्नेछ । (ज) प्रयोगशालामा विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्दा आफुले जुन उपाधि प्राप्त गरेको छ, सोही अनुसारमात्र सेवा सञ्चालन गर्न पाउनेछ ।
- (ट) प्रयोगशालाको रिपोर्ट प्रमाणित गर्नेको नाम, शैक्षिक योग्यता एवं परिषदको दर्ता नंम्वर उल्लिखित स्ट्राम्प वा प्रिन्टको प्रयोग उल्लेख गरेको हुनुपर्नेछ ।उपदफा (१) मा उक्त्तिरुप जनशक्तिले आपलोपात गरेको प्रमाणपत्रको आधारमा क्षन्जी प्रयोगशालाखोलीसञ्चालन गर्नपाउनेछन् र ल्याव असिष्टेण्टकाहकमा आफूभन्दा माथिल्लो उपाधि प्राप्तगरेका व्यक्तिहरुकोप्रत्यां निगरानीमा प्रयोगशालामाकाम गर्नपाउनेछन् ।

आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी स्वास्थ्य संस्थाहरुको मापदण्ड

२५. आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी स्वास्थ्य संस्थाहरुका मापदण्ड : (१) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत निजी स्तरमा स्वास्थ्य संस्थाका स्थापना, सञ्चालन तथा स्तरोन्तति गर्दा देहायका मापदण्डहरुका पालना गर्नुपर्नेछ :-

(क) आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवा :

- (१) आयुर्वेद चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दा वा चिकित्सा व्यवसाय गर्दा सम्बन्धित विषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्नातक वा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरी नेपाल आयुर्वेद चिकित्सा परिषदमा दर्ता भएका हुनु पर्नेछ । नेपाल सरकारका वहालवाला कर्मचारी भएमा नेपाल सरकारका पूर्व स्वीकृति लिनुपर्नेछ ।
- (२) पञ्चकम सेवा केन्द्रमा सम्बन्धित विषयमा कम्तिमा बि.ए.एम.एस वा सो सरह उपाधि प्राप्त व्यक्तिबाट वमन, विरेचन, शिरोविरेचन, आस्थापन, अनवासन वस्ति र रक्तमोक्षण प्रयोग गर्नुपन र उत्तरवस्तिका लागि सम्बन्धित विशेषज्ञबाट गर्नुपर्नेछ ।
- (३) आयुर्वेद अस्पतालमा काम गन कर्मचारीलाई संक्रमण सुरक्षा सम्बन्धी आवश्यक तालिम दिनुपर्नेछ ।
- (४) आयुर्वेद अस्पतालल जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार, आजार-उपकरण र सेवाका गुणस्तरीयतामा मात्र संस्था विस्तार गर्न स्वीकृतिका लागि माग गर्न र उपयुक्त ठहर भएमा शाखा विस्तारका स्वीकृति दिन सकिनेछ ।
- (५) विरामीका उपचारका सिलसिलामा आवश्यकता अनुसार विशेषज्ञ चिकित्सक समक्ष वा उपयुक्त स्थानमा प्रेषण (रेफर) गर्नुपर्नेछ ।
- (६) रोग निदानार्थ आवश्यक पर्ने ई.सि.जी., इ.इ.जी, प्याथोलोजी, रडियोलोजी तथा अन्य आवश्यक सेवाहरु संचालन गर्नुपरेमा सम्बन्धित विषयका जनशक्ति र सा सम्बन्धी भौतिक पूर्वाधार, औजार उपकरण नीति नियमका पालना गर्नुपर्नेछ ।
- (७) इन्ट्रिग्रेटेड क्लिनिक, नर्सिङ्ग होम वा अस्पताल भनी स्वीकृतिका लागि माग भएमा कुन कुन विषय र सेवा दिन उद्देश्य राखिएका हो ? सो प्रष्ट उल्लेख गरि सोही बमोजिमका जनशक्ति, औजार उपकरण र भौतिक पूर्वाधार व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।
- (८) आयुर्वेद चिकित्सा विधामा स्वास्थ्य रक्षा, रोग निवारण, औषधि द्रव्य काष्ठौषधि, रसौषधिका प्रयोग गरिने चिकित्सा सेवा, विना औषधि दिइने सेवा र आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवामा उल्लेखित पूर्वकम अन्तर्गतका निरागनी स्वेद (जल, वायु, सूर्यकिरण, पार्थिव तत्वको प्रयोग), अग्नि स्वेदन, अभ्यङ्ग (Massage), सत्वावजय चिकित्सा (योगाभ्यास, ध्यान आदि) का माध्यमबाट रोगको रोकथाम वा दीर्घजीवनका लागि सञ्चालन गरिन संस्थाहरुले आयुर्वेद स्वास्थ्यकर्मीहरु, भौतिक पूर्वाधार, आवश्यक औजार उपकरण र तोकिएका मापदण्ड पुरा गरि जुन सुकै नाममा संचालन भएतापनि आधार ग्रन्थ सहित अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट अनुमति लिएर मात्र सञ्चालन गर्न पाइनेछ ।

(ख) आयुर्वेद चिकित्सा अन्तर्गत रहन सेवाहरुः चिकित्सा सेवा :

१. रोग उपचार (आत्र विकार प्रशमन)
- (क) युक्ति व्यापाश्रय चिकित्सा
- (ख) संशमन (औषधि चिकित्सा)
- (ग) संशोधन (वमनादि पञ्चकम शोधन चिकित्सा)
- (घ) दैव व्यापाश्रय
- (ङ) सत्वावजय
- (च) शस्त्र-प्रणिधान
- (छ) योगाभ्यास

२. स्वास्थ्य प्रवर्द्धनात्मक, स्वास्थ्य रक्षा तथा प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवा

- (क) प्रकृति विनिश्चय र परामर्श

- (ख) स्वस्थवृत्त पालन -ऋतुचर्या, दिनचर्या, रात्रिचर्या, पथ्यापथ्य, आहार विहार
- (ग) रसायन
- (घ) वाजीकरण
- (ङ) पञ्चकम
- (च) योगाभ्यास

(२) आयुर्वेद अस्पतालले देहाय बमोजिमको भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था तथा मापदण्डको पालना गर्नु पर्नेछ

:-

सि.नं.	विवरण	१०-१५ शैयासम्म	१६-२५ शैयासम्म	२६-५० शैयासम्म
१.	भौतिकपूर्वाधार			
	(क) जग्गा मापदण्ड : सडकसंग जोडिएका हुनुपर्ने(प्रति शैया ५० व.मि.)।	✓	✓	✓
	(ख) सवारी साधन आवत जावत तथा पार्किङका लागि पर्याप्त ठाँउ हुनुपर्ने।	✓	✓	✓
	(ग) प्रवेशबार र निकासबार (गेट छुडाछुडै हुनुपर्ने।	✓	✓	✓
	(घ) सञ्चार, विजुली , शौचालय तथा खानेपानीकाव्यवस्था हुनुपर्ने।	✓	✓	हुनुपर्ने
	सेवा			
	वहिरड	✓	✓	✓
	अन्तरड	✓	✓	✓
३.	जनशक्ति			
	आयुर्वेद चिकित्सामा स्नातकोत्तर उपाधि (M.D./M.S.Ay.)	आवश्यकता अनुसार	२ जना	८ जना
	चिकित्सक (B.A.M.S.)सोसरह)	३ जना	५ जना	८ जना
	अतयुर्वेदसहतयक (P.C.L.)सोसरह)	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	आयुर्वेदसहायक कार्यकर्ता (AAW)सोसरह	२ जना	३ जना	८ जना
	पञ्चकर्मसह(सहायक)	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार

	अभ्यङ्कर्ता	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	B.N.(B.Sc.Nursing)		१ जना	१ जना
	Staff Nurse	१ जना	२ जना	२ जना
सि.नं.	विवरण	१०-१५ शैयास म्म	१६-२५ शैयास म्म	२६-५० शैयास म्म
	अ.न.मि.	३ जना	४ जना	६ जना
	ल्याव टेक्नोलोजिष्ट		स्वैच्छिक	स्वैच्छिक
	ल्याव टेक्निसियन	स्वैच्छिक	१ जना	१ जना
	ल्याव असिस्टेण्ट	आवश्यकता अनुसार	१ जना	१ जना
४.	Rediology/USG			
	रडियोलोजिष्ट		स्वैच्छिक	स्वैच्छिक
	रडियोग्राफर	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	सहायक रडियोग्राफर	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	हेल्पर	वैच्छिक	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक
५.	कर्मचारीप्रशासन			
	प्रशासनअधिकृत		आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार

नायव सुव्वा	आवश्यकता अनुसार	१ जना	१ जना
खरिदार (लेखा)प्रशासन	१ जना	१ जना	१ जना
कम्प्यूटरप्राविधिकखरिदार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
पियन पाले	३ जना	३ जना	३ जना
भान्डेटहलवा	२ जना	२ जना	२ जना
माली	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
ड्राइभर	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
कुचिकार	२ जना	२ जना	३ जना
उपकरण			
स्टेथेस्कोप(प्रत्येकउपचार कक्षमा)	✓	✓	✓
B.P.Set (प्रत्येकउपचार कक्षमा)	✓	✓	✓
तज्बककभतभच (आवश्यकता अनुसार	✓	✓	✓
धम्जजप्तन :बअजप्तभ	२	३	४
उचाईनाप्नेसाधन	१	१	१
Torch light	१	३	५
Cotton, Gauze, Bandage	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
Apron	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
Gloves	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
X-ray view box	आवश्यकता अनुसार	१	१
Oxygenset	१	२	२
Durm set	३	४	५
Atutoclave	३	३	४
Srugical Set	१	१	
Sliding		१	१
Suture Material (different size)	४	८	८
Needle (different size & shape)	१०	२०	२५

Forceps	१२	२४	२४
Artery forceps	१२	२४	२४
Culting scissors	२	४	६
Cutting set	२	२	२
Blunt scissors	१	१	१
Sharp Scissors	१	२	२
Lancet			
Scalpel & kitle holder etc.	२	३	३
Dressing set			
Kidney tray, small tray, large bowel	४	८	८
Dissectin forceps, g Thumb forceps (toothed & untoothed)	४	८	८
Dressing trolley, dressing materials, cotton.	२	३	४

सि.नं.	वर्वरण	१०-१५ शैयासम्म	१६-२५ शैयासम्म	२६-५० शैयासम्म
	Gauge, bandage/teucoplest/xylocain etc.	७	१०	१२
	Catherer set			
	Plain, folley's & matlicot cather	१०	२०	२०
	Diagnostic set	२	४	५
	General			
	Tongue Spatula	२	५	५
	Torch light/emergency light	२	५	४
	Specific			
	ENT set	२	२	२
	Gynecological Examination& C Set, Set, D Cucus, Sim's Speculum, emema set	१	२	३
	Neonatal care set	१	१	२
	Macintos sheet, Kally's pad	५	८	८
	Other			
	Proctoscope/Laryngoscope/ Ophthalmoscope	२	४	४
	Tonometer/Rhinoscope	१	१	१
	Sterilizer/Autoclave drum set	१	२	२
	Equipments & Materials for emergency case management	२	२	३
	Nebulizer	१	१	१
	Ryle's Tube			
	Gastric Lavage set	२	२	३
	Bed screen	३	३	४
	Mask	२५	२५	३०
	Cap	१०	३०	३०
	Ear syringing set	२	२	२
	Wooden splint		४	५
	Urobag	२	४	४
	अन्तरङ्ग सेवा(Indoor)			
	वार्ड-पुरुषकोठा १० X २० स्क्वायर फिट	२	३	४
	महिला कोठा १० X २० स्क्वायर फिट	२	३	४
	चिकित्सा कोठा १० X १० स्क्वायर फिट	८	२	२
	शौचालय(पुरुषतथा महिलाका लागि छुटाछुट वास बोशिन तथा पानी पर्याप्त)	४	४	४
	Wheel chair ^{स्ट्रेचरट्रॅली}	१	३	३
	चार्टलकरंफाइलकेवीनेट	१५	२५	५०
	बेडप्यानशैया संख्याकोआधारमा	✓	✓	✓
	कुरुवावस्नेटुल(शैयासंख्याकोआधारमा)	✓	✓	✓
	चिकित्सक कक्ष	१	२	२

सि.नं.	विवरण	१०-१५ शैयासम्म	१६-२५ शैयासम्म	२६-५० शैयासम्म
८)	विरामी दर्ताकक्ष विरामी जाँने कोठा लेखाप्रशासान कक्ष	१ वटा १ वटा २वटा	१ वटा १ वटा २ वटा	१ वटा ४ वटा २ वटा
	आकस्मिक सेवा सुविधा अक्सिजन सेट आकस्मिक सेवामा आवश्यक अन्य उपकरण विशेषज्ञ सवाको हकमा सोहि अनुसारका जनशत्ति कक्ष र आवश्यक उपकरण हुनुपर्ने।	२ सेट हरेकका २२२ सेट	३ सेट हरेकका ३२३ सेट	४ सेट हरेकका ४२४ सेट
९	प्रयोगशालाकोठा	२	३	३
१०.	मनोपरामर्शएवंजीवनशैलीकोठा	१	१	१
११	योगासन, प्राणायाम, ध्यान आदिका लगि हल९६X३२	१	१	१
	पूर्व कर्म सेवतको लागी प्रतेयक सेवाको अलग अलग कोठा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	स्नेहनकक्ष	१	१	१
	अभ्यड कक्ष	१	१	१
	स्वेदन कक्ष(नाडि स्वेद लगायत १३ प्रकारकम स्वेदनकालागी अलग अलग कक्ष	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	अभ्यड टेबुल	१	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	सर्वांडस्वेदनयन्त्र	आवश्यकता अनुसार	१	१
	नाडि स्वेदन यंत्र लगायत विविध १३ प्रकारकम स्वेदनकालागी अलग अलग आवश्यक यन्त्र	१	१	१
	कटि तथा जानुस्वेदनयन्त्र	१	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार

	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
अवगाह स्वेदनयन्त्र	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
निराग्नी स्वेद को लागी कम्पल, मृदिका ,प्रस्तर,जल,तेज ,प्रथिव तत्व आदिको व्यवस्था	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
पञ्चकर्मसवाकोलागी स आमाग्री	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
वमन टेबुलसहित वमन की	१	१	१
विरेचननीयआशन			
शिरोविरेचनकालागी की तथा साधन	१	१	१

	शिरोधाराटेबुलसहित सेट	१	१	१
	शिरोबास्ति यन्त्र	२	२	२
३.	पञ्चकर्म सेवा (५ वटै सेवाका लागी अलग अलग की हुनुपर्ने	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
१४.	पुर्णस्थापनकक्ष	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
१५	फुलफल सहित स्वच्छ वातावरण र औषधियुक्त युर्वेद स्वास्थ्य क्लिनिक/पोलिक्लिनिक सम्हर्वैरियम समेतहुनुपर्ने।	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	१
	वन्धी मापदण्ड	वन्धी मापदण्ड	था पूर्वाधारहरुःअ	

(घ) **आयुर्वेद स्वास्थ्य क्लिनिक/पोलिक्लिनिक सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरु :** आयुर्वेद पोलिक्लिनिक सेवा सञ्चालनगर्दा एउटै व्यवस्थापन अन्तर्गत रही तीन वा सो भन्दा बढी सेवा प्रदान गर्नु पर्नेर औषधि सेवाको व्यवस्था समेत हुनुपर्नेछ। स्वास्थ्य जाँच गर्ने तथा परामर्श दिने व्यक्ति कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थावाट कमितमा पनि दब्दक्वा सो सरहको चिकित्सा सम्बन्धी उपाधि प्राप्त गरी आयुर्वेद चिकित्सा परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ।

(१) एक सेवा सञ्चालनका लागि आवश्यक न्यूनतम भौतिक सुविधाहरु निम्न अनुसारको हुनुपर्नेछ :

- (क) विरामीको जाँच गर्ने भेन्टिलेटेड कोठा सेवा अनुसारको छुट्टाछुट्टै हुनुपर्नेछ। -कमितमा १४X१० वर्ग फिट)
- (ख) विरामी बस्ने ठाउँ (कुर्ने ठाउँ)
- (ग) विरामी जाँच्ने टेबुल
  - (घ) चिकित्सकको लागि कुर्सी
  - (ङ) चिकित्सकको लागि टेबुल
  - (च) विरामी बस्ने कुर्सी/टुल
  - (छ) विरामी कुर्न बस्ने बेन्चहरुको व्यवस्था
  - (ज) शौचालयको व्यवस्था
  - (झ) टेलिफोन (स्वैच्छक)।

(२) आवश्यक औजार उपकरणहरु निम्न अनुसारको हुनुपर्नेछ:-

- (क) थर्मोमिटर -१
- (ख) तौल लिने मेशिन -१
- (ग) उचाई नाप्ने मेशिन -१
- (घ) टंग डिप्रेशर - १
- (ङ) ब्लड प्रेशर जाँच्ने मेशिन -१
- (च) स्टेथोस्कोप -१
- (छ) आँखा, नाक, कान जाँच्ने सेट -१
- (ज) प्रोक्टोस्कोप -१
- (झ) प्रोव
- (ञ) सिरिन्ज
- (ट) टर्च लाइट
- (ठ) पञ्जा
- (ड) मास्क, एप्रोन
- (ढ) किड्नी ट्रे
- (ण) बाल्टीन।

(३) अन्य व्यवस्था (थप मापदण्ड):

- (क) विशेषज्ञ सेवा र विषय अनुसारको आवश्यक औजार उपकरणहरुको व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।
- (ख) विरामीको सम्पूर्ण बिवरण राख्नको लागि एउटा रजिस्टर हुनुपर्नेछ ।
- (ग) क्लिनिकमा प्रयोग गरिने सम्पूर्ण औजारहरु अनिवार्य रूपमा निर्मलकृत गरिएको हुनुपर्नेछ ।
- (घ) क्लिनिकमा काम गर्ने व्यक्तिले आफ्नो योग्यताको प्रमाणपत्र तथा आयुर्वेद चिकित्सा परिषद् दर्ता नं., सेवा शुल्क र आयकर प्रमाणपत्र सबैले देख्ने ठाउँमा राख्नुपर्नेछ ।
- (ङ) मासिक प्रतिवेदन नियम अनुसार सम्बन्धित निकायमा पठाउने व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।

(४) आयुर्वेद पूर्वकर्म पञ्चकर्म सेवा केन्द्र सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरु :

- (१) भौतिक पूर्वाधारः आयुर्वेद पञ्चकर्म सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र, हेल्थ क्लब र हेल्थ रिसोर्टहरु सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने अभ्यङ्ग, स्वेदन, स्नान, वमन, विरेचन, शिरोविरेचन, वस्ति आदि उपचार कक्षहरु र सोका लागि देहायका सामग्रीहरुको व्यवस्था हुनुपर्नेछ । यसका साथै औषधि निर्माण कक्ष, प्रकृति परीक्षण, सत्त्वावजय चिकित्सा, योग ध्यान एवं अन्य सहायकहरुका लागि आवश्यक कक्षहरु हुनुपर्नेछ । साथै उपयुक्त किसिमका पुस्तकालय, शौचालय आदिको व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।
- (क) अभ्यङ्ग कक्ष
- (ख) स्वेदन कक्ष (र्यास सिलिण्डर कक्ष बाहिर हुनु पर्ने)
- (ग) अभ्यङ्ग टेबुल
- (घ) सर्वाङ्ग स्वेदन बक्स
- (ङ) नाडि स्वेदन यंत्र
- (च) वस्ति यंत्र सेट
- (छ) वमन टेबुल सहित वमन कक्ष
- (ज) शौचालय संलग्न रहेको विरेचन कक्ष
- (झ) विरेचन कुर्सी
- (ञ) नस्य कुर्सी
- (ट) शिरोधारा टेबुल सहित सेट
- (ठ) शिरो वस्ति सेट
- (ड) जानु बस्ति, कटि बस्ति आदि सेट
- (ढ) कटि स्वेदन टब
- (ण) अवगाह स्वेदन टब
- (त) संसर्जन कर्मका लागि भोजनालय
- (थ) अन्य पूर्वाधार तथा आत्यायिक चिकित्सा सामाग्री

नोट : पञ्चकर्मको प्रधानकर्म संचालनका लागि अन्तरंग सेवा संचालन स्विकृति अनिवार्य हुने छ ।

- (२) **पञ्चकर्म सेवाहरु**: यी सेवा केन्द्रहरु व्यवस्थित रूपमा सञ्चालित गरिनुपर्नेछ । यी केन्द्रहरुबाट दिइने सेवाहरु आयुर्वेद चिकित्सा सिद्धान्त अनुसार रसायन, वाजीकरण, स्वास्थ्य प्रवर्द्धन, प्रतिरोधात्मक, पुनर्स्थापन एवं उपचारात्मक कर्ममा आधारित रहनुपर्नेछ । रसायन, वाजीकरण सेवा पनि दिनुपर्नेछ । पञ्चकर्म र सो सम्बन्धी सेवाहरु निम्नानुसार गर्नुपर्नेछ:-

(क) पञ्चकर्म

- (१) पूर्वकर्महरु: स्नेहन, स्वेदन, अभ्यङ्ग, पिण्डस्वेद, नाडी र पिचु आदि ।
- (२) संसर्जन, रसायन कर्म
- (३) प्रधानकर्महरु: वमन, विरेचन, वस्ति (अनुवासन, आस्थापन, शिरोविरेचन, रक्तमोक्षण (जलौका)) ।
- (४) पश्चात् कर्म ।

(ख) अन्य कर्म

- (१) अभ्यङ्ग, स्वेदन, २३ प्रकार स्वेद वात्य वस्ति, नेत्र तर्पण, शिरोधारा, शिरो वस्ति, तेल, स्नान, लेप, कटिस्नान, पादस्नान आदि कर्महरु ।
- (२) सत्त्वावजय कर्म: सत्त्वावजय, योग, ध्यान, नाद चिकित्सा आदि कर्महरु ।

- (३) **आवश्यक जनशक्तिहरु :** आयुर्वेद चिकित्सा अन्तर्गत पञ्चकर्म र सम्बन्धित कुनै पनि कर्महरु दक्ष अनुभवी आयुर्वेद चिकित्सकहरुको मातहतमा रहेर मात्र दिइनु पर्नेछ। निम्नानुसार योग्यता भएका जनशक्तिहरुबाट उपरोक्त सेवाहरु सञ्चालन गर्नु पर्नेछः-
- (क) आयुर्वेद चिकित्सक : आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीमा स्नातक वा स्नातकोत्तर उपाधि प्राप्त।
  - (ख) पञ्चकर्म चिकित्सा सहायक : आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीमा प्रमाणपत्र तह वा आयुर्वेद स्वास्थ्य सहायक तह उत्तीर्ण गरी न्यूनतम ३ महिनाको पञ्चकर्म तालिम प्राप्त गरेको हुनुपर्नेछ।
  - (ग) पञ्चकर्म सह-सहायक : कम्तिमा एस.एल.सी.पास गरी आयुर्वेद चिकित्सकको मातहतमा रही सो सम्बन्धी आवश्यक कर्महरुको तालिम सहितको २ वर्षको अनुभव प्राप्त गरेको।
  - (घ) अभ्यङ्कर्ता (महिला र पुरुष दुवै) : कम्तिमा आठ कक्षा पढी २ वर्षसम्म आयुर्वेद चिकित्सकको मातहतमा वसी अभ्यङ्कर्ताको रूपमा अनुभव प्राप्त गरेको।
- (४) आयुर्वेद अभ्यङ्कर्म मात्र दिइने केन्द्रहरुबाट विश्रान्ती अभ्यङ्कर्म मात्र दिन सक्नेछन् र सो कर्मका लागि न्यूनतम सुपरिवेक्षण प्राविधिक निरीक्षण टोलीद्वारा समय समयमा गरिनेछ।
- (५) **पूर्वकर्म पञ्चकर्म चिकित्सा गर्दा प्रयोग हुने औषधि तथा अन्य द्रव्य :**
- (क) क्वाथ, फाण्ट, अर्क, स्वरस
  - (ख) अवलेह, पाक, खण्ड, किसरा
  - (ग) स्नेह, प्रस्तर, मृदिका, जल, तेज, धुम्र, वास्प, कम्वल, वस्त्र, पट्ट, जल आदि।
- (६) **पश्चातकर्ममा प्रयोग हुने द्रव्य तथा निर्मित औषधि व्यवस्था :**
- (क) सात्त्विक आहार, ऋतु तथा दिनचर्या, ब्रह्मचर्या पालन
  - (ख) औषधि-चूर्ण, वटी, फान्ट, अवलेह
  - (ग) आसव, अरिष्ट
  - (घ) लौह, मण्डुर
  - (ङ) तेल, धूत
  - (च) रस, रसायन
  - (छ) लेप, मलहम
  - (ज) भष्म, पिष्ठी।
- (७) **होमियोप्याथिक चिकित्सा सेवा स्थापना तथा सञ्चालन मापदण्ड :**
- (१) होमियोप्याथिक स्वास्थ्य क्लिनिक/पोलिक्लिनिकमा स्वास्थ्य जाँच गर्ने तथा परामर्श दिने व्यक्ति कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण सँस्थाबाट कम्तिमा पनि स्नातक वा सो सरहको उपाधि प्राप्त गरेको हुनुपर्नेछ।
  - (२) **होमियोप्याथिक स्वास्थ्य क्लिनिक/पोलिक्लिनिकमा भौतिक पूर्वाधारहरु निम्नानुसार हुनु पर्नेछ :-**
भौतिक पूर्वाधार:
- (क) विरामी जाँच गर्ने उपयुक्त कोठा
  - (ख) विरामी कुर्ने बेन्च र कुर्सी
  - (ग) विरामी जाँच गर्ने टेबुल र स्टुल
  - (घ) शौचालय

आवश्यक स्वास्थ्य उपकरणहरू:

- (क) स्टेथोस्कोप
- (ख) बि.पी. सेट
- (ग) ई.एन.टी. सेट
- (घ) थर्मोमिटर
- (ङ) एक्सरे हेने बक्स
- (च) Weighing Machine
- (छ) उचाई नाप्ने साधन
- (ज) टर्च
- (झ) गज, कटन, व्यान्डेज
- (ञ) Tongue Depresor
- (ट) Proctoscope
- (ठ) बाल्टीन, जग
- (ड) विरामीको विवरण राख्ने रजिष्टर
- (ढ) Catheterization set

जनशक्ति:

- (क) होमियोप्याथिक चिकित्सक -१ (कम्तिमा होमियोप्याथिमा स्नातक तह वा सो सरह)
- (ख) सहायक होमियोप्याथिक चिकित्सक -१ (कम्तिमा होमियोप्याथिकमा प्रमाणपत्र तह वा सो सरह)
- (ग) होमियोप्याथिक सहायक -१ (मान्यता प्राप्त संस्थाबाट होमियोप्याथिमा तालिम प्राप्त गरेको)

सेवा:

- (क) उपचार
- (ख) परामर्श

(च) होमियोप्याथिक इमर्जेन्सी सेवा:

(१) होमियोप्याथिकमा इमर्जेन्सी सेवा २४ सै घण्टा सीमित सेवा खुल्ला राख्न सकिनेछ ।

(२) भौतिक पूर्वाधार:

- २०X१५ साईजको भेन्टिलेशन तथा शौचालययुक्त कोठा
- चिकित्सक बस्ने टेबुल र कुर्सी -१ थन
- स्टाफ नर्स बस्ने कुर्सी -१ थान
- विरामी बस्ने कुर्सी, टुल -१ थन
- अपरेशन टेबुल -१ थान
- Hanging light (100 wt) -१ थन
- न्याक -१ थान
- हिटर -१ थान
- Sterilization set -१ थान
- शौचालयमा पर्याप्त मात्रामा पानी उपलब्ध भएको ।

(३) उपकरण:

- स्टेथोस्कोप
- BP set
- Globes
- X-ray view Box
- Thermometer

- Weighing Machine
- उचाइ नापने साधन
- Plastic Apron
- Dressing set
- Stitching set
- Torch
- Mask
- Cap
- Cotton, Gauze, bandage
- Stab, stand + oxygen cylinder, suction machine

(४) सेवा सम्बन्धी:

- Dressing
- Stitching
- साधारण Injury

(५) जनशक्ति:

- चिकित्सक -१ जना
- स्टाफ नर्स -१ जना
- कार्यालय सहयोगी -१ जना

(६) औषधिः होमियोप्याथीमा प्रयोग हुने केही इमर्जेन्सी औषधिहरू

(छ) निजी स्तरको होमियोप्याथिक अस्पतालका पूर्वाधार :

सि.न.	विवरण	१०-१५ शैया	१६-२० शैया	२१-२५ शैया	२६-५०शैया
१	भौतिक पूर्वाधारहरू : अस्पताल भवन आफै वा भाडामा, पार्किङ स्थल, खुल्लाजग्गा, अस्पताल प्रवेशमार्ग, यातायातको सुविधा, प्रतिक्षालय, सोधपुछ, कक्ष आदि आवश्यकता अनुसार उपलब्ध भएको				
	सेवा				
	क) बहिरड सेवा				
	ख) अन्तरड सेवा				
२	जनशक्ति				
	चिकित्सिक स्नातकोत्तरतह)	स्वैच्छक	स्वैच्छक	१	२
	चिकित्सिक (स्नातक तह)	४	५	६	८
	सहायक चिकित्सिक	३	४	५	६
	स्टाफ नर्स	स्वैच्छक	१	१	३
	अ.न.मी.		३	४	५
	त्याब टेक्नोलोजिष्ट	स्वैच्छक	स्वैच्छक	स्वैच्छक	१
	प्याथोलोजिष्ट, त्याब टेक्निसीयन	स्वैच्छक	स्वैच्छक	१	१
	त्याब एसिस्टेन्ट	१	१	२	३
	रेडियोलोजिष्ट, रेडियोग्राफर	स्वैच्छक	स्वैच्छक	१	१
	वार्ड ब्वाई	१	१	२	३
	प्रशासन अधिकृत	-	-	१	१
	नायब सुब्बा	१	१	१	१
	सहलेखापाल	१	१	१	१
	कम्प्युटर सहायक	१	१	१	२
	पियन पाले	४	४	५	५
	भान्डेटहलुवा	३	३	३	३
	मालि	१	१	१	१

सवारी चालक	१	१	१	१
कुचीकार	२	२	२	४
उपकरण				
स्टेम्स्कोप	आवश्यकतानुसार	आवश्यकतानुसार	आवश्यकतानुसार	आवश्यकतानुसार
B.P. Set	"	"	"	"
X-ray view box	"	"	"	"
Thermometer	"	"	"	"
WeighingMachine	"	"	"	"
उचाईनापेसाधन	"	"	"	"
Apron	"	"	"	"
Gloves	"	"	"	"
Oxygen set	"	"	"	"
Catheterization set	"	"	"	"
Torch	"	"	"	"
Cotton, bandage	gauze,	"	"	"
र अन्य आवश्यक सामग्रीहरु		"	"	"
अन्तरङ्ग सेवा				

पुरुषकोठा(	17x10'	17x10'	17x12'	17x12'
महिला को	17x10'	17x10'	17x12'	17x12'
चिकित्सको	14x10'	14x10'	14x10'	14x10'
शौचालय, वास वेशिन तथा पानी पन्चाप्त	२	२	३	३
Wheel Chairस्ट्रेचर(टली	२	२	३	३
चार्ट(लकर(फाइल	५	१०	१५	२५
बेड प्यान (शैया	५	१०	१५	२५
संस्थाकते आधारमा				
कुरुवा बस्नेटुल	५	१०	१५	२५
चिकित्सक आरा मर्गार्न बेड	१	१	१	१
नर्स ड्युटी रुम १४ x१०	१	१	१	१
विरामी आसाने एम्बुलेन्स	१	१	१	१
कम्प्युटर तथा प्रिन्टर	३	३	४	४
औषधिस्टोरकोपूर्वाधार				
भान्टलेशनयुक्त १४ x १० साईजको कोठा	१	१	१	१
विरामीका पुर्ज दर्ता गर्नेटेबु कुर्सी				
औषधि बनाउने टेबल, कुर्सी				
विरामी पुर्जा दर्ता गर्नेरजिष्टर				
बहिरङ्ग सेवाका:	25x14'	25x14'	30x14'	30x14'
लागि विरामिहरूको पर्खने कोठा				
बहिरङ्ग सेवाको लागि विरामी जाँच्ने कोठा	14x10'	14x10'	14x10'	14x10'

(ज) एक्यूप्रेशर : अनेक रोगको उपचार गर्ने एक्यूप्रेशर क्लिनिक वा पोलि एक्यूप्रेशर (प्राकृतिक चिकित्सा) क्लिनिक सञ्चालन गर्न निम्न लिखित न्यूनतम व्यवस्था हुपर्नेछ :-

(१) दक्ष जनशक्ति:

- (क) कुनै विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धित विषयमा आवश्यक योग्यता (डाक्टर उपाधि) प्राप्त गरेको व्यक्तिहरु ।
- (ख) कुनै पनि मान्य प्राप्त संघ संस्थाबाट आवश्यक तालिम (डाक्टर वा सो सरहको उपाधि) प्राप्त गरेका व्यक्तिहरु ।

(२) अर्ध दक्ष जनशक्ति:

- (क) कुनै पनि मान्यता प्राप्त संघ संस्थाबाट एक वर्ष वा सोभन्दा बढी तालिम प्राप्त व्यक्तिहरु ।
- (ख) दक्ष जनशक्तिका साथमा न्यूनतम तीन वर्षसम्म अनुभव प्राप्त गरेको कुरा दक्ष जनशक्तिले प्रमाणित गरेको व्यक्तिहरु ।
- (३) विरामी जाँच गर्ने कोठा
- (४) एक्यूप्रेसर थेरापिष्टहरुको लागि मेच र टेबुल
- (५) दक्ष एक्यूप्रेसर थेरापिष्ट (उपचारक)
- (६) अर्धदक्ष एक्यूप्रेसर थेरापिष्ट (उपचारक) -१ जना
- (७) कार्यालय सहायक -१ जना
- (८) स्वीपर -१ ज्ञा
- (९) आवश्यक उपकरणहरु:
  - (क) एक्यूप्रेशर जाँच गर्ने मेशिन
  - (ख) तौल लिने मेशिन
  - (ग) एक्यूप्रेशर गर्ने जिमका मेशिनहरु
  - (घ) शक्ति सञ्चार गर्ने उपकरणहरु
  - (ङ) इलेक्ट्रोनिक एक्यूप्रेशर मेशिन
  - (च) स्पाइनल रोलर
  - (छ) फेसियल रोलर र अन्य व्यायामका उपकरणहरु ।

(१०) संस्थागत रूपमा खोलिने क्लिनिक:

- (क) नेपाल सरकारबाट स्वीकृत प्राप्त निकायको अनुमति लिएर मात्र स्वास्थ्य क्लिनिक सञ्चालन गर्नुपर्छ ।
- (ख) स्वास्थ्य क्लिनिक सञ्चालन गर्न माथि उल्लेखित व्यवस्था हुनु अनिवार्य छ ।
- (ग) चिकित्सक उपचारक लगायत काम गर्ने जनशक्तिले नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र प्राप्त गरेको हुनुपर्दछ ।
- (११) विरामी भर्ना गरेर पनि उपचार गर्न सकिनेछ ।

(१२) विरामी भर्ना गर्न स्वास्थ्य क्लिनिकमा निम्नलिखित थप व्यवस्था हुनुपर्दछः-

(क) विरामी राख्ने कोठा

(ख) विरामी सुत्ने बेड, आवश्यक ओड्ने ओछ्याउने सामान

(ग) सफा र प्रदूषणमुक्त कोठा

(घ) स्नान घर

(ङ) सफा पानी

(च) सन्तुलिन भोजन आदि

(छ) विरामी सुत्ने बेड एकले अर्कालाई नछुने गरी कम्तिमा २-३ फिटको दूरीमा राख्ने

(ज) शैचालय ।

(१३) नेपाल सरकारबाट अनुमति लिएर सञ्चालित सबै एक्यूप्रेशर स्वास्थ्य क्लिनिकले आयुर्वेद विभागमा वैकल्पिक चिकित्सामा संस्था दर्ता गरेको हुनुपर्नेछ ।

(१४) एक्यूप्रेशर प्राकृतिक चिकित्सा विषयमा प्रचार/प्रसार तथा अनुसन्धान मात्र गर्ने उद्देश्यले पनि संस्था खोली सञ्चालन गर्न सकिनेछ । (क) सम्बन्धित विषयको अनुसन्धान गर्ने आवश्यक योग्यता प्राप्त गरेको जनशक्ति हुनुपर्नेछ । (ख) प्रचार गर्दा एउटा विषयसंग अर्को विषय बाभ्ने गरी तथा एकले अर्कालाई हानी पुऱ्याउने प्रचार गर्नु हुदैन ।

(१५) एक्यूप्रेशरको लागि नेपाल सरकार सरकारको स्वीकृति प्राप्त संस्थाबाट वा वैकल्पिक चिकित्साबाट प्रमाणित गरेर मात्र यस सम्बन्धी विक्री वितरणमा वजारमा ल्याउनु पर्नेछ । जस्तै: जोगाड, अन्य जिम आईटमका सामग्रीहरु ।

(१६) समय परिस्थिति र स्थान अनुसार उपचारमा प्रयोग हुने उपकरणको विकासक्रम अनुसार परिवर्तन हुन सक्नेछ ।

(अ) एक्यूपञ्चर सेवा अस्पतालका पूर्वाधार र मापदण्डहरु : एक्यूपञ्चर सेवा सञ्चालनको लागि देहायको पूर्वाधार तथा मापदण्ड पालना गरेको हुनु पर्नेछ :-

सि.नं.	विवरण	५ शैया	१० शैया	१५ शैया
१	भौतिक पूर्वाधारहरु जनरल अस्पताल सरह	✓	✓	✓
२	सेवा <ul style="list-style-type: none"> ● मोक्सिस्युसन ● एक्यूपञ्चर 	✓	✓	✓
३	जनशक्ति			
	क) स्नातकोत्तर	०	१	२ जना
	ख) स्नातक	१	२	३ जना
	ग) एक्यूपञ्चर सहायक	२	२	६ जना
	घ) नर्सिङ्स्टाफ	०	२	३ जना
	व) प्रशासनिककर्मचारी जनरल अस्पताल सरह			
	च) कार्यालयसहयोगी	१	२	४ जना
४	उपकरण			
	क) एक्यूपञ्चरनिडिल			
	ख) मोक्सास्टिक			

	ग) कपिड				
	घ) अटोक्लेभ				
	ब) स्टथोस्कोप				
	च) थर्मामिटर				
	छ) रेकर्ड रजिस्टर				
	ज) अन्य व्यवस्था जनरल अस्पताल सरह				

नोट : अस्पताल स्थापना तथा संचालनका नीति तथा नियमहरु जनरल अस्पताल सरह हुने अस्पताल, नर्सिङ्हहोम वा स्वास्थ्य क्लिनिक आयुर्वेद विभागमा दर्ता गर्नुपर्नेछ ।

प्राकृतिक चिकित्सा अस्पतालका पुर्वधारहरु:

	विवरण	१० शैया	१५ शैया	२० शैया	२५ शैया	कैफियत
१	आवश्यक अस्पताल भवन एवं खुल्ला जग्गा (५५ वर्गमी. प्रतिशैया)	✓	✓	✓	✓	
२	प्रवेश मार्ग : (अस्पतालसम्म मोटर सजिलै जाने, फर्कने र रोक्न सक्ने सुविधाहुनुपर्ने	✓	✓	✓	✓	
३	प्रतिक्षालय सोधपुछांसम्पर्क र सूचना(टेलिफो सेवाहुनुपर्ने प्रतिक्षालयमाबस्नेठाउँ पर्याप्त पानीको व्यवस्था भएको शौचालय महिला र पुरुषकोलागि (अलग ह्वाल चियररटली(स्टेचर	२ वटा १ वटा	२ वटा २/२ वटा	४ वटा ३/३ वटा	६ वटा ४/४ वटा	
४	बहिरंगविभाग (OPD) बिरामी जाँचने कोठा व्यवस्थापन कक्ष	१ वटा १ वटा	२ वटा १ वटा	३ वटा १ वटा	५ वटा २ वटा	सेवा प्रदानगर्ने कोठा अनुसार
५.	आकस्मिक सेवासुविधा अविस्जन सेट IV Set आकस्मिक सेवामा आवश्यक अन्य उपकरण	आवश्यकतानुसार				
	प्रयोगशाला कोठा	✓	✓	✓	✓	
६	उपचारका सामग्री (माटो, पानी आर्द्धको गुड्डाप्राप्ति चग ने क्राठा)					
७.	मनोपरामर्श एवं जीवनशैलीर स्वास्थ्य प्रशिक्षणकोठा	१ वटा	१ वटा	२ वटा	३ वटा	
८	योगासन, प्राणायाम, ध्यान आदिका लागि आवश्यक हल	२० जना	४० जना	४० जना	१०० जना	आवश्यकता अनुसारको कोठा
९.	Physiotherapy Unit	१ वटा	१ वटा	१ वटा	१ वटा	आवश्यक अनुसारको कोठा

१०.	उपचार सेवाकांकोठा(जल चिकित्सा, माटोचिकित्सा, सूर्यकिरण चिकित्सा, चुम्बक चिकित्सा, मालिस एवं अन्य प्राकृतिकचिकित्सा सेवाकालागि)	१० वटा	१५ वटा	२० वटा	२० वटा	उपचारको प्रकृति अनुसार साना ठूला
११.	भोजनालय (चिकित्सकले दिएको भोजन तालिमका अनुसारकावभोजन दिन सक्ने भोजनालय, भोजन एवं पोषण विशेषज्ञका लाई आवश्यक कोठा)	३ वटा	३ वटा	३ वटा	३ वटा	संस्था अनुसार बनाईएका कोठाहरू
१२.	पुनर्जागरीकक्ष (चिकित्सक, सहायक चिकित्सक आदिकोलागि	✓	✓	✓	✓	महिला / पुरुष छुट्टाछुट्टै
१३.	शैया / कोठा विशेषसंघन उपचार कोठा(१ जना विरामी मात्र राख्ने) २/२ जना विरामी राख्ने सुविधा भएकोकोठा ४/४ जना विरामी राख्ने सुविधा भएकोकोठा ६/६ जना विरामी राख्ने सुविधा भएकोकोठा	२ २ १ -	२ २ १ -	२ ४ २ २	६ ८ ४ २	शैचालय, स्थान सुविधा सहित
१४.	शैचालयएवंस्नान कोठा	५ वटा	८ वटा	७ वटा	९ वटा	
१५.	फुलविरुद्ध प्रशस्तभाएकोवर्गैचा					

उपकरण	सम्पूर्णशरीरकोवाष्पस्नान यन्त्र स्थानीय वाष्पस्नान यन्त्र कटिस्नान टव रीढस्नान टव एनीमा (Enema) विभिन्न प्रकारका पट्टिहरू (चिसोपट्टि) सेकका यन्त्रहरू माटो चिकित्सामा प्रयोग हुने उपकरणहरू सूर्य किरण चिकित्सामा प्रयोगहुन उपकरण षट्कर्ममाप्रयोगहुनेउपकरणहरू मालिसमा प्रयोगहुनेउपकरणहरू पानीलाईविभिन्न तापकम्मा ल्याउने एवंवाफ बनाउनेयन्त्र थर्मोमिटर (पानीको तापकम र शरीरकोतामकम नाप्न)	२ वटा २ वटा ५ वटा ३ वटा २ वटा २० वटा ३/३ वटा ५/५ वटा १० सेट १/१वटा १०/१०	३ वटा ३वटा ७ वटा ५ वटा ४ वटा ३० वटा ५/५ वटा १०/१० वटा २० सेट २० सेट १ वटा २०(२०	३ वटा ३ वटा ९ वटा ७ वटा ५ वटा ४० वटा ७/७ वटा १०/१० वटा २० सेट २ वटा ३०/३० वटा १० वटा	४वटा ४वटा १५ वटा ९ वटा ६वटा ४० वटा १० वटा १५/१५ वटा २५ सेट ३ वटा ३०/३० वटा १५ वटा	विभिन्न आकार एवं किसिमका हुने हुनाले छुट्टै निर्धारण गर्नु पर्ने ।
-------	--	--	--	---	--	--

	रक्तचाप नापेयन्त्र (BP Set) नाक,कान, घाँटीजानेयन्त्र (ENT Set) तौल नाप्ने यन्त्र (Weighing Machine)	वटा ५ वटा २ वटा	वटा ५ वटा ३ वटा	४ वटा ३०/३० वटा १० वटा	६वटा ३०/३० वटा १५ वटा	
१७.	जनशक्ति					
	चिकित्सक	२ जना	२+२ *	३+३*	३+४*	प्राविधिक
	सहायक चिकित्सक	२ जना	२ जना	४ जना	६ जना	प्राविधिक
	उपचारक	१० जना	१५ जना	२ जना	२५ जना	प्राविधिक
	सहायक उपचारक	२ जना	३ जना	८० जना	५ जना	अप्राविधिक

लेखाअधिकृत	(	-	-	१ जना	अप्राविधिक
लेखापाल	१ जना	१ जना	१ जना	१ जना	अप्राविधिक
प्रशासकीयप्रमुख	-	१ जना	१ जना	१ जना	अप्राविधिक
प्रशासकीयसहायक	१ जना	१ जना	१ जना	२ जना	अप्राविधिक
सुपरभाईजर	१ जना	१ जना	१ जना	२ जना	अप्राविधिक
Receptionist	१ जना	१ जना	२ जना	३ जना	अप्राविधिक
कार्यालयसहयोगी(पियन प)	३जना	४ जना	५ जना	६जना	अप्राविधिक
माली	१ जना	१ जना	२ जना	३ जना	अप्राविधिक
चाकादार	प्रतिवर्ष जना	जनादन सं	न्य जना	पवर्ष जना	अप्राविधिकथा

परिच्छेद १०

अनुसन्धान, अभिलेख तथा प्रतिवेदन सम्बन्धी व्यवस्था

२७. अनुसन्धान, अभिलेख तथा प्रदिवेदनः

- (१) अनुसन्धान केन्द्र राखी अनुमति लिएका सम्बन्धित अस्पतालले राष्ट्रिय स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषदको मापदण्ड अनुसार कम्तिमा वर्षमा २ वटा अनुसन्धान गरी सो को प्रतिवेदन मन्त्रालय तथा अनुसन्धान परिषद र आयुर्वेद अनुसन्धानका हकमा राष्ट्रिय आयुर्वेद अनुसन्धान तथा तालीम केन्द्रलाई समेत बुझाउनु पर्नेछ । अनुसन्धान केन्द्रले त्यस्तो अनुसन्धान नगरेमासम्बन्धित निकायले खारेज गर्न सक्नेछ ।
- (२) अनुसन्धान केन्द्रको अनुमति नलिएका अन्य अस्पताललेयस निर्देशिका बमोजिम स्वीकृत प्राप्त स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीले तोकेको ढाँचामा आफुले प्रदान गरेको सेवाको मासिक प्रतिवेदन सम्बन्धित जिल्ला स्वास्थ्य / जन स्वास्थ्य कार्यलयमा अनिवार्य रूपमा पेश गर्नु पर्नेछ । यसरी तोकिए बमोजिम प्रतिवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई सचेत गराउनसक्नेछ ।
- (३) सूचना व्यवस्थापन गर्ने कर्मचारीलाई सम्बन्धित जिल्ला स्वास्थ्य/जनस्वास्थ्य कार्यालयबाट तालिम लिने व्यवस्था गराउने पर्नेछ ।
- (४) स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरेको सेवाको विवरण क्षम्भ ज्ञ अनुसार अयमष्टन गरी सोही अनुसार प्रतिवेदन गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- (५) स्वास्थ्य संस्थाले आफनो संस्थामा भएको जन्म तथा मृत्युको घटना विवरण प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएको ढाँचामा स्थानीय पञ्जकाधिकारीलाई मासिक रूपमा प्रतिवेदन दिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद ११

सञ्चालन अनुमति नवीकरण हुन नसक्ने अवस्था र खारेजी सम्बन्धी व्यवस्था

२८. सञ्चालन अनुमति नवीकरण नहुने:(१)यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको अवस्थामा स्वास्थ्य संस्थाको सेवा सञ्चालन अनुमतिको नवीकरण गरिने छैन :-

(क) नियमित वा आकस्मिक अनुगमन गर्दा तोकिएको गुणस्तर वा पूर्वाधार पुरा नगरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरेको पाईएमा,

(ख) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकनमा उल्लिखित शर्तहरु पालना नगरेको पाईएमा,

(ग) अस्पतालले प्रदान गरेको सेवाको प्रतिवेदन वार्षिक रूपमा जिल्ला जनस्वास्थ्य/स्वास्थ्य कार्यालयमा प्रतिवेदन पेश नगरेमा,

(घ) स्वास्थ्य संस्थाबाट सिर्जितचिकित्साजन्य फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापन नगरेको पाईएमा,

(ङ) मन्त्रालय वा सम्बन्धित निकायले दिएको निर्देशनको पटक पटक उल्लंघन गरेमा,

(च) भवन संहिता अनुरूप भवन निर्माण नभएको वा पुरानो भवनको हकमा तोकिएको समयभित्र भुकम्पीय दृष्टिकोणले भवन प्रबलीकरण गरेको नपाईएमा ।

२९. खारेजी गर्न सकिने : यो निर्देशिका प्रारम्भ हुनु अघि अनुमति प्राप्त गरी सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाले संस्था सञ्चालन गर्न नसक्ने जनाई सञ्चालन अनुमति खारेजीका लागि निवेदन दिएमा सम्बन्धित निकायले त्यस्तो संस्थाको सञ्चालन अनुमति खारेजी गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद १२

विविध

३०. **सेवा शुल्क निर्धारण समिति सम्बन्धी व्यवस्था :** (१) सर्वसाधारणलाई उचित मूल्यमा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउने प्रयोजनको लागि स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तरको आधारमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले लिन सक्ने शेवा शुल्कसम्बन्धी मापदण्ड निर्धारण गर्नको लागि अनुसूची ७ मा उल्लेख भए बमोजिमको सेवा शुल्क निर्धारण समिति रहनेछ ।
 (२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि सेवा शुल्क निर्धारण समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार वस्नेछ ।
 (३) सेवा शुल्क निर्धारण समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।
३१. **मापदण्ड तथा अनुसूचीमा हेरफेर :** मन्त्रालयले यस निर्देशिकामा उल्लिखित मापदण्ड तथा अनुसूचीहरूमा आवश्यकता अनुसार हेरफेर तथा थपघट गर्न सक्नेछ ।
३२. व्याख्या गर्ने अधिकारः यस निर्देशिकामा उल्लिखित मापदण्डको कुनै प्रावधानको कार्यान्वयनमा कुनै द्विविधा उत्पन्न भई कार्यान्वयनमा वाधा आई परेमा मन्त्रालयले सो मापदण्डको व्याख्या गर्नेछ ।
३३. स्वतः अमान्य हुने : यस निर्देशिकामा लेखिएको कुनै कुरा प्रचलित नेपाल कानूनको कुनै व्यवस्थासँग वाभिएमा वाभिएकोहदसम्म स्वतः अमान्यहुनेछ ।
३४. खारेजी तथा बचाउ : (१) निजी तथा गैरसरकारी अस्पताल (अस्पताल तथा नर्सिङ्ग होम आदि) स्थापना, संचालन नीति, मापदण्ड एवं पूर्वाधार निर्देशिका, २०६१ खारेज गरिएको छ ।
 (२) उपदफा (१) मा उल्लिखित निर्देशिका बमोजिम भए गरेको काम कारबाही यसै निर्देशिका बमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।

आज्ञाले

हरि प्याकुरेल

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

इति सम्वत् २०७६ साल ज्येष्ठ २ गते रोज ५ शुभम्

अनुसूची १

पूर्वाधार, स्थायी एवं स्तरोन्तती स्वीकृतिको प्रयोजनको लागि अनुगमन समिति सम्बन्धी व्यवस्था

(दफा २ को खण्ड (क) सँग सम्बन्धित)

१. मे.सु. / मेडिकल अधिक	-	संयोजक
२. ल्याब टेक्नीसियन / अधिकृत (एक)	-	सदस्य
३. रेडियोग्राफर / अधिकृत (एक)	-	सदस्य
४. पब्लिक हेल्थ नस / (अधिकृत (एक)	-	सदस्य
५. (सब) इन्जिनियर (सिमिल) (एक)	-	सदस्य
६. नगरपालिकाबाट मनोनित विज्ञ (एक)	-	सदस्य
७. जनस्वास्थ्य अधिकृत / स्वास्थ्य संयोजक	-	सदस्य सचिव

पूनश्च : नगर कार्यपालिकाको कार्यालयमा सबै सदस्यहरु नभएको अवस्थामा जिल्ला स्वास्थ्य / जनस्वास्थ्य कार्याल तथा जिल्लामा अवस्थित सरकारी अस्पतालका कर्मचारीहरुबाट सदस्य कायम गर्ने ।

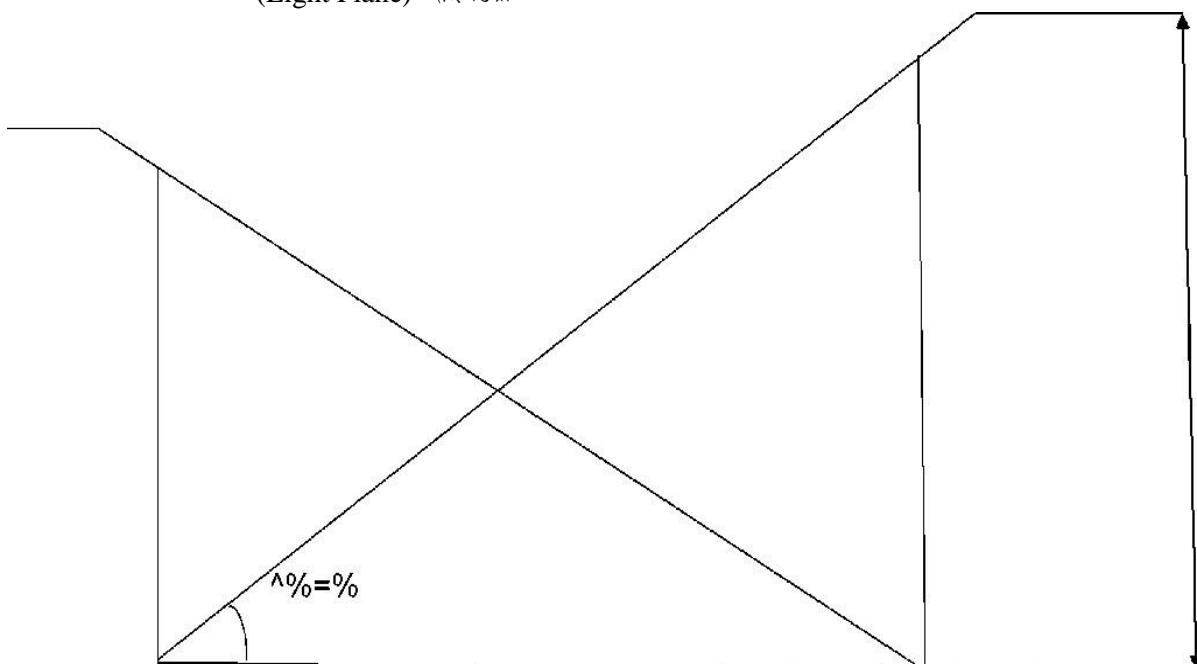
नोट : समितिले आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित विषयका विशेषज्ञलाई समितिका सदस्यका रूपमा थप गर्न सक्नेछ ।

अनुसूची २

भवन सम्बन्धी मापदण्ड (दफा २ को खण्ड(प) सँग सम्बन्धित)

काठमाण्डौ उपत्यका बाहिर निर्माण गरिनेस्वास्थ्य संस्थाका हकमा मापदण्डमा उल्लेख गरिएका भए सोही अनुसार तथा नभएका हकमा देहायका मापदण्ड अनुसार कायम गरिनुपर्नेछ ।

- अधिकतम ग्राउण्ड कभरेज - ४० प्रतिशत
- Floor Area Ratio (FAR) - २.५
- न्युनतम पार्किङस्थल - जम्मा जग्गाका २५ पतिशत
- भवनका सेट ब्याक (Set Back) - कम्तिमा ३ मिटर भवनका चारैतिर
- लाईट प्लेन
(Light Plane)- ३.५ डिग्री

अनुसूची ३

पूर्वाधार स्वीकृतिको मनसाय पत्रका लागि निवेदन फाराम
दफा ४ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

श्री.....
.....

निम्ना नुसार प्रस्तावित अस्पतालका संचालन तथा पूर्वाधार स्वीकृतिको मनसाय पत्रका लागि देहाय अनुसार कागजात सहित निवेदन फाराम पेश गरेको छु ।

निवेदन फाराम :

कार्यकारी अधिकृत संचालन / समितिको तर्फबाट

१. अस्पतालको नाम :

शैया संख्या :

२. साधारण सेवा / विशेषज्ञ सेवा वा अस्पताल के हो उल्लेख गर्ने :

३. अस्पतालकोठेगाना पत्राचार गर्नेठेगाना :-

पालिका :

वडा नं. :

टोल :

ब्लक नं.:

टेलिफोन:

मोबाइल:

पो.ब.नं. :

४. अस्पताल खोल व्यक्तिहरु (५ प्रतिशत भन्दा बढी शेयर धारण गर्नेहरुकोमात्र) :

नाम :

ठेगाना :

नागरिकता नं. :

मोबाइल नं. :

फोन नं. :

५. अस्पतालका लागि आवस्यक जग्गा र स्वामित्वका

(क) जग्गाका कित्ता, क्षेत्रफल र स्वामित्वका प्रकार :

(ख) लिजमा भए कवुलियतनामा पेश गर्ने :

६. अस्पतालका वित्तीय स्रोत :

(क) निजी लगानी

(ख) बैंक कर्जा

(ग) सरकारी

घ) अनुदान सहयोग

(ड) गैरसरकारी संस्थाबाट कर्जा लिई संचालन गर्ने भए साको विवरण

(च) अन्य

वित्तीय लगानी :- (स्थीर पूँजी लागत) रु. ....

(क) भवन तथा जग्गाको लागि : रु. ....

(ख) औजार उपकरणको लागि : रु. ....

वित्तीय लगानी (चाल पूँजी लागत) रु. ....

रोजगार संख्या :

अनुमानित मुनाफा: रु. ...., मासिक : रु. ...., त्रैमासिक : रु. ...., वार्षिक : रु. ....

७. देहायका विषयहरु समेत समावेश भएको व्यावसायिक कार्य योजना

(क) स्वीकृत संस्थाबाट प्रदान गन सेवाहरुका विवरण :		
निदानात्मक सेवा	प्रतिकारात्मक सेवा	उपचारात्मक सेवा
• एक्सरे	खोप	प्रसूति तथा स्त्रीरोग
• अल्ट्रासाउण्ड	गर्भवती, सुत्केरी जाँच	जनरल मेडिसिन
• इन्डोस्कोपी	परिवार नियोजन	जनरल सर्जिकल
• इसीजी, ट्रेड मिल	.....	विशेषज्ञ सेवा :
• प्रयोगशाला	.....	जस्ता प्रसुती सेवा, मृगौला, स्नायु
•	.....	आँखा, हाडजोर्नी, मानसिक सेवा
•	.....	.....
•	.....	.....

(ख) संस्थामा प्रयोग हुन आवश्यक उपकरणहरुका विवरण (संलग्न):

- १).....
- २).....
- ३).....
- ४).....

(ग) संस्थामा सेवा पुऱ्याउनका लागि आवश्यक पर्ने जनशक्तिका विवरण संलग्न गर्ने :

(१) विशेषज्ञ :

नाम : पद : योग्यता : पार्टटाइम : फुलटाइम :

(२) प्राविधिक :

नाम : पद : योग्यता : पार्टटाइम : फुलटाइम :

(३) प्रशासनिक :

नाम : पद : योग्यता : पार्टटाइम : फुलटाइम :

नोट :

- (१) संस्थामा कार्य गर्ने प्राविधिक कर्मचारीहरु सम्बन्धित परिषदमा दर्ता भएको हुनुपर्ने । सम्बन्धित परिषदको प्रमाण पत्र अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्नेछ ।
- (२) कर्मचारीहरुको योग्यताका प्रमाणित प्रतिलिपिका साथै कार्य गर्ने मन्जुरीनामा समेत संलग्न हुनुपर्ने ।
- (३) सरकारी कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरु नेपाल स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३का दफा ५९ अनुसारको स्वीकृति पत्र अनिवार्यरूपमा संलग्न हुनुपर्ने ।
- (४) प्राविधिक कर्मचारीहरुले आफै कार्यगर्ने अन्य संस्थाहरुका समेत विवरण खुलाउने ।

अनुसूची ४

स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्नतिको लागि अनुमति प्राप्त गर्ने दिने निवेदन फाराम

(दफा ८ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

१. संस्थाका नाम :

२. साधारण सेवा/विशेषज्ञ सेवा अस्पतालमा कुन हो उल्लेख गर्ने:

शैया संख्या( ) :

३. संस्थाका ठेगाना (पत्राचार गन ठेगाना) :

अञ्चल :

वडा नं. :

टोल :

जिल्ला :

ब्लक नं. :

टेलिफोन न. :

४. संस्था खोल्ने व्यक्तिहरु

:

नाम:

नागरिकता नं. :

ठेगाना :

फोन नं. :

मोबाइल नं. :

५. संस्थाको वित्तीय स्रोत :

क. निजी :

ख. शेयर कर्जा:

ग. सरकारी :

घ. गैर सरकारी संस्थाबाट कर्जा लिई सँचालन गर्ने भए सो उल्लेख गर्ने

वित्तीय लगानी :(लागत) रु.

क. भवन तथा जरगाकोलागि

(ओजार उपकरण :

जनशक्ति : अनुमानित आमदानी :

आमदानी

स्वदेशी: विदेशी:

अचल सम्पत्तिका स्रोत अनुमानित मुनाफा :

मासिक :

त्रैमासिक :

वार्षिक :

६. नर्सिङ होम तथा निजी अस्पतालका वर्गीकरण अनुसार प्रदान गर्ने सेवाहरुको बिवरण कुन -कुन सेवा पुऱ्याउनेहो? खुलाउनो।

निदानात्मक सेवा

प्रतिकारात्मक सेवा

उपचारात्मक सेवा

अन्य सेवा

एक्सरे

खोप

प्रसूति तथा स्त्रीरोग

एम.सि.एच.क्लिनिक परिवार

प्याथोलोजी ल्याव

आहार विहार

जनरल मेडिसिन

नियोजन

अल्ट्रासाउण्ड

जनरल सर्जिक ल विशेषज्ञ सेवा जस्तै : इण्डोस्कोपी:

प्रसूति सेवा, मृगौला रोग, स्नायु, दन्त,

७. संस्थामा प्रयोग आवश्यक हुने मुख्य उपकरणहरूको विवरण तथा स्रोत( ) :

(क)

(ख)

(ग)

(घ)

(ङ)

(च)

(छ)

(ज)

(झ)

(क्रमांक)

८. संस्थामा सेवा पुऱ्याउने कर्मचारीहरूका विवरण सम्बन्धित मापदण्ड अनुसार :

नम	पद	योग्यता	पार्ट टाईम	फुल टाईम
(क) विशेषज्ञ				
पद :				
ख) प्राविधिक				
नम	पद	योग्यता	पार्ट टाईम	फुल टाईम
(ग) प्रशासनिक				
नम	पद	योग्यता	पार्ट टाईम	फुल टाईम

नोट:

- १) सम्बन्धित सेवा अनुसार निर्धारित मापदण्डहरू र पूर्वाधारहरू पूरा भए पश्चात मात्र सेवा संचालन गन पाइनेछ ।
- २) उपर्युक्त बमोजिम के कति कर्मचारीहरूका संस्थामा संलग्न हुने हो, स्पष्ट उल्लेख हुनुपर्ने ।
- ३) सबै शुल्क विवरण विस्तृत रूपमा उल्लेख हुनुपर्ने ।
- ४) संस्थापा कार्य गर्ने प्राविधिक कर्मचारीहरू सम्बन्धित परिषदमा दर्ता हुनुपर्ने, भएको सम्बन्धित परिषदको प्रमाणपत्र अनिवार्यरूपमा पेश गर्नुपर्ने ।
- ५) कर्मचारीहरूको योग्यता को प्रमाणित प्रतिलिपिका साथै कार्य गर्ने मन्जुरीनामा समेत संलग्न हुनुपर्ने ।
- ६) नेपाल सरकारमा कार्यरत कर्मचारीहरू संलग्न हुनेभएमा नेपाल स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३ का अनिवार्यरूपमा संलग्न हुनुपर्ने । दफा अनुसारका स्वीकृति पत्र
- ७) प्राविधिक कर्मचारीहरूले आफै कार्य गर्ने अन्य संस्थाहरूको समेत विवरण खुलाउने ।

नोटः स्वास्थ्य संस्था सञ्चालनका लागि निवेदन दिवा संलग्न गर्नुपर्ने कागजातहरू

१. निवेदन फारम
२. कम्पनी दर्ता / संस्था दर्ताका प्रमाणित प्रतिलिपि
३. संस्थां कम्पनीको विधान प्रवन्ध पत्र, नियमावलीको प्रतिलिपि
४. स्थायी लेखा दर्ता प्रमाण-पत्रक प्रतिलिपि
५. स्थापना गर्न लगिएको ठाँउमा अस्पताल आवश्यक छ भन्ने स्थानिय निकाय र स्वास्थ्य कार्यालयको सिफारिस पत्र ।
६. अस्पतालमा काम गर्ने जनशक्ति सम्बन्धी विवरण

- (क) बायोडाटा
- (ख) शैक्षिक योग्यता, तालिमको प्रमाणित प्रतिलिपि
- (ग) प्राविधिक कर्मचारीहरूले सम्बन्धित काउन्सिलको दर्ता प्रमाण पत्रको प्रतिलिपि
- (घ) नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि
- (ब) जनशक्तिहरूको काम गर्ने समय (पार्ट टाइम/फुलटाइम किटान गर्नुपर्नेछ)
- (च) मञ्जुरीनामा /कबुलियतनामा
७. औजार उपकरणका विवरण तथा स्रोत
८. सम्पूर्ण सेवा शुल्क विवरण
९. भौतिक सामग्रीकोविवरण
१०. प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण(IEE) वा वातावरणीय प्रभाव मःल्यांकन(EIA) स्वीकृति पत्रका प्रतिलिपि
११. अस्पतालको विस्तृत सर्वेक्षण सहितकोप्रस्ताव
१२. अस्पतालकोआर्थिक नियमावली
१३. अस्पतालले लिने सेवा शुल्क विवरण र गरीब तथा असहायलाई छुटनीतिदिने
१४. प्रदान गरिन सेवाका विवरण
१५. जग्गा/घरका स्वामित्व
१६. घर/कोठा बहालमा लिइ सञ्चालन गर्ने भए घर बहाल सम्झौत(पत्र र भवन स्वास्थ्य संस्था संचालन गन राष्ट्रिय भवन संहिता बमोजिम उपयुक्त छ भन्नेसम्बन्धि सिफारिश पत्र भवनका स्वीकृत नक्सा
१७. संस्थाका चल अचल सम्पत्ति विवरण तथा वित्तीय स्रोत
१८. संस्थाका कार्ययोजना (Scheme)
२०. PAN मा दर्ता नम्वर:
२१. कर चुक्ता प्रमाण पत्र(लागुहुनेअवस्थामा मात्रै)
२२. लेखापरीक्षण प्रतिवेदन(लागु हुनेअवस्थामा मात्रै)
२३. विरामी बडापत्रका नमुना
२४. सम्बन्धित निकायका भवन संहिता सम्बन्धी स्वीकृति पत्र
२५. रु. ५ को हुलाक टिकट
२६. मूल्य अभिवृद्धि कर वा आयकरमा दर्ता भएकोप्रमाणपत्र
२७. भवन निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र
२८. सम्बन्धित निकायबाट भवनका नक्सा डिजाइन र निर्माण राष्ट्रिय भवन संहिताका मापदण्ड बमोजिम भएका स्वीकृति पत्र ।

अनुसूची ५

स्वास्थ्य क्लीनिक /रेडियो इमेजिङ सेवा /पोलिक्लीनिक सञ्चालन अनुभवि माग गर्नेनिवेदन फाराम
(दफा ५ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

संस्थाको नाम :

शैया संख्या :

२. संस्थाको ठेगाना -पत्राचार गर्ने ठेगाना)

अञ्चल :

वडा नं. :

टोल :

जिल्ला :

ब्लक नं. :

टेलिफोन :

३. संस्था खोल्ने व्यक्तिहरु :

पो.ब.नं.:

नाम :

नागरिकता :

ठेगाना :

फोन नं. :

४. संस्थाको वित्तिय स्रोत :

क. निजि :

ख. शेयर कर्जा :

ग. वैदेशिक :

घ. गैर सरकारी :

ड. सामुदायिक :

च. अन्य

५. संस्थाको क्षमता तथा विस्तृत कार्य योजना :

सेवा प्रदान गर्ने क्षेत्रहरु :

निदानात्मक सेवा

प्रतिकारात्मक सेवा

उपचारात्मक सेवा

एक्सरे

खोप

प्रसुति तथा स्त्रीरोग

अल्टासाउण्ड

एम.सि.एच.

जनरल मेडिसिन

ईन्डोस्कोपी

परिवार नियोजन सेवा जनरल सर्जिकल विशेषज्ञ सेवा जस्तै :

ई.सि.जि., टेडमील प्रयोगशाला

आँखा, नाक, मुटु, मृगौला, स्नायुरोग आदि

अन्य सेवा : फार्मसी

६. संस्था शुल्क (अलग र स्पष्टसँग खुलाउने) :

७. संस्थामा सेवा हुने आवश्यक उपकरणहरुको विवरण तथा स्रोत :

संख्या / योग्यता/अनुभव/पार्टटाइम/फुलटाइम/ अन्य सुविधा

सामान्य चिकित्सक :

विशेषज्ञ चिकित्सक :

अन्य प्राविधिक :

नोट :

- १) सम्बन्धित सेवा अनुसार निर्धारित मापदण्डहरु र पूर्वाधारहरु पूरा भए पश्चात मात्र सेवा संचालन गर्ने पाईनेछ ।
- २) उपर्युक्त बमोजिम के कति कर्मचारीहरु संस्थामा संलग्न हुने हो, स्पष्ट उल्लेख हुनुपर्ने ।
- ३) संस्थामा कार्य गर्ने कर्मचारीहरु सम्बन्धित परिषदमा दर्ता भएको हुनुपर्ने, सम्बन्धित परिषदको प्रमाणपत्रहरु अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्नेछ ।
- ४) कर्मचारीहरुको योग्यताको प्रमाणित प्रतिलिपिहरु संलग्न हुनुपर्नेछ ।
- ५) नेपाल सरकारमा कार्यरत कर्मचारीहरु संलग्न हुने भएमा नेपाल स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३ को दफा ५९ अनुसारका स्वीकृति पत्र अनिवार्य रूपमा संलग्न हुनुपर्ने ।

अनुसूची ६
स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथानवीकरण अनुमति दस्तुर
(दफा द र ९ कोउपदफा(२) संग सम्बन्धित

सि.नं.	संस्थाको किसिम	शुल्क निर्धारण इकाई	स्थापनाका लागि दस्तुर रकम रु.	नवीकरणका लागि दस्तुर रकम रु.
१	अस्पताल तथा नर्सिङ्होम	शैया संख्या	प्रति शैया रु.४०००/-	प्रति शैया रु.५००/-
२	डायग्नोस्टिक सेन्टर	सेवा प्रकार	प्रति सेवा रु.१००००/-	प्रति सेवा रु.१,०००/-
३	पोलिक्लिनिक / क्लीनिक	सेवा प्रकार	प्रति शैया <u>रु.१००००/-</u>	प्रति शैया रु.५००/-
४	आयुर्वेद अस्पतालको /वैकल्पिक चिकित्सा	शैया संख्या	प्रति शैया <u>रु.२०००/-</u>	प्रति शैया रु.५००/-
५	आयुर्वेद क्लिनिक	सेवा प्रकार	प्रति सेवा रु.५०००/-	प्रति सेवा रु.५००/-

नोट : नेपाल सरकारले तोकेको दुर्गम क्षेत्रमा स्वास्थ्य संस्था स्थापना वा विस्तार गरेमा नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरि माथि उल्लिखित दस्तुरमा क वर्गका लागि पचहत्तर प्रतिशत, ख वर्गका लागि पचास प्रतिशत र ग वर्गका लागि पच्चस प्रतिशत छुट दिईनेछ.

अनुसूची ७

स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिने सेवा को विरामी बडापत्र को ढाँचा दफा १५ उपदफा (१) को बुदाँ (ट) संग सम्बन्धित

सि.न.	शाखा	प्रदान गरिने सेवा विवरण	प्रक्रिया	दस्तुर	लाग्ने समय	सम्पर्क व्यक्ति	गुनासो सुन्ने अधिकारी

अनुसूची द

स्वास्थ्य संस्थाबाट आकस्मिक सेवाकोलागि चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीकोविवरणको ढाँचा
 (दफा १५ उपदफा (१) को बुंदा (थ) संग सम्बन्धित

मिति :

क्र.सं	स्वास्थ्यकर्मीको नाम	पद	समय	कैफियत